

jsn

Journal

Vol. 3 No. 1 October 2013

วารสารวิชาการของสมาคม
ญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย

บรรณาธิการ รศ.ดร.วรเวศม์ สุวรรณระดา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Editorial Board

ศ.ดร.ไชยวัฒน์ คำชู จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รศ.ดร.ศิริพร วัชชวัลคุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ดร.ทรายแก้ว ทิพากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รศ.ดร.ปัทมาวดี โพชนุกูล มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รศ.ดร.พุทธกาล รัชธ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รศ.ดร.ฉันทนา จันทร์บรรจง มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผศ.ดร.ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รศ.วรินทร์ ววงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รศ.ดร.สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผศ.ดร.กัลยาณี สัตสุพรรณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผศ.ดร.ชมนาด ศีตีสาร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รศ.ผกาทิพย์ สุกุลครู มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รศ.ปราณี จงสุจริตธรรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รศ.ดร.สุรางค์ศรี ดันเสียงสม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พันเอกหญิง ผศ.ดร.นงลักษณ์ ลิ้มศิริ
โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
ผศ.ชลดา โกพัฒนา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้จัดการวารสาร เอกสิทธิ์ หนูนภักดี
ผู้ช่วยผู้จัดการวารสาร อรอนงค์ ชัยโพธิ์กลาง

สถานที่ติดต่อ

กองบรรณาธิการวารสาร jsn Journal
ชั้น 3 อาคารวิศิษฐ์, ประจวบเหมาะ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปทุมวัน กทม. 10330
E-mail: jsnjournal@gmail.com

jsn
Journal

วารสาร JSN Journal เป็นวารสารทางวิชาการของเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย จัดพิมพ์ปีละ 1 ฉบับ วารสารเปิดรับบทความต้นฉบับภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษจากคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นิสิต นักศึกษาหรือบุคคลทั่วไปที่ทำงานวิชาการทางด้านญี่ปุ่นศึกษา บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารนี้เป็นผลงานที่ไม่เคยตีพิมพ์ที่ใดมาก่อนในสาขามนุษยศาสตร์หรือสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับญี่ปุ่น สาขามนุษยศาสตร์รวมถึงภาษาญี่ปุ่น ภาษาศาสตร์ ภาษาญี่ปุ่นในฐานะภาษาต่างประเทศ วรรณคดีญี่ปุ่น วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์รวมถึงสังคมการเมืองภายในประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เศรษฐกิจ ธุรกิจ กฎหมาย นโยบายสาธารณะ การศึกษาของญี่ปุ่น บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารนี้เป็นผลงานที่ไม่เคยได้รับการตีพิมพ์ที่ใดมาก่อนและผ่านการประเมินคุณภาพทางวิชาการโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

ISSN 2229-1997

บรรณาธิการแถลง

- บทบาทหน้าที่ของสัตว์ในบทกลอนญี่ปุ่น เฮียะกุนินอิฉิมุ 1
อรรธยา สุวรรณระดา
- การอภิปรายในรัฐสภาญี่ปุ่น 17
เรื่อง การแก้ไขปัญหาเงินเยนพิเศษระหว่างญี่ปุ่น-ไทย
ยูจิ มิซึคามิ
- สถานภาพความรู้และความเข้าใจ “ญี่ปุ่น” 34
ของสังคมไทย: ศึกษาจากวิทยานิพนธ์ญี่ปุ่นศึกษา
สรัญญา คงจิตต์

BSS ณาธิการแถลง

วารสารที่กำลังอยู่ในมือของท่านผู้อ่านในขณะนี้ คือ วารสาร jsn Journal ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 ตุลาคม 2556 วารสาร jsn Journal เป็นวารสารวิชาการของสมาคมญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ซึ่งเปิดรับบทความวิชาการ หรือ บทความวิจัยเพื่อพิจารณาตีพิมพ์จากคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นิสิตนักศึกษา และบุคคลทั่วไปที่สนใจด้านญี่ปุ่นศึกษา โดยมีกระบวนการกลั่นกรองและตรวจสอบคุณภาพทางวิชาการ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านญี่ปุ่นศึกษาสาขาต่างๆ จุดเด่นของวารสาร jsn Journal คือ เป็นวารสารที่มีความเป็นอิสระ ไม่ได้จัดทำขึ้นโดยสถาบันการศึกษา หรือ สถาบันวิจัยต่างๆ เป็นการเฉพาะ แต่เป็นการจัดการภายใต้การดูแลของคณะกรรมการสมาคมญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ซึ่งประกอบด้วยนักวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษาจากหลากหลายสถาบันในประเทศไทย มีสถานะเป็นองค์กรอิสระไม่ขึ้นกับสถาบันการศึกษาหรือสถาบันวิจัยใด

ในการจัดทำวารสาร jsn Journal ฉบับนี้ กองบรรณาธิการได้รับความร่วมมือ และการสนับสนุนอย่างยิ่งเหมือนเช่นปีที่ผ่านมาจาก The Japan Foundation ในการสนับสนุนด้านค่าใช้จ่ายในการจัดพิมพ์วารสารและค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานของกองบรรณาธิการ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และโครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น (Japan Watch Project) ให้การสนับสนุนด้านการจัดประชุมเพื่อจัดทำวารสาร และด้านบุคลากรสนับสนุนงานธุรการทั่วไปของกองบรรณาธิการ

นอกจากนี้ กองบรรณาธิการขอขอบคุณผู้เขียนบทความทุกท่านที่ส่งบทความ เพื่อเสนอตีพิมพ์ในวารสาร และผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณาได้รับเป็นผู้ประเมินบทความ และให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงบทความ ผู้อ่านท่านใดที่มีความประสงค์จะส่งบทความเพื่อเสนอตีพิมพ์ในวารสารเล่มต่อไป กรุณาส่งบทความในรูปแบบของเอกสารจำนวน 3 ชุด โดยส่งทางไปรษณีย์มายังกองบรรณาธิการ jsn Journal (รศ.ดร.วรเวศม์ สุวรรณระดา) ชั้น 3 อาคารวิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

รองศาสตราจารย์ ดร.วรเวศม์ สุวรรณระดา
บรรณาธิการวารสาร jsn Journal

บทบาทหน้าที่ของสัตว์ในบทกลอนญี่ปุ่น เฮียะกุนินอิฉมู

อรรธยา สุวรรณระดา*
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

เฮียะกุนินอิฉมู (百人一首) เป็นหนังสือรวมบทกลอนญี่ปุ่นซึ่งเรียบเรียงขึ้นราว ค.ศ. 1235 โดยฟูจิวะระ โนะ ซะตะอิเอะ (藤原定家) หรือที่มักเรียกกันว่า เทะอิเกะ เทะอิเกะ ได้คัดเลือกบทกลอนของกวีที่มีชื่อเสียงจำนวน 100 คน โดยเอามาคนละบท กวีเหล่านี้มีชีวิตอยู่ตั้งแต่สมัยศตวรรษที่ 7 จนถึงต้นศตวรรษที่ 13 เฮียะกุนินอิฉมู ได้รับการยกย่องให้เป็นคู่มือขั้นต้นในการแต่งบทกลอนทั้งกะ (短歌) ของญี่ปุ่น และยังเป็นที่ยุติกันแพร่หลายเนื่องจากบทกลอนใน เฮียะกุนินอิฉมู ได้ปรากฏอยู่บนไผ่คะรุตะ (歌留多) ของญี่ปุ่นด้วย

บทกลอนใน เฮียะกุนินอิฉมู มีสัตว์หลายชนิดปรากฏอยู่ บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของสัตว์ที่ปรากฏอยู่ในบทกลอน เฮียะกุนินอิฉมู โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้สัตว์เพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึก จากการศึกษาพบว่า สัตว์ในบทกลอน เฮียะกุนินอิฉมู ถูกใช้เพื่อสื่อถึงสิ่งต่างๆ เช่น อารมณ์ความรู้สึกของกวี ตำนานโบราณ หรือใช้ช่วยสื่อภาพในความเปรียบ นอกจากนี้เสียงร้องของสัตว์ที่ปรากฏในบทกลอน เฮียะกุนินอิฉมู ยังช่วยสื่ออารมณ์อันเศร้าสร้อยหรือความเจ็บเหงาเปล่าเปลี่ยวของกวีด้วย

คำสำคัญ

กลอนญี่ปุ่น, เฮียะกุนินอิฉมู, ฟูจิวะระ โนะ เทะอิเกะ, สัตว์ในวรรณกรรม

* รองศาสตราจารย์ ดร.อรรธยา สุวรรณระดา, ที่อยู่ติดต่อได้ : สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10330, e-mail : attaya_s@hotmail.com

The Role of Animals in Japanese Poems in *Hyakunin'isshu*

Attaya Suwanrada*
Faculty of Arts, Chulalongkorn University

Abstract

Hyakunin'isshu is a classical Japanese anthology edited in 1235 by Fujiwara no Sadaie, usually called as Teika. Teika selected one hundred Japanese poems composed by one hundred famous poets, one poem each. These poets were alive between the 7th -13th century. *Hyakunin'isshu* is admired to be a fundamental textbook for composing Japanese Tanka and is also well-known since the poems in *Hyakunin'isshu* appear on Japanese cards, Karuta.

Many kinds of animals appear in *Hyakunin'isshu*. This article aims to study the role of animals in *Hyakunin'isshu* especially using animal to express emotion or feelings. The research finds that animals in *Hyakunin'isshu* are used to express many things such as the poets' emotion, old tales and also help accentuate image in figurative expression. Furthermore, voice of animals in *Hyakunin'isshu* helps to express sadness or loneliness of the poets.

Key words

Japanese poem, *Hyakunin'isshu*, Fujiwara no Teika, animals in literature

* Associate Professor Dr. Attaya Suwanrada , Address : Japanese Section, Department of Eastern Languages, Faculty of Arts, Chulalongkorn University, Phayathai Road, Bangkok 10330 , e-mail : attaya_s@hotmail.com

1. บทนำ

เฮียะกุนินอิชิคุ (百人一首) เป็นหนังสือรวมบทกลอนญี่ปุ่นซึ่งรวบรวมขึ้นในช่วงต้นสมัยคะมะกุระราว ค.ศ. 1235 โดยฟูจิระ โนะ ซะตะอิเอะ (藤原定家) หรือที่มักเรียกกันว่า เทะอิกะ เทะอิกะได้คัดเลือกบทกลอนของกวีที่มีชื่อเสียงจำนวน 100 คนโดยเอามาคนละบท คำว่า “เฮียะกุนิน” (百人) หมายถึง หนึ่งร้อยคน และ “อิชิคุ” (一首) หมายถึง หนึ่งบท กวีเหล่านี้ได้แก่กวีที่มีชีวิตอยู่ตั้งแต่สมัยศตวรรษที่ 7 จนถึงต้นศตวรรษที่ 13 เทะอิกะได้คัดเลือกบทกลอนเหล่านี้มาจากหนังสือรวมกลอนที่มีชื่อเสียงอื่นๆ ที่รวบรวมกลอนเหล่านี้ไว้ กลอนใน *เฮียะกุนินอิชิคุ* เป็นบทกลอนประเภททั้งกะ (短歌) กล่าวคือ บทหนึ่งจะมี 5 บรรทัด จำนวนพยางค์ในแต่ละวรรคคือ 5 7 5 7 7 รวมเป็น 31 พยางค์ *เฮียะกุนินอิชิคุ* ได้รับการยกย่องให้เป็นคู่มือขั้นต้นในการแต่งบทกลอนทั้งกะ (短歌) ของญี่ปุ่น นอกจากนี้กลอนใน *เฮียะกุนินอิชิคุ* ยังเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายเนื่องจากปรากฏอยู่บนไผ่คะรุตะ (歌留多) ของญี่ปุ่นด้วย

บทกลอนใน *เฮียะกุนินอิชิคุ* มีสัตว์ปรากฏอยู่หลายบท ในวรรณกรรมญี่ปุ่นสัตว์มักถูกใช้เพื่อสื่อถึงสิ่งอื่นๆ บ้างก็ใช้เป็นสัญลักษณ์แสดงอารมณ์ความรู้สึกหรือสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น นกอุชิซุ (鶯) เป็นสัญลักษณ์แห่งฤดูใบไม้ผลิ และแสดงถึงความสดชื่นรื่นเริง สัตว์เลื้อยคลานหรือแมลงมักสื่อถึงอันตรายหรือความไม่สงบสุข เป็นต้น เสียงร้องของสัตว์ก็ช่วยเสริมอารมณ์ความรู้สึกหรือเสริมบรรยากาศของฉากนั้นๆ ด้วย ดังนั้นสัตว์ที่

ปรากฏอยู่ในบทกลอน *เฮียะกุนินอิชิคุ* นอกจากจะถูกเอ่ยถึงเพื่อบรรยายภาพหรือบรรยากาศในกลอนแล้ว ก็น่าจะใช้ในการสื่ออารมณ์ความรู้สึกของกวีหรือสื่อถึงสิ่งอื่นๆ ด้วย อีกทั้งลักษณะแนวทางการกลอนที่เทะอิกะผู้เรียบเรียง *เฮียะกุนินอิชิคุ* นิยมใช้ก็มักจะเป็นลักษณะของกลอนที่แฝงไว้ด้วยอารมณ์ความรู้สึกอันลึกซึ้งหรือที่เรียกกันว่า อูมิน (有心) ดังนั้นจึงเป็นไปได้ยิ่งยกว่าในบทกลอน *เฮียะกุนินอิชิคุ* ที่มีสัตว์ปรากฏอยู่ ก็น่าจะมีการใช้สัตว์เพื่อช่วยสื่ออารมณ์ความรู้สึกหรือสื่อถึงสิ่งอื่นๆ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าประเด็นดังกล่าวเป็นหัวข้อที่น่าสนใจยิ่งยกว่าศึกษา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ช่วยให้เข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสัตว์ในวรรณกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้สัตว์เพื่อสื่อถึงสิ่งต่างๆ ในกลอนญี่ปุ่น

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสัตว์ที่ปรากฏอยู่ในบทกลอน *เฮียะกุนินอิชิคุ* โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้สัตว์เพื่อสื่อถึงอารมณ์ความรู้สึก

3. ขอบเขตและวิธีวิจัย

วิเคราะห์บทกลอนใน *เฮียะกุนินอิชิคุ* ที่มีสัตว์ปรากฏอยู่รวมจำนวน 9 บท โดยมุ่งเน้นเรื่องการใช้สัตว์เพื่อสื่อถึงสิ่งต่างๆ เช่น อารมณ์ความรู้สึกของกวี เป็นต้น โดยจะวิเคราะห์เนื้อหาบทกลอนและเทคนิคการประพันธ์ที่กวีใช้ พร้อมทั้งอ้างอิง

² จอมพล ป. พิบูลสงคราม อยู่ในตำแหน่งนายกรัฐมนตรี 2 สมัยคือ สมัยที่ 1 ตั้งแต่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481-1 สิงหาคม พ.ศ. 2487 และสมัยที่ 2 ตั้งแต่ 8 เมษายน พ.ศ. 2491 - 16 กันยายน พ.ศ. 2500 ขอบเขตการศึกษาของบทความนี้จำกัดอยู่เพียงสมัยที่ 1 เท่านั้น

³ รายละเอียดดูใน โยชิโกว (2538: น.144-152)

ข้อมูลที่เกี่ยวข้องมาประกอบการวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุป

4. สมมติฐาน

4.1 สัตว์ที่ปรากฏอยู่ในบทกลอน *เฮียะกุนินอิเม* ถูกใช้เพื่อสื่อถึงสิ่งต่างๆ เช่น อารมณ์ความรู้สึกของกวี ตำนานเรื่องเล่า หรือสื่อให้เห็นภาพในความเปรียบ

4.2 เสียงร้องของสัตว์ที่ปรากฏในบทกลอน *เฮียะกุนินอิเม* สื่ออารมณ์อันเศร้าสร้อยหรือความเจ็บเหงาเปล่าเปลี่ยวของกวี

5. ระบบถอดอักษร ต้นฉบับวรรณกรรมที่ใช้ และคำแปลกลอน

บทความนี้ใช้ระบบถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นซึ่งเป็นผลงานวิจัยใน พ.ศ. 2530 ของอาจารย์สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ได้แก่ ผศ.ดร.กัลยาณี สัตสุพรรณ ผศ.สุชาติ สัตยพงศ์ ผศ.เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล (ปัจจุบันคือ รศ.ดร.สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล) อาจารย์ภาควิชาภาษาศาสตร์ คือ ผศ.ดร.สุดาพร ลักษณะินาวิน และอาจารย์ภาควิชาภาษาไทยคือ ผศ.ดุชนิพร ชานีโรคนานต์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำหรับคำที่นิยมใช้กันแพร่หลายแล้ว เช่น ชิโกะกุ นารา เฮอัน เป็นต้นนั้น จะคงใช้ตามความนิยมเดิม

ต้นฉบับกลอน *เฮียะกุนินอิเม* ที่อ้างอิงไว้ในบทความนี้มาจากฉบับของสำนักพิมพ์โคดันฉะ (講談社) ซึ่งได้ตีพิมพ์ไว้เมื่อ ค.ศ. 2002 ส่วนคำแปลกลอนในบทความนี้หยิบยืมมาจากหนังสือ *เรียนรู้ 100 บทกวีญี่ปุ่นโบราณ* ของผู้วิจัยเอง ซึ่งในนั้นผู้วิจัยได้แปลกลอนทั้ง 100 บทใน *เฮียะกุนินอิเม* พร้อมทั้งอธิบายความหมายเอาไว้แล้ว โดยจะเป็นการแปลกลอนแบบถอดความ

(กลอนญี่ปุ่นไม่สามารถแปลแบบวรรคต่อวรรคได้เนื่องจากต้องรวมคำในแต่ละวรรคเข้าด้วยกันจึงจะได้ใจความสมบูรณ์และส่วนมากมักมีความหมายแฝงแทรกอยู่ในกลอน) ในบทความวิจัยนี้จึงขอใช้คำแปลกลอนและคำอธิบายบางส่วนจากหนังสือเล่มดังกล่าวมาใช้ประกอบไว้ในที่นี้ด้วย สำหรับชื่อเทคนิคการประพันธ์ต่างๆ ที่แปลเป็นภาษาไทยในบทความนี้นั้นเป็นคำที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้นเองเพื่อให้ผู้อ่านสามารถจำและเข้าใจได้ง่ายกว่าการเรียกชื่อทับศัพท์ (ยังไม่มีการบัญญัติศัพท์ภาษาไทยเรียกชื่อเทคนิคการประพันธ์เหล่านี้มาก่อน) โดยผู้วิจัยได้กำหนดใช้คำเหล่านี้ในหนังสือเล่มดังกล่าวของผู้วิจัยมาแล้ว จึงขอนำมาใช้ในบทความนี้ด้วย

6. บทวิเคราะห์

บทกลอนใน *เฮียะกุนินอิเม* ที่มีการกล่าวถึงสัตว์ไว้ในกลอนมีจำนวนทั้งสิ้น 9 บท ได้แก่ บทที่ 3 5 6 8 62 78 81 83 และ 91 หากจำแนกบทกลอนทั้ง 9 บทนี้ตามชนิดของสัตว์ที่ปรากฏในกลอนจะแบ่งได้เป็น 4 ชนิด ได้แก่ บทกลอนที่กล่าวถึงนก 4 บท กวาง 3 บท ไก่ 1 บท และจิ้งหรีด 1 บท ในที่นี้จะขอวิเคราะห์โดยจำแนกตามชนิดของสัตว์ดังที่กล่าวไปนี้

6.1 นก

ใน *เฮียะกุนินอิเม* มีกลอนที่กล่าวถึงนกอยู่ 4 บท ได้แก่ กลอนบทที่ 3 6 78 และ 81 ซึ่งนับว่ามีจำนวนกลอนมากที่สุดเมื่อเทียบกับสัตว์ชนิดอื่น

6.1.1 กลอนบทที่ 3

あしびきの 山鳥の尾の しだり尾の
ながながし夜を ひとりかも寝む

柿本人麻呂

ฉันจะต้องนอนคนเดียวในค่ำคืนที่ยาวนานดุจดัง
ความยาวของหางนกป่าที่ห้อยย้อยลงมามากระนั้นหรือ

คะคิโนะโมะโตะ โนะ อิโตะมะโระ

ผู้แต่งกลอนบทนี้คือ คะคิโนะโมะโตะ โนะ อิโตะมะโระ (柿本人麻呂) กวีเอกในสมัยนารามีชีวิตอยู่ในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 7 จนถึงต้นศตวรรษที่ 8 อิโตะมะโระเป็นกวีในราชสำนักสมัยจักรพรรดิเงอิโต¹ และสมัยจักรพรรดิมมมู² ไม่ทราบประวัติที่แน่ชัด ทราบแต่เพียงว่าในบั้นปลายชีวิต เขาได้ไปรับราชการประจำอยู่ต่างเมืองและได้เสียชีวิตลงบริเวณแถบจังหวัดชิมาเนะ (島根県) ในปัจจุบัน กลอนของเขาหลายบทถูกรวบรวมไว้ในหนังสือรวมกลอนหลายเล่ม เช่น มัณโณ (万葉集)³ เป็นต้น นอกจากกลอนญี่ปุ่นประเภททั้งกะแล้ว ยังเชี่ยวชาญด้านการแต่งกลอนยาวอีกด้วย

ที่มาของกลอนบทนี้มาจากกลอนบทที่ 778 ในหนังสือรวมกลอน ฌูอิวะกะฌู (拾遺和歌集)⁴ หมวดความรัก กลอนบทนี้ปรากฏอยู่ในหนังสือรวมกลอน มัณโณ ด้วย แต่ใน มัณโณ เขียนไว้ว่าไม่ทราบผู้แต่ง ส่วนใน ฌูอิวะกะฌู กลับระบุว่าเป็กลอนของอิโตะมะโระ กลอนบทนี้แสดงถึงความโศกเศร้าอ้างว้างที่ไม่อาจจะพบกับคนรัก

ได้ ต้องนอนอยู่คนเดียวในค่ำคืนอันยาวนานในฤดูใบไม้ร่วง คำว่า あしびきの ในวรรคแรกเป็นคำประดับหน้า (枕詞 มะกุระโกะโตะบะ)⁵ ของคำว่า 山 (ภูเขา) ในวรรคที่ 2 ข้อความในสามวรรคแรกคือ あしびきの 山鳥の尾の しだり尾の (หางนกป่าที่ห้อยย้อยลงมา) เป็นกลุ่มคำขยายนำ (序詞 โจะโกะโตะบะ)⁶ ของคำว่า ながきながし (ยาวนาน) ในวรรคที่ 4 กล่าวคือช่วยขยายความหมายให้เกิดภาพพจน์ว่า “ยาวดุจดังหางนกป่าที่ห้อยย้อยลงมา” โดยเป็นการเปรียบระยะเวลาที่ยาวนานของค่ำคืนที่ต้องนอนคนเดียว กับความยาวของหางนกป่า คำว่า 長い夜 (ค่ำคืนที่ยาวนาน) นั้นในกลอนญี่ปุ่นมักใช้เป็นคำที่บ่งชี้ถึงฤดูใบไม้ร่วง ซึ่งช่วงเวลากลางคืนจะยาวนานกว่าปกติ

นกป่า (山鳥) ในที่นี้เป็นนกที่มีลักษณะคล้ายกับไก่ หางและปีกค่อนข้างยาวคล้ายปล้องไม้ไผ่ ตัวผู้หางจะยาวกว่าตัวเมียและมีลวดลายเด่นกว่า เป็นนกที่พบเฉพาะในญี่ปุ่นบริเวณเกาะฮอนชู ชิโกกุ และคิวชู เพศผู้และเพศเมียจะอยู่ร่วมกันในตอนกลางวัน แต่พอตกกลางคืนจะแยกกันนอนอยู่คนละที่โดยจะบินแยกไปอยู่คนละหุบเขา จึงมักใช้เปรียบกับสามีภรรยาหรือคู่รักที่ต้องแยกกันอยู่หรือการนอนคนเดียว นกป่าในกลอนบทนี้จึงสื่ออารมณ์อ้างว้างของกวีที่ต้องนอนคนเดียวในค่ำคืนอันยาวนานของฤดูใบไม้ร่วง

¹ จักรพรรดิองค์ที่ 41 ของญี่ปุ่น ครองราชย์ช่วง ค.ศ. 686-697

² จักรพรรดิองค์ที่ 42 ของญี่ปุ่น ครองราชย์ช่วง ค.ศ. 697-707

³ หนังสือรวมบทกลอนญี่ปุ่นที่เก่าแก่ที่สุด บทกลอนใน มัณโณ ถูกรวบรวมและกลั่นกรองมาเป็นเวลานานจนกระทั่งเสร็จสมบูรณ์ในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 8 ในสมัยของผู้เรียบเรียงคนสุดท้ายคือ โอโตะโมะ โนะ ยะกะโมะชิ (大伴家持)

⁴ หนังสือรวมบทกลอนญี่ปุ่นลำดับที่ 3 ที่จักรพรรดิญี่ปุ่นมีพระบรมราชโองการให้รวบรวมขึ้น สันนิษฐานกันว่าผู้เรียบเรียงคือจักรพรรดิเคฮัน (花山法皇) หรือไม่ก็อาจจะเป็นฟูจิระะ โนะ คินโต (藤原公任) เรียบเรียงเสร็จในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1005-1007 ในรัชสมัยของจักรพรรดิอิโจ (一条天皇)

⁵ คำประดับหน้า (枕詞 มะกุระโกะโตะบะ) คือ การนำคำหรือวลีที่มีจำนวน 5 พยางค์ซึ่งได้มีการกำหนดเอาไว้แน่นอนมาวางไว้ข้างหน้าคำหรือวลีใดๆ ในกลอนโดยมีจุดประสงค์เพื่อประดับกลอนให้ไพเราะสวยงามและช่วยในการขยายความหมายในกลอน

⁶ กลุ่มคำขยายนำ (序詞 โจะโกะโตะบะ) คือ การนำกลุ่มคำหรือวลีหนึ่งๆ โดยไม่ได้จำกัดความยาวมากล่าวนำคำหรือวลีใดๆ ในกลอนเพื่อขยายภาพพจน์ของคำหรือวลีนั้นๆ

6.1.2 กลอนบทที่ 6

かささぎの 渡せる橋に 置く霜の
白きを見れば 夜ぞ更

中納言家持

สะพานแห่งสวรรค์ซึ่งนกคะซะซะงิจิขยายปีกเป็น
สะพานให้ทอดข้าม เมื่อเห็นสีขาวของน้ำค้างแข็งที่
เกาะอยู่บนบันได(สะพาน)ก็ทำให้ตระหนักว่าเป็น
ยามดึกแล้ว

ขุนนางตำแหน่งขุนะงน ยะกะโมะชิ

ผู้แต่งกลอนคือ โอโตะโมะ โนะ ยะกะโมะ
ชิ (大伴家持) มีชีวิตอยู่ช่วง ค.ศ. 717-785 เป็น
ขุนนางตำแหน่งขุนะงน (中納言) เป็นบุตรของ
โอโตะโมะ โนะ ทะบิโตะ (大伴旅人) บทกลอน
ของเขามีลักษณะละเอียดอ่อนและมักใช้เทคนิค
และไหวพริบ ลักษณะเช่นนี้ได้ส่งอิทธิพลต่อมายัง
กลอนสมัยเฮอันด้วย ยะกะโมะชิมีชื่อเสียงในฐานะ
ผู้เรียบเรียงหนังสือรวมกลอน มัณโณมุ (万葉
集) แต่กลอนบทนี้ของเขากลับไม่ปรากฏอยู่ใน มัณ
โณมุ ทั้งๆ ที่ใน มัณโณมุ มีกลอนของเขารวบรวม
อยู่หลายบท จึงยังเป็นที่สงสัยกันว่ากลอนบทนี้เป็น
ของยะกะโมะชิจริงหรือไม่

กลอนบทนี้ทะบิโตะคัดเลือกมาจากกลอน
บทที่ 620 ในหนังสือรวมกลอน มิงโกะกิงวะกะมุ
(新古今和歌集)⁷ หมวดฤดูหนาว กลอนบท
นี้ใช้เทคนิคการมองเหมือน (見立て มิเตะเตะ)⁸

คือมองเห็นบันไดพระราชวังเป็นสะพานคะซะซะงิจิ
แห่งสรวงสวรรค์ คะซะซะงิจิเป็นชื่อนกชนิดหนึ่ง
ตามตำนานทะนะบะตะของจีนนั้น นกคะซะซะงิจิได้
ขยายปีกกลายเป็นสะพานทอดข้ามแม่น้ำแห่งสรวง
สวรรค์ (ทางช้างเผือก) เพื่อให้สาวทอผ้าและหนุ่ม
เลี้ยงวัวได้มาเจอกัน ส่วนญี่ปุ่นนั้นในกลอนญี่ปุ่น
ต้นสมัยเฮอันมักจะมองเปรียบวังหลวงเป็นสรวงสวรรค์
และเปรียบบันได (สะพาน) วังหลวงกับปีกนกคะ
ซะซะงิจิที่ขยายเป็นสะพานในตำนาน และในกลอน
ญี่ปุ่นสมัยคะมะคุระมักกล่าวโยงสะพานคะซะซะงิจิ
แห่งสรวงสวรรค์กับน้ำค้างแข็งในฤดูหนาว (อะริ
โยะมิ ทะโมะทซุ, 2002:37) นอกจากนี้สะพาน
คะซะซะงิจิยังใช้ในความหมายว่าเป็นสะพานใน
จินตนาการที่เชื่อมความสัมพันธ์ของชายหญิงด้วย
(โฮมิเตะนิ เทะรุโกะ, 2007:56)

ในกลอนบทนี้คำว่า 橋 ในวรรคที่ 2 อาจ
จะหมายถึง สะพาน (橋) หรือหมายถึง บันได
(階) ก็ได้ การใช้คำซ้อนทับพ้องเสียงนี้⁹ ช่วยทำให้
เทคนิคการมองเหมือนที่ใช้ในกลอนบทนี้เกิดขึ้น
ได้ กลอนบทนี้จึงเป็นการบรรยายภาพคำคืนในฤดู
หนาวที่มีน้ำค้างแข็งเกาะอยู่บนบันไดพระราชวัง
โดยซ้อนทับกับภาพในจินตนาการคือภาพสะพาน
คะซะซะงิจิแห่งสรวงสวรรค์ น้ำค้างแข็ง (霜) จะ
เกิดขึ้นเฉพาะในช่วงตกดึกจนถึงก่อนรุ่งสาง สีขาว
ของน้ำค้างแข็งนอกจากจะสื่อถึงความหนาวเหน็บ
ในฤดูหนาวแล้ว ยังเป็นสิ่งช่วยบ่งชี้เวลายามดึกด้วย
ภาพน้ำค้างแข็งสีขาวในฤดูหนาวนี้แม้จะดูงดงามแต่
ก็แฝงอารมณ์ความรู้สึกอันเปลี่ยวเหงาเศร้าสร้อย
เอาไว้ด้วย

⁷ หนังสือรวมบทกลอนญี่ปุ่นลำดับที่ 8 ที่จักรพรรดิญี่ปุ่นมีพระบรมราชโองการให้รวบรวมขึ้น อดีตจักรพรรดิโกะโตะบะ (後鳥羽院) โปรด
เกล้าฯ ให้กว 6 คนซึ่งมีฟูจิระ โนะ ชะคะอิเอะ (藤原定家) เป็นผู้เรียบเรียงขึ้นในปี ค.ศ. 1201 ในรัชสมัยของจักรพรรดิทซุชิมิโกะ
(土御門天皇)

⁸ การมองเหมือน (見立て มิเตะเตะ) คือ การเปรียบสิ่งหนึ่งที่สายตามองเห็นว่ามีรูปร่างลักษณะเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่งจนชวนให้มองเห็นผิดเป็น
สิ่งนั้น หรือการมองโดยยึดถือสิ่งหนึ่งว่าเป็นอีกสิ่งหนึ่ง

⁹ คำซ้อนทับพ้องเสียง (掛詞 คะกะโกะโตะบะ) คือ คำในกลอนที่ซ้อนทับกันอยู่โดยเป็นคำพ้องเสียงกันจึงตีความได้ 2 ความหมาย

คะซะซะจิ (鶺鴒) เป็นนกจำพวกเดียวกับกาแต่มิขนาดเล็กลง มีลำตัวสีดำ แต่ช่วงอกลงไปถึงหน้าท้องจะมีสีขาว มีหางสีดำยาว ในกลอนบทนี้กวีใช้นกคะซะซะจิสื่อถึงสะพานทอดข้ามแม่น้ำแห่งสรรพวรรคในตำนาน โดยใช้กล่าวโยงกับภาพน้ำค้างแข็งที่เกาะตามบันไดพระราชวัง เป็นการบรรยายภาพทิวทัศน์อันงดงามราวสรรพวรรคของพระราชวังในฤดูหนาว และยังสื่อถึงความสมหวังในรักตามตำนานทะนะบะตะที่นกคะซะซะจิได้สยายปีกทอดเป็นสะพานให้ชายเลี้ยงวัวและหญิงทอผ้าได้มาพบกันปีละครั้งอีกด้วย กวีใช้นกคะซะซะจิสื่อถึงตำนานความรักอันงดงามแต่เศร้าสร้อยนี้ และในอีกทางหนึ่งก็ใช้นกคะซะซะจิสื่อถึงภาพพระราชวังฤดูหนาวที่งดงามแต่แฝงความเศร้าสร้อยด้วยเช่นกัน แสดงให้เห็นถึงความสามารถของกวีได้เป็นอย่างดี

6.1.3 กลอนบทที่ 78

淡路島か よふ千鳥の なく声に 幾夜
寝覚めぬ 須磨の関守

源兼昌

ก็คืนกันที่ทหารเฝ้าด่านซุเมะต้องตื่นขึ้นมาเพราะเสียงร้องของนกชิโตะริที่บินมาจากเกาะอะวะจิ

มินะโมะโตะ โนะ คะเนะมะซะ

ผู้แต่งกลอนคือ มินะโมะโตะ โนะ คะเนะมะซะ (源兼昌) มีชีวิตอยู่ช่วงต้นศตวรรษที่ 12 เป็นบุตรของ มินะโมะโตะ โนะ โทะมิซุเกะ (源俊輔) ไม่ทราบประวัติความเป็นมาที่แน่ชัด คะเนะมะซะมีชื่อเข้าร่วมการแข่งขันประชันกลอนหลายครั้ง เช่น การแข่งขันประชันกลอนซุมิโยะมิในปี ค.ศ. 1128 เป็นต้น

ที่มาของกลอนบทนี้คือ กลอนบทที่ 270 ในหนังสือรวมกลอน คินโยะกะงุ (金葉和歌集)¹⁰ หมวดฤดูหนาว กลอนบทนี้เป็นกลอนที่แต่งขึ้นในหัวข้อ “นกชิโตะริที่ทางผ่านด่าน” (関道千鳥) ในสมัยที่คะเนะมะซะมีชีวิตอยู่ ด่านซุเมะ (須磨の関守) ได้ถูกยกเลิกไปแล้ว ในฤดูหนาวคนที่เดินทางผ่านเส้นทางนี้ในตอนกลางคืนก็จะได้ยินเสียงร้องของนกชิโตะริที่บินมาจากเกาะอะวะจิ (淡路島) ซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้าม เกาะอะวะจิเป็นเกาะที่อยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองซุเมะ (須磨) ในจังหวัดเฮียวโงะ กลอนบทนี้ตัดจบประโยคที่วรรคที่ 4 คือจบด้วยคำกริยา 寝覚めぬ (ตื่นขึ้นมา) ส่วนวรรคสุดท้ายคือ 須磨の関守 (ทหารเฝ้าด่านซุเมะ) นั้น ตามหลักไวยากรณ์แล้วต้องอยู่ก่อนหน้าวรรคที่ 4 แต่ในที่นี้กวีใช้เทคนิคการสลับตำแหน่ง (倒置法 โทชิโฮ)¹¹ โดยเอามาไว้ข้างท้ายแทน เพื่อเป็นการทิ้งท้ายกลอนด้วยภาพทหารเฝ้าด่านซุเมะ

นกชิโตะริ (千鳥) เป็นนกขนาดเล็กอาศัยอยู่บริเวณชายฝั่งทะเล มักบินรวมกลุ่มกันเป็นฝูง นกชิโตะริมักถูกกล่าวถึงในกลอนที่บรรยาย

¹⁰ หนังสือรวมบทกลอนญี่ปุ่นลำดับที่ 5 ที่จักรพรรดิญี่ปุ่นมีพระบรมราชโองการให้รวบรวมขึ้น อดีตจักรพรรดิมิวะกะวะ (白河法皇) โปรดเกล้าฯ ให้ มินะโมะโตะ โนะ โทะมิซุเกะ (源俊輔) เป็นผู้เรียบเรียงใน ค.ศ. 1124 ในรัชสมัยของจักรพรรดิซุโตะกุ (崇徳天皇)

¹¹ การสลับตำแหน่ง (倒置法 โทชิโฮ) คือ การสลับตำแหน่งคำหรือวลีในกลอน เช่น สลับตำแหน่งประธานกับภาคแสดง เป็นต้น เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสะดุดใจต่อกลอนนั้น

ทิวทัศน์ชายฝั่งทะเลในฤดูหนาว เสียงร้องหาคู่หรือหาพวกพ้องของมันมักถูกใช้เพื่อสื่อถึงความอ้างว้างเดียวดาย กลอนใน *มันโยมู* มักกล่าวถึงเสียงนกชิโตะริว่าชวนให้นึกถึงความหลังครั้งก่อน ในกลอนที่กล่าวถึงนกชิโตะริมักจะกล่าวถึงเมืองซุมะ (須磨) และเมืองอะกะมิ (明石) ซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับเกาะอะวะจิ อย่างเช่น ในวรรณกรรมเรื่อง *เก็นจิโมะโนะงะตะริ* (源氏物語) ในตอนซุมะก็มีกลอนที่เอ่ยถึงนกชิโตะรินี้ (อะมิโมะโตะ อะซะโอะ, 2007:75) ในสมัยเฮอันเมืองซุมะอยู่ไกลจากเมืองหลวง เป็นเมืองชายทะเลที่เงียบเหงา มองไปไกลๆ ก็เห็นเกาะอะวะจิ เสียงร้องของนกชิโตะริในตอนกลางคืนทำให้นอนไม่หลับและรู้สึกอ้างว้างเดียวดาย ในกลอนบทนี้เสียงร้องของมันชวนให้เกิดความรู้สึกเงียบเหงาเปล่าเปลี่ยว ทำให้หวนนึกถึงสมัยก่อนที่บริเวณนั้นเคยเป็นด่านที่ผู้คนจำนวนมากสัญจรผ่านไปมา

6.1.4 กลอนบทที่ 81

ほととぎす 鳴きつる方を ながむれば
ただ有明の 月ぞ残れる

後徳大寺左大臣

พอมองไปทางที่นกโฮะโตะโตะจิซุส่งเสียงร้อง ก็เห็นแต่เพียงพระจันทร์ในยามเช้ามืดเท่านั้น

เสนาบดีฝ่ายซ้ายโฮะโตะกุดะอิชิ

ผู้แต่งกลอนคือ ฟุจิวะระ โนะ ซะเนะซะดะ (藤原実定) มีชีวิตอยู่ช่วง ค.ศ. 1139-1191 เป็น

บุตรของเสนาบดีฝ่ายขวาฟุจิวะระ โนะ คินโยะมิ (藤原公能) และเป็นลูกพี่ลูกน้องของเทะอิกะ ผู้เรียบเรียง *เฮียะกุนินอิฉิมู* ซะเนะซะดะดำรงตำแหน่งเป็นถึงเสนาบดีฝ่ายซ้าย และเป็นกวีที่มีความสามารถในการเล่นเครื่องดนตรีและการร้องบทเพลงโฮะโย (今様) ชื่อของเขาปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเรื่อง *เฮะอิกะโมะโนะงะตะริ* (平家物語) และ *ทซุระสุระงะ* (徒然草) ด้วยผลงานหนังสือรวมกลอนของเขาเองคือ *รินกะฉุ* (林下集)

ที่มาของกลอนบทนี้คือ กลอนบทที่ 161 ในหนังสือรวมกลอน เช่น *สะวะวะกะฉุ* (千載和歌集)¹² หมวดฤดูร้อน เนื้อความ 2 บรรทัดแรกของกลอน *ほととぎす 鳴きつる方を* เป็นการบรรยายเสียงร้องของนก ส่วน 2 บรรทัดหลัง *ただ有明の 月ぞ残れる* เปลี่ยนจากการบรรยายเสียงนกมาเป็นการบรรยายภาพของพระจันทร์ในยามเช้ามืด โดยมีวรรคที่ 3 ของกลอน *ながむれば* (พอมองไป) คั่นกลางเอาไว้ นกโฮะโตะโตะจิซุส่งเสียงร้องแล้วบินจากไป เหลือไว้เพียงภาพของพระจันทร์บนท้องฟ้าในยามเช้า

นกโฮะโตะโตะจิซุ (時鳥) เป็นนกที่เป็นสัญลักษณ์ของฤดูร้อน คนญี่ปุ่นสมัยเฮอันนิยมชมชอบนกชนิดนี้มาก โดยจะเผื่อรอคอยฟังเสียงนกโฮะโตะโตะจิซุร้องเป็นครั้งแรกของหน้าร้อน กลอน *มันโยมู* ในสมัยนารากิมักจะเอ่ยถึงนกโฮะโตะโตะจิซุว่าทำให้รู้สึกหวนอาลัยคิดถึงอดีต และมักบรรยายภาพนกโฮะโตะโตะจิซุซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของฤดูร้อน คู่กับภาพดอกฟูจิซึ่งเป็นดอกไม้ที่แสดงถึงฤดูใบไม้ผลิ (ยะมะมิตะ คะสุมิ, 2007: 50-51) ตั้งแต่สมัยเฮอันเป็นต้นมา นกโฮะโตะโตะจิซุมักถูกใช้เพื่อสื่อถึงฤดูร้อน กลอนบางบทกล่าวถึงเสียงของมัน

¹² หนังสือรวมบทกลอนญี่ปุ่นลำดับที่ 7 ที่จักรพรรดิญี่ปุ่นมีพระบรมราชโองการให้รวบรวมขึ้น อดีตจักรพรรดิโกะเมียวกะวะ (後白河法皇) โปรดเกล้าฯ ให้ฟุจิวะระ โนะ โทะมินะริ (藤原俊成) เป็นผู้เรียบเรียงขึ้นในปี ค.ศ. 1183 และรวบรวมเสร็จในปี ค.ศ. 1188 ในรัชสมัยของจักรพรรดิโกะโตะบะ

ว่าทำให้อารมณ์รักปั่นป่วน นกโอะโตะโตะจิซุมักจะส่งเสียงร้องในตอนก่อนรุ่งสางขณะที่ท้องฟ้ายังมีต้อย คนที่เฝ้ารอคอยฟังจึงต้องตื่นแต่เช้าเพื่อรอคอยฟังเสียงร้องนั้น ในกลอนญี่ปุ่นมักหยิบยกนกโอะโตะโตะจิซุมาบรรยายคู่กับภาพพระจันทร์ที่ยังคงอยู่บนท้องฟ้าในยามเช้า กลอนบทนี้ก็แสดงความรู้สึกยินดีที่ได้ยินเสียงร้องของมัน แต่พอหันมองไปก็ไม่พบตัวนกโอะโตะโตะจิซุ เห็นเพียงแต่ภาพพระจันทร์ที่ยังคงอยู่บนท้องฟ้าในยามเช้ามีดของฤดูร้อน ซึ่งแฝงไว้ด้วยความรู้สึกเศร้าเสียดายของกวี

จากกลอนทั้ง 4 บทนี้ สรุปได้ว่า นกที่ปรากฏใน *เฮียะกุนินอิฉิมุ* ถูกใช้เพื่อสื่อถึงสิ่งต่างๆ ได้แก่ นกป่าสื่อให้เห็นภาพในความเปรียบและสื่ออารมณ์อ้างว้างของกวีที่ต้องนอนคนเดียวในค่ำคืนอันยาวนานของฤดูใบไม้ร่วง นกคะซะซะจิสื่อถึงเรื่องราวสะพานแห่งสวรรค์ในตำนานและใช้กล่าวโยงกับภาพน้ำค้างแข็งที่เกาะตามบันไดพระราชวังซึ่งให้อารมณ์ความรู้สึกที่เปลี่ยวเหงาเศร้าสร้อย ส่วนนกชิโตะริและนกโอะโตะโตะจิซุเสียงของมันสื่อถึงความอ้างว้างเปล่าเปลี่ยวและความรู้สึกเศร้าเสียดายของกวี จะเห็นได้ว่า นกที่ปรากฏในบทกลอน *เฮียะกุนินอิฉิมุ* ต่างก็ถูกใช้เพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกอันเศร้าสร้อยหรือความโดดเดี่ยวเปลี่ยวเหงาในกลอนเช่นเดียวกัน

6.2 กวาง

ใน *เฮียะกุนินอิฉิมุ* มีกลอนที่กล่าวถึงกวางอยู่ 3 บท ได้แก่ กลอนบทที่ 5 8 และ 83

6.2.1 กลอนบทที่ 5

奥山に 紅葉踏み分け 鳴く鹿の 声聞
く時ぞ 秋は悲しき

猿丸大夫

พอได้ยินเสียงร่ำร้องของกวางที่เดินย่ำฝ่าใบเมเปิ้ลที่ร่วงหล่นอยู่ในหุบเขาลึก ก็ชวนให้รู้สึกถึงความอ้างว้างเศร้าสร้อยของฤดูใบไม้ร่วง

ชะรุมะรุตะยู

ผู้แต่งกลอนคือ ชะรุมะรุตะยู (猿丸大夫) มีชีวิตอยู่ช่วงศตวรรษที่ 8 ถึงศตวรรษที่ 9 ไม่ทราบประวัติที่แน่ชัด กลอนบทนี้แท้จริงแล้วในหนังสือรวมกลอน *โคะกิงวะกะมุ* เขียนไว้ว่าไม่ทราบผู้แต่ง แต่ในหนังสือรวมกลอน 36 *ยอตกวี* (三十六人撰) ของฟูจิวะระ โนะ คินโด (藤原公任) ซึ่งได้รวบรวมกลอนบทนี้ไว้ด้วยนั้นได้ใส่ชื่อผู้แต่งว่าคือ ชะรุมะรุตะยู ตอนที่ทะอะกิซะคัดเลือกกลอนบทนี้มาจึงใส่ชื่อผู้แต่งกลอนตามนั้น

ที่มาของกลอนบทนี้คือ กลอนบทที่ 215 ในหนังสือรวมกลอน *โคะกิงวะกะมุ* (古今和歌集)¹³ หมวดฤดูใบไม้ร่วง กลอนบทนี้บรรยายภาพอันงดงามของใบเมเปิ้ลในช่วงปลายฤดูใบไม้ร่วงชวนให้รู้สึกอ้างว้างเศร้าสร้อย เสียงร่ำร้องของกวางตัวผู้ที่เรียกหากวางตัวเมียช่วยเสริมอารมณ์เศร้าของฤดูใบไม้ร่วงอันเป็นลักษณะเด่นของกลอนบทนี้ คำกริยานำของกลอนบทนี้ใน *โคะกิงวะกะมุ* เขียนไว้

¹³ หนังสือรวมบทกลอนญี่ปุ่นลำดับแรกที่จักรพรรดิญี่ปุ่นทรงมีพระบรมราชโองการให้รวบรวมขึ้น จักรพรรดิอะฮิโอะ (醍醐天皇) ทรงโปรดเกล้าฯ ให้กร 4 คนโดยมี คิ โนะ ทัซุระยุกิ (紀貫之) เป็นหัวหน้า เรียบเรียงขึ้นใน ค.ศ. 905

ว่า เป็นกลอนที่แต่งขึ้นในงานแข่งขันประชันกลอนที่ดำเนินของเจ้าชายโคะระซะตะ (是貞親王家歌合) งานประชันกลอนนี้จัดขึ้นราวปลายศตวรรษที่ 9 อันเป็นการแสดงให้เห็นว่า ความคิดที่ว่าฤดูใบไม้ร่วงเป็นฤดูแห่งความเศร้าสร้อยนั้นมีมานานตั้งแต่ยุคสมัยนั้นแล้ว

กวาง (鹿) เป็นสัตว์ที่มีชื่อปรากฏอยู่ในวรรณกรรมญี่ปุ่นมาอย่างยาวนาน ใน *โคะจิกิ* ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่เก่าแก่ที่สุดของญี่ปุ่นก็มีกวางปรากฏอยู่บ่อยครั้ง โดยกล่าวถึงกวางว่าเป็นสัตว์รับใช้ของเทพ นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงเรื่องราวที่เทพแปลงร่างเป็นกวางขาวมาปรากฏตัวให้เห็นและยังมีตำนานเกี่ยวกับกวางซึ่งบอกเล่าถึงที่มาของชื่อสถานที่ต่างๆ ของญี่ปุ่นด้วย (ทะมะระ เค็นจิ, 2007:27) ส่วนในกลอนญี่ปุ่นนั้น ตั้งแต่หนังสือรวมกลอน *มันโยชู* ในสมัยนาราเป็นต้นมา ก็มักกล่าวถึงเสียงร้องของกวางอยู่บ่อยครั้ง เสียงของกวางตัวผู้ที่ร้องเรียกหากวางตัวเมียสื่อถึงความคะนองหาภรรยาหรือคนรักซึ่งอยู่ห่างไกล และมักใช้สื่อถึงความเศร้าสร้อยเยียบเหงาของฤดูใบไม้ร่วงด้วย

6.2.2 กลอนบทที่ 8

わが庵は 都のたつみ しかぞ住む 世
をうち山と 人はいふなり

喜撰法師

กระท่อมของฉันอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองหลวง ฉันใช้ชีวิตอย่างสงบสุขเช่นนี้(ในที่ซึ่งกวางอาศัยอยู่)บนภูเขาที่ผู้คนเรียกกันว่าภูเขาอุจิ (ภูเขาแห่งความทุกข์ระทม)

พระคิเซ็น

พระคิเซ็น (喜撰法師) มีชีวิตอยู่ช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 9 ไม่ทราบประวัติแน่ชัดทราบเพียงว่าเป็นพระอาศัยอยู่ที่ภูเขาอุจิโดยมีกล่าวถึงไว้ในหนังสือ *มุเมียวโธ* (無名抄) ของคะโมะ โนะ โธเมะอิ (鴨長明) ปัจจุบันมีถ้ำเล็กๆ ชื่อว่าถ้ำคิเซ็นอยู่บนภูเขาอุจิซึ่งเป็นหลักฐานแสดงร่องรอยในอดีตของพระรูปนี้ พระคิเซ็นเป็น 1 ใน 6 กวีเอกของยุคนั้น (六歌仙) ซึ่งได้รับการวิจารณ์โดยคิโนะทซุระยุกิ (紀貫之) กวีเอกสมัยเฮอันว่า “บทกลอนใช้คำได้ดี แต่ตอนเริ่มต้นและตอนจบของกลอนไม่มีความสอดคล้องกัน เปรียบเสมือนกับการมองดูพระจันทร์ในฤดูใบไม้ร่วงแล้วมีเมฆมาบดบัง” บทกลอนที่หลงเหลือมาถึงปัจจุบันและมีหลักฐานที่แน่ชัดว่าเป็นบทกลอนของพระคิเซ็นมีเพียงกลอนบทนี้เท่านั้น

แหล่งที่มาของกลอนบทนี้คือ กลอนบทที่ 983 ในหนังสือรวมกลอน *โคะกิงวะกะชู* กลอนบทนี้ใช้เทคนิคคำซ้อนทับพ้องเสียง กล่าวคืออาศัยการพ้องเสียงของคำว่า うち ในวรรคที่ 4 ซึ่งเป็นชื่อของภูเขาอุจิ (うち山 หรือ 宇治山) และคำว่า 憂 (ทุกข์ร้อน ขมขื่น) การใช้คำพ้องเสียงของคำทั้งสองในกลอนบทนี้ได้ส่งอิทธิพลต่อวรรณกรรมตั้งแต่มกลางสมัยเฮอันเป็นต้นมา อย่างเช่น ในวรรณกรรมเรื่อง *เก็นจิโมะโนะซะวะดะริ* เจ้าชายอะชิโนะมิยะ (八宮) ประราณาที่จะละทิ้งเรื่องราวทางโลกอันเป็นทุกข์ (世を憂し) จึงได้เข้ามาอาศัยอยู่ในหุบเขาอุจิ นับแต่นั้นเจ้าชายองค์นี้จึงถูกเรียกชื่อว่า อุจิโนะอะชิโนะมิยะ (宇治の八宮) (อิโตะอิ มิซึอิโกะ, 1998:124) ภูเขาอุจิอยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองอุจิ จังหวัดเกียวโต ปัจจุบันมีชื่อว่า ภูเขาคิเซ็น (喜撰山) ในสมัยเฮอันพวกขุนนางนิยมหลบหนีเรื่องวุ่นวายต่างๆ มาพักร่อนกันที่นี่ จึงมีบ้านพักตากอากาศของพวกขุนนางอยู่เป็นจำนวนมาก และยังเป็นฉากสำคัญในวรรณกรรมเรื่อง *เก็นจิโมะโนะซะวะ*

ตะริ (源氏物語) ภาคสุดท้ายด้วย ส่วนคำว่า しか ในวรรคที่ 3 นั้นหมายถึง “เช่นนี้ ตามที่วามานี้” แต่ก็อาจตีความในอีกนัยหนึ่งว่าหมายถึง กวาง (鹿) ซึ่งถ้าเป็นในความหมายหลังนี้ วรรคที่ 3 จะได้ความว่า “ที่ซึ่งกวางอาศัยอยู่” อันเป็นการแสดงภาพว่ากระท่อมอยู่ในป่าเขาซึ่งพวกสัตว์ป่าอย่าง กวางอาศัยอยู่ กลอนบทนี้มีการตัดจบประโยคที่ วรรคที่ 3 โดยจบด้วยคำกริยา する (อาศัยอยู่)

ภาพการใช้ชีวิตอย่างสันโดษในป่าเขาในกลอนบทนี้ให้อารมณ์ความรู้สึกที่เปลี่ยวเหงา คำว่า しか ซึ่งตีความหมายว่า “กวาง” ได้นั้น ก็เป็นคำที่เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความเจ็บเหงาเศร้าสร้อยด้วย ในกลอนญี่ปุ่นนั้นเสียงร้องของกวางที่เรียกหา คู่รักมักปรากฏบ่อยในกลอนหมวดฤดูใบไม้ร่วงโดยจะสื่ออารมณ์อันเศร้าสร้อยเปลี่ยวเหงา กลอนบทนี้จึงเป็นการบรรยายภาพการใช้ชีวิตอย่างสันโดษในป่าเขาของพระคิเซ็นโดยแฝงความรู้สึกที่เจ็บเหงาเอาไว้

6.2.3 กลอนบทที่ 83

世の中よ 道こそなけれ 思ひ入る
山の奥にも 鹿ぞ鳴くなる

皇太后宮大夫俊成

ในโลกนี้ไม่มีหนทางใดที่ฉันสมควรจะก้าวเดินไป
แม้แต่ในหุบเขาลึกที่ฉันปรารถนาจะเข้ามาอาศัยอยู่
นี้ เสียงร้องคร่ำครวญของกวางก็ยังแว่วเข้ามาให้
ได้ยิน

ฟูจิระระ โนะ โทะมินะริ

ผู้แต่งคือ ฟูจิระระ โนะ โทะมินะริ (藤原俊成) หรือที่มักเรียกกันว่า ฌุนเซอิ มีชีวิตอยู่ช่วง ค.ศ. 1114-1204 เป็นบุตรของฟูจิระระ โนะ โทะมิตะตะ (藤原俊忠) และเป็นบิดาของฟูจิระระ โนะ เซตะอิเอะ ผู้เรียบเรียงเฮียะกุนิฮิโกะ กลอนของเขาเน้นอารมณ์ความงามแบบยูจิน (幽玄) คืองดงามแบบประณีตสูงส่งลึกซึ้ง ฌุนเซอิเป็นผู้เรียบเรียงหนังสือรวมกลอน เซ็นสะอิวะกะมุ (千載和歌集) และยังเป็นผู้เขียนหนังสือวิจารณ์กลอนโคะระอิฟุเตะอิโหม (古来風体抄) นอกจากนี้ยังทำหน้าที่เป็นกรรมการตัดสินงานแข่งขันประชันกลอนหลายครั้งด้วย ผลงานหนังสือรวมกลอนของเขาเองคือ โฮมุเอะอิโซ (長秋詠藻)

ที่มาของกลอนบทนี้คือ กลอนบทที่ 1151 ในหนังสือรวมกลอน เซ็นสะอิวะกะมุ (千載和歌集) หมวดเบ็ดเตล็ด กลอนบทนี้เป็นกลอนที่ ฌุนเซอิแต่งขึ้นในงานประชันกลอนจุกะอิเฮียะกุ (述懐百首) ขณะที่เขาอายุประมาณ 28 ปี ตอนนั้นบิดาของเขาเสียชีวิตแล้ว และในขณะนั้นเพื่อนพ้องคนรู้จักที่สนิทสนมกันเช่น เซอิเงียว (西行)¹⁴ ต่างก็พากันออกบวช ฌุนเซอิจึงอยู่ในช่วงที่ครุ่นคิดจริงจังเกี่ยวกับหนทางข้างหน้าของตนว่าสมควรจะเดินไปบนเส้นทางใดดี ข้อความ 2 วรรคแรก 世の中よ 道こそなけれ เป็นการแสดงความรู้สึกนึกคิดของกวีที่คิดว่าไม่มีเส้นทางใดที่ตนสมควรจะก้าวเดินไป ซึ่งเป็นการตัดจบประโยคก่อนที่จะขึ้นประโยคใหม่ในวรรคที่ 3 ส่วน 3 วรรคหลัง 思ひ入る 山の奥にも 鹿ぞ鳴くなる เป็นการบรรยายอารมณ์ความรู้สึกของกวีที่ได้ยินเสียงร้องคร่ำครวญของกวางว่า แม้แต่ในหุบเขาลึกซึ่งกวีปรารถนาจะละทิ้งชีวิตทางโลกและเข้ามาอาศัยอยู่นั้น ก็ยังหลีกหนีความทุกข์ไปไม่พ้น

¹⁴ กวีเอกปลายสมัยเฮอัน มีชีวิตอยู่ช่วง ค.ศ. 1118-1190

การที่ฉุนเซอิคัดเลือกกลอนบทนี้ไว้ในหนังสือรวมกลอน *เซ็นสะอิวะกะมุ* ที่เขาเป็นผู้เรียบเรียงนั้น แสดงว่ากลอนบทนี้เป็นผลงานกลอนที่ดีเด่นในความคิดของเขา นอกจากนี้ในหนังสือรวมกลอนหลายชิ้นที่ทะอิกะบุตรชายของเขาเป็นผู้เรียบเรียงก็ปรากฏกลอนบทนี้อยู่ด้วย จึงเป็นหลักฐานแสดงว่ากลอนบทนี้เป็นผลงานที่เป็นที่ยอมรับในฐานะกลอนที่ดีเด่นบทหนึ่งของฉุนเซอิ (ฉิมะสุทะตะโอะ, 2011:178)

กวางเป็นสัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงฤดูใบไม้ร่วง เสียงร้องหาคู่ของมันสื่อถึงความโศกเศร้าและเปล่าเปลี่ยว และยังใช้สื่อถึงการตัดจากทางโลกไม่ขาดอีกด้วย เสียงกวางในกลอนบทนี้จึงสื่อถึงความโศกเศร้าสิ้นหวังของฉุนเซอิซึ่งกำลังเสาะหาหนทางที่จะหลีกเลี่ยงจากความทุกข์ แต่ในที่สุดก็หาไม่พบ

จากกลอนทั้ง 3 บทข้างต้นสรุปได้ว่าใน *เฮียะกุนินอิฉิมุ* เสียงร้องของกวางใช้สื่ออารมณ์เจ็บเหงาเปล่าเปลี่ยวของกวี และมักใช้เสริมภาพบรรยากาศอันเศร้าสร้อยเจ็บเหงาของฤดูใบไม้ร่วงด้วย

6.3 ไก่

ใน *เฮียะกุนินอิฉิมุ* มีกลอนที่กล่าวถึงไก่ออยู่ 1 บท ได้แก่ กลอนบทที่ 62

6.3.1 กลอนบทที่ 62

夜をこめて 鳥の空音は はかるとも よに逢坂の 関はゆるさじ

清少納言

ถึงแม้คิดจะมาหลอกกันโดยเลียนเสียงไก่ขันทั้งๆ ที่ฟ่ายังมีตอยู่ ด้านโอชะกะแห่งนี้ยังงักไม่อนุญาตให้ท่านผ่านเข้ามาหรือ

เซอิโฉเนงงน

ผู้แต่งกลอนคือ เซอิโฉเนงงน มีชีวิตอยู่ช่วง ค.ศ. 966-1027 เป็นธิดาของคิโยะฮะระ โนะโมะโตะซุเกะ (清原元輔) เป็นนางกำนัลรับใช้พระนางทะเออิฉิ (中宮定子) มเหสีของจักรพรรดิอิชิโจ (一条天皇) และเป็น 1 ใน 36 กวีที่ฟูจิจะระ โนะ คินโตะ ยกย่องให้เป็นกวีเอกในสมัยเฮอัน เซอิโฉเนงงนรู้รอบทั้งในด้านกลอนจีนและประวัติศาสตร์จีน และเป็นผู้แต่ง *มะกุระโนะโซมิ* (枕草子) วรรณกรรมประเภทความเรียงที่เก่าแก่ที่สุดของญี่ปุ่น มีผลงานหนังสือรวมกลอนของตัวเองคือ *เซอิโฉเนงงนงุ* (清少納言集)

ที่มาของกลอนบทนี้คือ กลอนบทที่ 939 ในหนังสือรวมกลอน *โกะมุอิวะกะมุ* (後拾遺和歌集)¹⁵ หมวดเบ็ดเตล็ด ในคำเกริ่นนำกลอนบอกไว้ว่า ฟูจิจะระ โนะ ยูกินะริ (藤原行成) ได้อยู่สนทนากับกวีในวังจนตึกตื่น และได้ขอตัวกลับเนื่องจากว่าวันรุ่งขึ้นเป็นวันไม่ดีซึ่งต้องเก็บตัวอยู่ที่บ้าน (物忌) ตามความเชื่อเรื่องโชคลางของคนญี่ปุ่นสมัยนั้น ถ้าวันไหนเป็นวันไม่ดีของคนๆ นั้นแล้ว จะห้ามไม่ให้เข้ามาอยู่ในวัง พอเช้าวันรุ่งขึ้นยูกินะริได้ส่งจดหมายมาหา กวีโดยเขียนว่า “เสียงไก่ขันแรงจึงต้องรีบกลับ” กวีจึงตอบจดหมายกลับโดยกล่าวว่า “เสียงไก่เมื่อคืนคงจะเป็นเสียงไก่ขันที่ด่านหันทูกวนสินะ” โดยเป็นการอ้างอิงประวัติศาสตร์จีนสมัยปลายยุคจิ้นกว่าคือเรื่องของเม้งฉางจวิน (孟嘗君) แห่งรัฐฉีที่ถูกอ๋องรัฐฉินเชิญไปยังรัฐ

¹⁵ หนังสือรวมบทกลอนญี่ปุ่นลำดับที่ 4 ที่จักรพรรดิญี่ปุ่นมีพระบรมราชโองการให้รวบรวมขึ้น จักรพรรดิฉิมะกะวะ (白河天皇) โปรดเกล้าฯ ให้ฟูจิจะระ โนะ มิชิโตะฉิ (藤原通俊) เป็นผู้เรียบเรียง เสร็จในปี ค.ศ. 1087

ฉิน อ่องรัฐฉินคิดกักตัวเมิ่งฉางจวินเอาไว้ แต่เมิ่งฉางจวินรู้ทันจึงหลบหนีมาในเวลากลางคืนจนถึงด่านหั่นกู่กวน (函谷関) ตามระเบียบต้องรอจนยามฟ้าสว่างเมื่อไก่เริ่มขันแล้วประตูด่านจึงจะเปิดออก ในบริวารของเมิ่งฉางจวินมีคนเลียนเสียงไก่ขันได้ จึงส่งเสียงไก่ขันออกมา นายด่านจึงเปิดด่านให้คณะของเขาผ่านไป เมิ่งฉางจวินจึงกลับถึงรัฐฉีโดยปลอดภัย

กวีได้อ้างอิงเรื่องเสียงไก่ที่ด่านหั่นกู่กวนนี้ ยุกินะริจึงตอบจดหมายกลับมาว่า “เป็นด่านก็จริง แต่เป็นด่านโอชะกะเพื่อจะพบเจอท่าน” ด่านโอชะกะในอดีตนั้น ที่ตั้งของด่านอยู่ระหว่างเขตจังหวัดฉินและจังหวัดเกียวกุโตะในปัจจุบัน ชื่อด่าน “โอชะกะ” (逢坂) มีความหมายสื่อถึงการได้พบเจอและมีสัมพันธ์กันของชายหญิง กวีจึงแต่งกลอนบทนี้ตอบตรอนอีกฝ่ายโดยกล่าวว่า “ถึงแม้คิดจะมาหลอกกันโดยเลียนเสียงไก่ขันทั้งๆ ที่ยังมีได้อยู่ แต่ยังไงด่านโอชะกะแห่งนี้ก็ไม่อนุญาตให้ท่านผ่านเข้ามา” คำว่า 逢 ในชื่อด่าน “โอชะกะ” เป็นคำซ้อนทับพ้องเสียงกับคำว่า 逢ふ ซึ่งหมายถึงการได้พบเจอและมีสัมพันธ์กันของชายหญิง ดังนั้นในที่นี้จึงสื่อได้ 2 ความหมายคือ “อย่างไรก็ไม่ยอมเปิดด่าน” และ “อย่างไรก็ไม่ยอมให้ท่านเข้ามา”

ไก่เป็นสัตว์ที่มีชื่อปรากฏอยู่ในวรรณกรรมญี่ปุ่นมาอย่างยาวนาน ในตำนานเทพญี่ปุ่นก็มีไก่ปรากฏอยู่บ่อยครั้ง เสียงของไก่เป็นสิ่งบ่งบอกเวลารุ่งสาง ไก่เป็นบริวารของเทพแห่งดวงอาทิตย์ และมีภาพลักษณ์ในการปิดปากความมืดออกไป (ซุสูกิอิเดะโอะ, 2007:42) แต่ทว่ากลอนบทนี้ไม่ได้อ้างอิงถึงไก่ในตำนานเทพญี่ปุ่น แต่อ้างอิงถึงไก่ในตำนานเรื่องเล่าที่มีชื่อเสียงของจีน ในวรรณกรรม มะกุระโนะโซมิ ของเซอิโอะเนงงนังก็มีการกล่าวถึงการโต้ตอบกลอนบทนี้ระหว่างเซอิโอะเนงงนังกับยุกินะริ โดยเรื่องที่เกิดขึ้นนี้ก็ได้กลายเป็นที่เล่าขานกันอย่าง

สนุกสนานในหมู่นางกำนัลที่รับใช้พระมเหสีเอกในวัง เสียงไก่ขันที่หลอกให้อีกฝ่ายหนึ่งเข้าใจผิดว่าเป็นเวลาเช้า ทั้งๆ ที่ยังเป็นเวลากลางคืนนั้น สื่อความหมายของการ “หลอกหลวง” เซอิโอะเนงงนังจึงอ้างถึงเสียงไก่ขันดังกล่าวเพื่อแสดงว่าตนไม่หลงเชื่อคำหวานหลอกหลวงของอีกฝ่ายและอย่างไรเสียก็ไม่ยอมให้อีกฝ่ายเข้ามา การเอ่ยกลอนโดยอ้างอิงถึงตำนานจีนเรื่องเสียงไก่ขันที่ด่านหั่นกู่กวนเพื่อตรอนอีกฝ่ายนี้แสดงให้เห็นภูมิความรู้และไหวพริบปฏิภาณของเซอิโอะเนงงนังได้เป็นอย่างดี

6.4 จิงหริต

ใน เฮียะกุนินอิเมะ มีกลอนที่กล่าวถึงจิงหริตอยู่ 1 บท ได้แก่ กลอนบทที่ 91

6.4.1 กลอนบทที่ 91

きりぎりす 鳴くや霜 夜のさむしろに衣方敷き ひとりかも寝む

後京極摂政前太政大臣

ในคำคืนที่หนาวเหน็บจนน้ำค้างแข็งลงจับและจิงหริตส่งเสียงร่ำร้อง ฉันจะต้องปูชายแขนเสื้อข้างเดียวนอนอยู่บนเสื่ออย่างเดียวดายกระนั้นหรือ

อัครมหาเสนาบดีผู้สำเร็จราชการโกะเกียวโงะกุ

ผู้แต่งกลอนคือ ฟุจิวะระ โนะ โยะมิทซุเนะ (藤原良経) มีชีวิตอยู่ช่วง ค.ศ. 1169-1206 เป็นบุตรคนที่ 2 ของคุโจ คะเนะสะเนะ (九条兼実) และได้ดำรงตำแหน่งเป็นถึงอัครมหาเสนาบดีผู้สำเร็จราชการ (摂政太政大臣) และยังมีชื่อเรียกว่า โกะเกียวโงะกุ (後京極) อีกด้วย โยะมิทซุเนะเป็นผู้เขียนบทนำในหนังสือรวมกลอน

ฉิงโกะกิงวะกะมุ (新古今和歌集) และมีผลงานหนังสือรวมกลอนของเขาเองคือ *อะกิมิโนะ เกซเซะอิมุ* (秋篠月清集)

ที่มาของกลอนบทนี้คือ กลอนบทที่ 518 ในหนังสือรวมกลอน *ฉิงโกะกิงวะกะมุ* หมวดฤดูใบไม้ร่วง กลอนบทนี้นำเอาเนื้อหาในกลอนเก่า 2 บทมาแต่งใหม่¹⁶ โดยกลอนเก่าที่ว่าก็คือ กลอนของ คะกิโนะโมะโตะ โนะ ฮิโตะมะโระ ที่ว่า “ฉันจะต้องนอนคนเดียวในค่ำคืนที่ยาวนานดุจดั่งหางของนกป่าที่ห้อยย้อยลงมากระนั้นหรือ” (กลอนบทที่ 3 ใน *เฮียะกุนินอิมุ*) และกลอนบทที่ 689 ใน *โคะกิงวะกะมุ* ที่ว่า “คืนนี้เธอผู้นั้นก็คงจะปูชายแขนเสื้อข้างเดียวนอนรอฉันอยู่บนเสื่ออย่างเดียวยาย” (さむしろに 衣かたしき 今宵もやわれを待つらむ 宇治の橋姫) ส่วนกลอนที่แต่งใหม่นั้นได้เสริมภาพของจิ้งหรีด (きりぎりす)¹⁷ ลงไปซึ่งทำให้จินตนาการโยนไปถึงการนอนพักแรมอยู่คนเดียวในป่า ส่วนคำว่า さむしろ ในวรรคที่ 4 เป็นการใช้เทคนิคคำซ้อนทับพ้องเสียง โดยคำว่า さむし หมายถึง “เหน็บหนาว” และคำว่า しろ หมายถึง “เสื่อที่ปูนั่งหรือนอน” ส่วนการเอาชายแขนเสื้อมาปูบนเสื่อเพื่อใช้เป็นผ้าปูนอนนั้น สมัยก่อนหากชายหญิงนอนรวมกัน ต่างฝ่ายต่างก็จะใช้ชายแขนเสื้อของตนปูให้อีกฝ่ายนอน แต่ในกลอนบทนี้กวีใช้ชายแขนเสื้อข้างเดียวปูนอนอยู่อย่างเดียวยาย

ในวรรณกรรมญี่ปุ่น จิ้งหรีดมักใช้สื่อถึงความเศร้าและความเจ็บเหงา เสียงของจิ้งหรีดช่วยเสริมบรรยากาศอันเศร้าสร้อยของฤดูใบไม้ร่วงและมักปรากฏในฉากสถานที่รกร้างที่มีไม้เลื้อยขึ้น

อยู่ด้วย (โคะบะยะมิ โฉจิโร, 2009:411) กลอนบทนี้แท้จริงแล้วเป็นกลอนที่แต่งขึ้นในงานประชันกลอนที่จักรพรรดิโกะโตะบะทรงจัดขึ้นในปี ค.ศ. 1200 ก่อนหน้าที่กวีจะเข้าร่วมแต่งกลอนในงานนั้น ภรรยาได้เสียชีวิตจากไป กลอนบทนี้จึงสะท้อนอารมณ์เศร้าและเจ็บเหงาของกวีที่เพิ่งจะสูญเสียภรรยาไป เสียงร่ำร้องของจิ้งหรีดในกลอนก็ช่วยเสริมอารมณ์เศร้าและเจ็บเหงาของกวีให้เด่นชัดยิ่งขึ้น

7. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากทั้งหมดนี้สรุปได้ว่า สัตว์ที่ปรากฏอยู่ในบทกลอน *เฮียะกุนินอิมุ* ถูกใช้เพื่อสื่อถึงสิ่งต่างๆ เช่น อารมณ์ความรู้สึกของกวี ตำนานเรื่องเล่า และยังช่วยสื่อภาพในความเปรียบด้วย นอกจากนี้ บทกลอนใน *เฮียะกุนินอิมุ* ที่มีการบรรยายถึงเสียงร้องของสัตว์นั้น ต่างก็มีลักษณะร่วมกันคือ เสียงร้องของสัตว์ในกลอนต่างก็ช่วยสื่อภาพบรรยากาศอันเศร้าสร้อยหรือสื่ออารมณ์ความเจ็บเหงาเปล่าเปลี่ยวของกวีให้เห็นเด่นชัดยิ่งขึ้น ในหนังสือรวมกลอนอื่นมักมีภาพของสัตว์ที่สื่ออารมณ์ความรู้สึกในด้านที่สดใสรื่นเริงอยู่ในกลอนบางบทด้วย แต่ทว่าใน *เฮียะกุนินอิมุ* กลับไม่ปรากฏกลอนที่ใช้สัตว์เพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกในด้านที่สดใสรื่นเริงดังกล่าว จุดนี้จึงอาจนับได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะของสัตว์ใน *เฮียะกุนินอิมุ* ที่แตกต่างจากในหนังสือรวมกลอนอื่น การใช้สัตว์สื่ออารมณ์เศร้าสร้อยเปลี่ยวเหงาในใจลึกๆ เช่นนี้ยังสะท้อนให้เห็นลักษณะแนวทางกลอนของเทะอิกะผู้เรียบเรียง *เฮียะกุนินอิมุ* ที่นิยมกลอนที่แฝงไว้ด้วยอารมณ์ความรู้สึกอันลึกซึ้งหรือที่เรียกว่า อุมิน (有心) ด้วย

¹⁶ กลอนเก่าทำใหม่ (本歌取り)ของกะโตะริ คือการนำกลอนที่มีอยู่เดิมมาแต่งใหม่โดยยังคงเนื้อหาคล้ายของเดิมเพียงแต่เปลี่ยนเนื้อหาบางส่วน

¹⁷ ในสมัยก่อนคำว่า きりぎりす จะหมายถึง “จิ้งหรีด” ซึ่งจะต่างกับในภาษาปัจจุบันที่หมายถึง “ด้กแตน”

บทความนี้ศึกษาเรื่องบทบาทหน้าที่ของสัตว์ในการสื่อถึงสิ่งต่าง ๆ ในกลอนญี่ปุ่นโดยหยิบยกเฉพาะกลอนในหนังสือรวมกลอน *เฮียะกุนินอิทกุนุ* มาศึกษาเท่านั้น หนังสือรวมกลอนอื่นอาจมีการใช้สัตว์เพื่อสื่อถึงสิ่งอื่นๆ ในลักษณะที่แตกต่างออกไป ผู้วิจัยจึงหวังว่าข้อมูลที่ได้จากการศึกษานี้จะ เป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ศึกษาต่อยอด หรือใช้ศึกษาเปรียบเทียบเกี่ยวกับภาพลักษณ์หรือบทบาทหน้าที่ของสัตว์ในหนังสือรวมกลอนอื่นหรือในวรรณกรรมญี่ปุ่นชิ้นอื่นๆ ต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

อรรถยา สุวรรณระดา. (2554). ประวัติวรรณคดีญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรรถยา สุวรรณระดา. (2555). เรียนรู้ 100 บทกวีญี่ปุ่นโบราณ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาญี่ปุ่น

秋山虔・三好行雄 (2008) 『新日本文学史』文英堂

有吉保 (2002) 『百人一首』講談社

糸井通浩 (1998) 『小倉百人一首を学ぶ人のために』世界思想社

金子武雄 (1978) 『称詞・枕詞・序詞の研究』公論社

小林祥次郎 (2009) 『日本古典博物事典動物篇』勉誠出版

島津忠夫 (2011) 『新版百人一首』角川学芸出版

島津忠夫 (2007) 「百人秀歌」が先か、「百人一首」が先か」『国文学解釈と教材の研究 百人一首のなぞ』第52巻16号、学燈社

鈴木健一 (2007) 『古典詩歌入門』岩波書店

鈴木日出男 (2007) 「鶏」『古典文学動物誌』学燈社

鈴木日出男・山口慎一・依田泰 (2010) 『原色小倉百人一首』文英堂

武井美子・田中敦子 (2001) 『教科書にでてくる日本の古典詩歌—和歌・俳句・川柳』東京美術

田辺聖子 (1991) 『田辺聖子の小倉百人一首』角川書店

田村憲治 (2007) 「鹿」『古典文学動物誌』学燈社

橋本朝生 (2007) 「千鳥」『古典文学動物誌』学燈社

藤岡忠美 (1985) 『王朝の歌人4紀貫之』集英社

星谷昭子 (2007) 「鵲」『古典文学動物誌』学燈社

丸尾芳男 (2005) 『文法全解土佐日記』旺文社

- 村瀬敏夫 (1987) 『宮廷歌人紀貫之』新典社
- 吉海直人 (2010) 『一冊でわかる百人一首』成美堂出版.
- 渡部泰明 (2007) 「表言論—掛詞・縁語をどう考えるか」『国文学解釈と教材の研究百人一首のなぞ』第52巻16号、学燈社

การอภิปรายในรัฐสภาญี่ปุ่น เรื่อง การแก้ไขปัญหา เงินเยนพิเศษระหว่างญี่ปุ่น-ไทย

ยูจิ มิซูกาโม¹

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

งานศึกษาชิ้นนี้มุ่งเน้นศึกษาความเป็นมาของการเจรจาแก้ไขปัญหารณณเงินเยนพิเศษ ซึ่งถือเป็นอุปสรรคใหญ่อย่างหนึ่งในความสัมพันธ์ของญี่ปุ่น-ไทย และจะพิจารณาถึงสาเหตุที่ญี่ปุ่นตัดสินใจยอมรับข้อเสนอของไทย โดยพิจารณากระบวนการและเนื้อหาการประชุมในรัฐสภาญี่ปุ่นเพื่อรับรองในประเด็นนี้อย่างละเอียด ผลการศึกษาพบว่าคำอธิบายของนายกรัฐมนตรี ฮายาโตะ อิเคดะ ในการตัดสินใจอ่อนข้อต่อประเทศไทยนั้น สรุปได้ 2 ประเด็น คือ (1) ประเทศไทยเป็นคู่ค้าที่สำคัญของประเทศญี่ปุ่น การที่ญี่ปุ่นได้เปรียบดุลการค้าเป็นอย่างมากนั้น อาจมีโอกาสดูกีดกันทางการค้าจากประเทศไทยได้ (2) ญี่ปุ่นได้พยายามเจรจาทอรองกับรัฐบาลไทยเพื่อให้เกิดการะด้านการช่วยเหลือของญี่ปุ่นต่อไทยอย่างเต็มที่แล้ว แต่ไม่ประสบความสำเร็จ แต่คำอธิบายดังกล่าวถูกพรรคฝ่ายค้านโต้แย้งว่ามีเหตุผลที่แท้จริงในการอ่อนข้อให้ความช่วยเหลือครั้งนี้คือ ต้องการสนับสนุนประเทศที่ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นคำอธิบายที่มีความน่าเชื่อถือมากกว่าคำอธิบายของฝ่ายรัฐบาลในบริบทของสงครามเย็น แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการชำระเงินเยนพิเศษครั้งนี้มีบทบาทสำคัญอย่างมากที่ทำให้ญี่ปุ่นได้ขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจต่อประเทศไทย เหตุผลที่ญี่ปุ่นยอมประนีประนอมต่อประเทศไทยจึงมักถูกอธิบายด้วยเรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่หากพิจารณาทำที่ทางการทูตของนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะที่แสดงออกอย่างชัดเจนว่าจะร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาในการต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างเต็มที่ ก็จะเข้าใจได้ว่ามีเจตนารมณ์ที่จะขยายบทบาทมาสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แทนที่สหรัฐอเมริกาด้วยมาตรการความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ

¹ อาจารย์ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Ph.D. in Economics

Japanese Parliamentary Debate on Settlement of Japan-Thai “Special Yen Problem”

Yuji Misukami¹

Faculty of Humanities, Chiang Mai University

Abstract

This study focuses on negotiations between Japan and Thailand to resolve “Special Yen Problem” which was one of the serious obstacles in the Japan-Thai relationship, and examine why Prime Minister Hayato Ikeda decided to make a concession to Thailand by endorsing the settlement of Japan-Thai Special Yen Problem in the parliamentary debate, in the debate, PM Ikeda justified the concession. His argument can be summarized into two accounts (1) Trade imbalance might let Thailand impose an economic sanction on Japan, and (2) the negotiations were not successful in reducing the payment. The opposition parties argued that there was a hidden agenda which was to support Thailand against communism. It is more reliable than Japanese government’s considering the political context of the Cold War.

¹ Lecturer, Department of History, Faculty of Humanities, Chiang Mai University (Ph.D in Economics)

1. บทนำ

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ในวันที่ 2 พฤษภาคม ค.ศ. 1942 ประเทศญี่ปุ่นได้ทำข้อตกลงกับประเทศไทยในการเปิดบัญชีกักเงินจากไทยโดยใช้ค่าเงินเยน ข้อตกลงนี้ส่งผลให้ญี่ปุ่นสามารถแลกเงินสกุลบาทจากบัญชีและสามารถนำไปซื้อยุทธโธปกรณ์และยุทธปัจจัยที่สำคัญแก่กองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย แต่ได้เกิดปัญหาการชำระหนี้เกิดขึ้น เรียกว่า “ปัญหาเงินเยนพิเศษ” เนื่องจากการตีความข้อตกลงที่แตกต่างกัน ซึ่งทำให้ปัญหานี้กลายเป็นอุปสรรคใหญ่ในความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ญี่ปุ่น

เดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1961 นายกรัฐมนตรี ฮายาโตะ อิเคดะ พรรคเสรีประชาธิปไตย (LDP) ได้เดินทางมาเยือนประเทศไทยเพื่อพบกับ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีของไทย และต่อมาในวันที่ 31 มกราคม ค.ศ. 1962 ได้มีการลงนาม “ความตกลงเพื่อเปลี่ยนแปลงบทบาทของความตกลงระหว่างประเทศญี่ปุ่น กับ ประเทศไทย เกี่ยวกับการระงับ “ปัญหาเงินเยนพิเศษ” ซึ่งรายละเอียดของเนื้อหาขึ้นถือได้ว่าฝ่ายญี่ปุ่นได้ยอมเสียเปรียบต่อประเทศไทยอย่างมาก และข้อตกลงครั้งใหม่นี้ทำให้ความตึงเครียดระหว่างสองรัฐบาลที่ดำเนินมาตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ผ่อนคลายลง ยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างมิตรภาพที่เหนียวแน่นอย่างมากระหว่างทั้งสองประเทศ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการแก้ไขปัญหาลเงินพิเศษจะมีผลกระทบที่ดีต่อเศรษฐกิจอย่างมาก แต่การศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้นายกรัฐมนตรี ฮายาโตะ อิเคดะ ยอมอ่อนข้อต่อประเทศไทย ก็ยังไม่ได้มีการพิจารณาอย่างเพียงพอ ดังนั้นงานศึกษาชิ้นนี้จึงมุ่งเน้นการศึกษาการแก้ไขปัญหาลเงินเยนพิเศษในเชิงการเมืองและเจาะลึกการอภิปราย

ภายในรัฐสภาญี่ปุ่น เพื่อที่จะเข้าใจถึงการตัดสินใจของนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะอย่างลึกซึ้ง

2. ความเป็นมาของปัญหาเงินเยนพิเศษ

2.1. ระบบเงินเยนพิเศษในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

ในวันที่ 9 ธันวาคม ค.ศ. 1941 กองทัพญี่ปุ่นได้เข้าประจําการในประเทศไทยและได้ใช้จ่ายเพื่อยุทธโธปกรณ์และยุทธปัจจัยโดยเงินบาทที่กู้ยืมจากรัฐบาลไทยซึ่งถือเป็นหนี้สินให้แก่ประเทศญี่ปุ่น ต่อมาในวันที่ 21 ธันวาคม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคลังของไทยนายวินิช ปานะนนท์ และเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำไทยเตอิจิ ชิโอบากามิ ได้ทำบันทึกความเข้าใจ (MOU) ว่าญี่ปุ่นจะกู้ยืมเงินจากรัฐบาลไทย 80 ล้านบาท (50 ล้านเยน) โดยมีเงื่อนไขว่ารัฐบาลไทยจะให้กู้ยืมเงินผ่านบัญชีธนาคารโยโกฮาม่าสปีชีแบงก์ สาขาส่งเงิน ส่วนฝ่ายญี่ปุ่นจะต้องชำระหนี้ด้วยทองคำภายในสิ้นเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1942

ตั้งแต่เดือนเมษายน ค.ศ. 1942 ญี่ปุ่นได้เริ่มปั๊มปริมาณใหม่และผลักดันให้มีการชำระหนี้ โดย “สกุลเงินเยนพิเศษ” (สกุลเงินตราที่ไม่มีธนบัตรหรือเงินตราที่เป็นรูปธรรม แต่กำหนดขึ้นเพื่อใช้สำหรับคิดคำนวณชำระค่าใช้จ่ายระหว่างประเทศ โดยคำนวณอัตราเทียบเท่าเงินเยนปกติของญี่ปุ่น) แทนที่การชำระหนี้โดยเงินตราของอินโดจีนเดิม โดยญี่ปุ่นออกกฎเกณฑ์ว่า 1 ใน 3 ของค่าใช้จ่ายในอินโดจีนนั้นจะชำระเป็นทองคำ และ 2 ใน 3 ส่วนจะชำระเป็นเงินเยนพิเศษ โดยค่าใช้จ่ายเหล่านี้จะฝากอยู่ในบัญชีของธนาคารโยโกฮาม่าสปีชี (Yokohama Specie Bank) ทั้งนี้รัฐบาลญี่ปุ่นได้ขอร้องต่อรัฐบาลไทยให้ใช้ระบบเงินเยน

พิเศษเช่นเดียวกับประเทศในอินโดจีนอื่นๆ รัฐบาลญี่ปุ่นยังมอบเงินให้เปล่ามูลค่า 200 ล้านบาทแก่ประเทศไทยเพื่อเพิ่มจำนวนทองคำสำรองของประเทศไทย โดยมีเงื่อนไขให้ไทยยอมรับการปรับอัตราสมมูลการแลกเปลี่ยนของค่าเงินบาทและเงินให้เท่ากัน และยอมรับการจ่ายชำระหนี้ที่โตเกียวโดยรูปแบบเงินเยนพิเศษ

ในวันที่ 2 พฤษภาคม ค.ศ. 1942 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังโอคิโนริ คายะ และรักษาการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง วนิช ปานะนนท์ ได้ทำบันทึกความตกลงว่าด้วยเงินเยนพิเศษด้วยข้อตกลงนี้รัฐบาลญี่ปุ่นได้ทำการกู้ยืมเงินจากรัฐบาลไทย ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม ค.ศ. 1942 เป็นมูลค่า 40,500,000 บาท (เท่ากับ 40,500,000 เยน) โดยในส่วนนี้ 36,500,000 บาทเป็นค่าใช้จ่ายด้านยุทธโธปกรณ์และยุทธปัจจัยของกองทัพ ส่วนอีก 4 ล้านบาทเป็นค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างทางรถไฟไทย-พม่า โดย 50% ของมูลค่ารวมของเงินกู้เหล่านี้ คิดชำระหนี้ด้วยทองคำต่อมาในปี ค.ศ. 1943 รัฐบาลญี่ปุ่นกู้ยืมเงินจากรัฐบาลไทยมูลค่า 100 ล้านบาทโดยมีดอกเบี้ยร้อยละ 4% ต่อปี โดย 21% ที่จ่ายชำระหนี้จะชำระด้วยทองคำ ซึ่งการชำระเงินกู้ส่วนที่เหลือจะชำระด้วยเงินเยนพิเศษ แต่เนื่องจากตั้งแต่ฤดูใบไม้ร่วงของปี ค.ศ. 1943 กองทัพฝ่ายสัมพันธมิตรได้โจมตีกองเรือขนส่งของญี่ปุ่นอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นความเสี่ยงอย่างมากต่อญี่ปุ่นในการส่งทองคำไปยังต่างประเทศ ทำให้การบรรลุข้อตกลงนี้เป็นไปอย่างล่าช้าอย่างมาก และต่อมาในปี ค.ศ. 1944 กองทัพญี่ปุ่นมีค่าใช้จ่ายเพิ่มสูงขึ้น จากการที่กองทัพญี่ปุ่น

ได้ซื้อข้าวไทยเพื่อเป็นเสบียงให้กับทหารญี่ปุ่นที่ประจำการอยู่ในประเทศไทย อีกทั้งค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างฐานประจำการก็เพิ่มสูงขึ้น ญี่ปุ่นจึงต้องกู้ยืมเงินจากรัฐบาลไทยอีก 417 ล้านบาท โดยมีดอกเบี้ย 0.5% ต่อปี และมีเงื่อนไขต้องชำระหนี้ในอีก 5 ปีให้หลัง ในปีถัดไป ค.ศ. 1945 ญี่ปุ่นกู้ยืมเพิ่มอีก 834 ล้านบาท ซึ่งเป็นจำนวนที่สูงกว่างบประมาณของรัฐบาลไทยในปีนั้น (400 ล้านบาท) ต่อมาในวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 1945 รัฐบาลไทยได้ประกาศยกเลิกข้อตกลงที่ทำไว้กับรัฐบาลญี่ปุ่นทั้งหมด มีผลให้บริษัทญี่ปุ่นและทรัพย์สินของรัฐบาลญี่ปุ่นตกเป็นสมบัติของไทย ซึ่งในขณะนั้นยอดรวมเงินกู้เงินเยนพิเศษที่ญี่ปุ่นทำสัญญาไว้กับธนาคารแห่งประเทศไทยคิดเป็นมูลค่า 1,556,650,000 เยน (บาท)²

2. 2 ข้อตกลงในปี ค.ศ. 1955

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศญี่ปุ่นและไทยได้ทิ้งช่วงความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกัน และไม่มีการเจรจาอย่างเป็นทางการเกี่ยวกับบัญชีเงินกู้ ในปี 1949 ได้พบบันทึกที่ไม่ทราบชื่อเท็จจริงว่า GHQ (General Headquarter) ได้มอบทองคำของธนาคารแห่งประเทศไทยส่วนหนึ่งให้แก่รัฐบาลไทย แต่ก็ไม่ได้มีการยืนยันว่าเป็นการชำระหนี้³ ต่อมาในปี 1951 ญี่ปุ่นได้ก่อตั้งสำนักงานของรัฐขึ้นที่กรุงเทพฯ ซึ่งรัฐบาลไทยได้เรียกร้องให้ชำระหนี้เป็นจำนวน 135,000 ล้านเยน จากอัตราเงินเฟ้อและอัตราแลกเปลี่ยนเงินต่อปอนด์สเตอร์ลิงที่เพิ่มสูงขึ้น ในปี ค.ศ. 1954 รัฐบาลไทยได้ส่งเซิร์จ ริปส์ (Serge Rips)⁴ ที่ปรึกษาด้านกฎหมาย

² คำนวณโดย 市川 (1976) และ Ingram (1971) ได้ว่า 1,530,100,000 บาท

³ 市川 (1976)

⁴ Serge Rips, Legal memorandum with respect to the Bank of Thailand special yen account at the Bank of Japan, 1950.

ชาวอเมริกัน ไปยังสถานทูตไทยประจำญี่ปุ่นตั้งแต่วันที่ 27 กันยายน เพื่อเริ่มเจรจากับตัวแทนของกระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงการคลังและธนาคารแห่งประเทศไทยในการชำระหนี้ ในเดือนพฤศจิกายน 1954 รัฐบาลไทยลดจำนวนหนี้ลงเหลือ 54,000 ล้านเยน ต่อมาในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1955 พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ ได้เดินทางไปยังประเทศญี่ปุ่นเพื่อเจรจาลดหย่อนหนี้ให้ลดลงเหลือ 15,000 ล้านเยน

ในช่วงการเจรจาต่อรองกับพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ในที่ประชุมกรรมการการค้าต่างประเทศของสภาสูงญี่ปุ่น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศมาโมรุ ชิเกมิสึ กล่าวว่า “ในแง่กฎหมายระหว่างประเทศ ประเทศไทยได้ยกเลิกสนธิสัญญาและข้อตกลงที่ทำกับญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้ว ดังนั้นสัญญาที่ทำไว้ในเวลานั้นก็ถือว่าเป็นโมฆะ” “ถ้าหากเป็นเช่นนั้นแล้ว ญี่ปุ่นจำเป็นต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายที่กองทัพญี่ปุ่นใช้ไปในช่วงสงครามหรือไม่? สำหรับการเจรจากับฝ่ายไทยครั้งนี้เป็นการเจรจาทางการทูตเพราะฉะนั้นควรจะประนีประนอมในระดับหนึ่ง” และ “ถ้าประนีประนอมได้การคาระหว่างไทยและญี่ปุ่นรวมทั้งความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศก็จะได้รับการส่งเสริมมากขึ้น แม้ญี่ปุ่นจะมีภาระมากขึ้นแต่ก็ยังจะได้รับผลประโยชน์ในส่วนหนึ่ง ดังนั้นจึงควรจะได้รับแก้ไขปัญหานี้ให้ลุล่วง”⁵

ฝ่ายญี่ปุ่นได้เสนอต่อฝ่ายไทยว่าไม่ควรที่จะคำนวณอัตราเงินเพื่อเข้ากับจำนวนหนี้มูลค่า 1,500 ล้านเยนในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ควรจะมียุทธศาสตร์เพิ่มเติม นอกจากนี้หนี้สินมูลค่า 44 ล้านเยนที่ญี่ปุ่นจะชำระด้วยทองคำ รวมถึงทองคำหนัก 0.5 ล้านตันของไทยที่เก็บไว้ที่ธนาคารของญี่ปุ่น ก็ควรจะต้องคำนวณมูลค่าด้วยอัตราทองคำในช่วงขณะนั้น ซึ่งเมื่อคิดรวมทั้งหมดแล้วจะมีมูลค่า 5,400 ล้านเยน⁶ แต่รัฐบาลไทยไม่ยินยอมที่จะลดหย่อนหนี้ให้เหลือน้อยกว่า 15,000 ล้านเยน ดังนั้นทั้งสองฝ่ายได้ตกลงกันร่วมกันว่า (1) ญี่ปุ่นจะชำระหนี้ 5,400 ล้านเยนคิดเป็นปอนด์สเตอร์ลิงและแบ่งการชำระหนี้ภายใน 5 ปี (2) เงินคงเหลือ 9,600 ล้านเยนที่หัก 5,400 ล้านเยน ออกจาก 15,000 ล้านเยนนั้น ญี่ปุ่นจะชำระเป็นเงินกู้ เมื่อได้หลักการเช่นนี้ในวันที่ 16 เมษายน ค.ศ. 1955 จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีไทยในขณะนั้นจึงได้เดินทางมาเยือนญี่ปุ่นเพื่อเข้ามาพบนายกรัฐมนตรีชิโร ฮาโตยาม่า หัวหน้าพรรคประชาธิปไตย⁷ เพื่อลงนาม “ความตกลงระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นเกี่ยวกับการระงับ “ปัญหาเงินเยนพิเศษ” กำหนดให้ส่วนเงินมูลค่า 5,400 ล้านเยน ต้องเริ่มชำระตั้งแต่วันที่ 9 กรกฎาคม ค.ศ. 1955 ซึ่งญี่ปุ่นก็ชำระหนี้หมดสิ้นในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1959

ซึ่งในครั้งนั้นพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศของไทย ได้ตีความเงินจำนวนนี้ว่าไม่ใช่เงินกู้แต่จะต้องเป็นเงินให้เปล่าที่ญี่ปุ่นจะมอบแก่ไทย และชี้แจงต่อประชาชนว่า “การแก้ไขปัญหาคครั้งนี้ไม่ได้ล้มเหลว ไม่ได้เสียผลประโยชน์และศักดิ์ศรี” ทั้งยังยืนยันว่า

⁵ 昭和30年03月30日 - 参議院 予算委員会 第4号

⁶ หลักการคำนวณในการชำระหนี้ที่ญี่ปุ่นยอมรับนั้นมีดังนี้ (A) (เป็นหนี้เงินเยนพิเศษ 1,500 ล้านเยน - 44 ล้านเยนที่ขายเป็นทองคำในบัญชี) + (B) (44 ล้านเยนทองคำที่คำนวณตามอัตราปัจจุบันคิดเป็น 3,712,490 เยน) + (C) (ทองคำ 0.5 ล้านตันของไทยโยธนาธิการแห่งประเทศญี่ปุ่นคิดตามอัตราปัจจุบัน 232 ล้านเยน) = 5,400 ล้านเยน

⁷ พรรคประชาธิปไตยนี้ภายหลังรวมตัวกับพรรคเสรี เป็นพรรคเสรีประชาธิปไตย (LDP) ในปัจจุบัน

“ประเทศไทยจะไม่ตกเป็นลูกหนี้ของญี่ปุ่น”⁸ การตีความเช่นนี้ส่งผลให้ต้องมีการเจรจาเพื่อทำความเข้าใจกันอีกครั้ง ในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1956

ปัญหาที่เกิดจากการตีความเรื่องเงินจำนวน 9,600 ล้านเยนนีมีด้วยกันสามประการ (1) กระแสของประชาชนไทยที่ไม่ต้องการให้รัฐบาลกู้ยืมเงินจำนวนนี้จากลูกหนี้อย่างญี่ปุ่นการกู้ยืมนี้จะสร้างผลประโยชน์ให้แก่ญี่ปุ่น ทั้งยังมีกระแสโจมตีพระองค์เจ้าวรรณไวทยากรอย่างหนักเช่นกัน⁹ (2) เจ้าหน้าที่เจรจารีปส์จะได้ส่วนแบ่งเป็นจำนวน 2% จากเงินชำระของญี่ปุ่น หากเป็นจำนวน 5,400 ล้านเยนร่วมกับ 9,600 ล้านเยน ก็จะได้ส่วนแบ่งเพิ่มมากขึ้น เขาจึงมีแรงจูงใจที่จะทำให้ประเด็นนี้ยังคงอยู่ (3) ในการเจรจาร่างข้อตกลง สำเร็จลุล่วงไปได้เนื่องจากคำพูดของตัวแทนฝ่ายญี่ปุ่นที่ว่า “ในสามัญสำนึกของญี่ปุ่นนั้น การยืมเงินก็เปรียบเสมือนกับการได้รับเงิน”¹⁰

ในเดือน สิงหาคม ค.ศ. 1956 พระองค์เจ้าวรรณไวทยากรได้เดินทางไปญี่ปุ่นอีกครั้ง เพื่อหารือเรื่องเงินกู้จำนวนนี้ แต่เนื่องจากการแก้ไขข้อตกลงที่ผ่านการรับรองแล้วนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย อีกทั้งรัฐบาลญี่ปุ่นเองก็ไม่ได้ต้องการจะให้เงินให้เปล่า แต่ต้องการให้เป็นในรูปแบบเงินกู้ ทำให้ในเดือน พฤษภาคม ค.ศ. 1957 พระองค์เจ้าวรรณไวทยากรจึงได้เรียกร้องต่อรัฐบาลญี่ปุ่นอีกครั้งว่าให้มอบเงินจำนวน 9,600 ล้านเยนเป็นเงินให้เปล่าแก่ไทย ในเดือนมิถุนายน นายกรัฐมนตรีโนบุสึเกะ คิชิ หัวหน้าพรรคเสรีประชาธิปไตย จึงได้เดินทางไปพบปะกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม และยืนยันว่าญี่ปุ่นอยากจะแก้ปัญหานี้อย่างเร่งด่วน แต่ไม่

สามารถแก้ไขข้อตกลงได้ แต่จะพยายามหาแนวทางแก้ไขโดยให้เงินจำนวนหนึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับเงินให้เปล่ามากที่สุด เช่น เสนอที่จะตั้งบริษัทหรือกองทุนร่วมระหว่างไทยกับญี่ปุ่นและให้กู้ยืมเงินระยะยาวพร้อมกับอัตราดอกเบี้ยต่ำ ให้ประเทศไทยได้ผลกำไรมากที่สุดจนครบจำนวน 9,600 ล้านเยน แต่ทั้งสองประเทศก็ไม่สามารถตกลงกันเรื่องอัตราดอกเบี้ยได้¹¹

2. 3 แผนการสร้างโรงกลั่นน้ำมัน

มกราคม ค.ศ. 1957 รัฐบาลทันซัง อิชิบาชิ ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกจากพรรคเสรีประชาธิปไตย ได้เสนอต่อรัฐบาลไทยว่าญี่ปุ่นจะให้เงินกู้จำนวนนี้เพื่อจัดตั้งบริษัทโรงกลั่นน้ำมันเพื่อสะสมกำไรจากกิจกรรมของบริษัทจนครบจำนวนเงิน 9,600 ล้านเยนและจะได้มอบให้รัฐบาลไทยต่อไป แผนการตั้งโรงกลั่นน้ำมันนี้ เป็นการหารืออย่างไม่เป็นทางการ เจ้าหน้าที่การพาณิชย์ชูซูกิ สังกัดสถานทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยกล่าวว่า “รัฐบาลญี่ปุ่นมีนโยบายที่จะแก้ปัญหาเงินเยนพิเศษกับประเทศไทย โดยจะยอมรับการชำระค่าก่อสร้างโรงกลั่นน้ำมันแก่บริษัทนิฮงโคคัน (NKK Corp)”¹² ซึ่งบริษัทนิฮงโคคันและบริษัทปิโตรเคมีมารูเซ็น (Maruzen) มีความสัมพันธ์ที่ดีกับพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ แห่งกลุ่มขอยราชครู ซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี แต่ในเดือนกันยายน ค.ศ. 1957 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ทำการรัฐประหาร ทำให้กลุ่มขอยราชครูหมดอำนาจลงและจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถูกเนรเทศไปยังประเทศญี่ปุ่น ซึ่งภายหลัง

⁸ 外務省情報文化局『世界月報』1956年2月号

⁹ 外務省情報文化局『世界月報』1956年1月号

¹⁰ 昭和36年12月9日『毎日新聞』

¹¹ ฌร่ง พ่งพิศ (2541)

¹² 1 กรกฎาคม 1958 สยามนิกร

รัฐประหารได้มีการตั้งคณะรัฐมนตรีถนัด คอมันตร์ และในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1958 รัฐบาลถนัด ได้แจ้งต่อญี่ปุ่นว่ารัฐบาลใหม่ไม่อนุมัติแผนการตั้งโรงกลั่นน้ำมัน อาจเนื่องจากไม่ยอมรับช่วงต่อแผนงานที่ฝ่ายตรงข้ามทางการเมืองได้ดำเนินงานไว้ แต่ในเดือนเดียวกันนั้นเองรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมพลตรีถนัด คอมันตร์ ก็ได้เสนอต่อญี่ปุ่นว่าให้ธนาคารเอ็กซ์พอร์ตอิมพอร์ตของญี่ปุ่นปล่อยเงินกู้ยืมมูลค่า 9,600 ล้านเยนแก่บริษัทญี่ปุ่นเพื่อเข้ามาดำเนินการสร้างโรงกลั่นน้ำมันอีกครั้ง หนึ่งภายใต้การดูแลของกระทรวงกลาโหม โดยกำไรของกิจการโรงกลั่นน้ำมันก็จะแบ่งคืนแก่ธนาคารเอ็กซ์พอร์ตอิมพอร์ตส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งจะมอบแก่รัฐบาลไทยจนครบจำนวนเงินที่ตกลงไว้ ซึ่งข้อเสนอนี้มีเบื้องหลังเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับบริษัทฟูจิซาริเยว (Fuji Car) ซึ่งมีสำนักงานตั้งอยู่ในอาคารเดียวกับบริษัทบูรพาสาธิตเศรษฐกิจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แต่กระทรวงการต่างประเทศและอุตสาหกรรมญี่ปุ่นไม่อนุมัติการส่งออกอุปกรณ์ในการติดตั้งแท่นขุดเจาะ อีกทั้งธนาคารเอ็กซ์พอร์ตอิมพอร์ตก็ไม่อนุมัติเงินกู้ ส่งผลให้แผนการครั้งนี้ต้องล้มเลิกไป เนื่องจากในวันที่ 11 มกราคม 1958 รัฐบาลไทยได้แจ้งต่อรัฐบาลญี่ปุ่นว่าโครงการการตั้งโรงกลั่นน้ำมันของกระทรวงกลาโหมและบริษัทฟูจิซาริเยวไม่ได้เกี่ยวข้องกับเงินกู้ยืมเงินเยนพิเศษแต่อย่างใด ทำให้ญี่ปุ่นประเมินว่าการสร้างโรงกลั่นน้ำมันไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการชำระหนี้เงินเยนพิเศษของญี่ปุ่น ไม่ตรงกับเงื่อนไขการส่งออก และในเดือนกันยายน ค.ศ. 1959 รัฐบาลไทยแจ้งต่อ

ญี่ปุ่นอย่างเป็นทางการอีกครั้งว่า โครงการนี้ไม่เกี่ยวข้องกับเงินเยนพิเศษ ดังนั้นวิธีการหาทางออกด้วยการตั้งโรงกลั่นน้ำมันนี้จึงไม่ประสบความสำเร็จ¹³

2.4 นโยบายการทูตของนายกรัฐมนตรี

ฮายาโตะ อิเคดะ (Ikeda's Diplomacy)

วันที่ 19 กรกฎาคม ค.ศ. 1960 ฮายาโตะ อิเคดะ ได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น เขาได้ดำเนินนโยบายรายได้สองเท่า (Income doubling plan) เพื่อเปี่ยมประชาชนญี่ปุ่นจากความตื่นตัวทางการเมืองให้หันไปสนใจประเด็นทางเศรษฐกิจ ส่วนในด้านนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกลับมีลักษณะต่างออกไป โดยแสดงให้เห็นถึงความต้องการที่จะฟื้นฟูความเชื่อถือของสหรัฐอเมริกาต่อญี่ปุ่นที่ลดลงอย่างมากภายหลังมีการเคลื่อนไหวต่อต้านการแก้ไขสนธิสัญญาความมั่นคงญี่ปุ่น-สหรัฐอเมริกา (Treaty of Mutual Cooperation and Security between the United States and Japan) ในสมัยของนายกรัฐมนตรีโนบูสึเกะ คิชิ

นายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะ ได้แสดงท่าทีที่ชัดเจนว่าญี่ปุ่นจะอยู่กับกลุ่มโลกเสรีและต่อต้านคอมมิวนิสต์ รวมถึงแสดงความต้องการที่ยกสถานะของญี่ปุ่นในเอเชียให้ดีขึ้นอีกด้วย ในวันที่ 20 มิถุนายน ค.ศ. 1961 ได้เดินทางไปยังวอชิงตัน ดีซี เพื่อพบกับประธานาธิบดีจอห์น เอฟ.เคนเนดี เป็นการยืนยันว่าญี่ปุ่นกับอเมริกาจะเป็นมิตรที่เท่าเทียมกัน (Equal Partner) และในวันที่ 22 มิถุนายน ได้กล่าวสุนทรพจน์ในรัฐสภาสหรัฐว่า “ใน

¹³ 昭和37年03月16日衆議院外務委員会第13号

ฐานะที่ญี่ปุ่นเป็นประเทศในเอเชียและเป็นประเทศอุตสาหกรรมเพียงประเทศเดียวในเอเชีย ประเทศของเรามีความรับผิดชอบต่อประเทศเอเชียทั้งหลายในการร่วมมือเพื่อสร้างเสถียรภาพและช่วยเหลือการพัฒนาด้วยสิ่งของและหัวใจ” กล่าวคือได้แสดงให้เห็นว่า ญี่ปุ่นตระหนักถึงการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการพัฒนาเอเชีย¹⁴

นายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะ ได้แสดงออกอย่างชัดเจนว่าจะต่อต้านคอมมิวนิสต์ในเอเชียและแสดงความเป็นห่วงต่อสถานการณ์ในอินโดจีนในปี ค.ศ. 1959 การที่สงครามกลางเมืองในลาวปะทุขึ้นส่งผลให้ประเทศไทยปิดชายแดนส่วนที่ติดกับประเทศลาวเนื่องจากมีแนวโน้มอย่างสูงว่าชัยชนะของสงครามกลางเมืองลาวจะตกเป็นของฝ่ายคอมมิวนิสต์ เหตุการณ์นี้ถือเป็นความเสี่ยงต่อความมั่นคงของประเทศไทย สงครามครั้งนี้ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน โดยประเทศไทยเรียกร้องต่อซีโต้ (SEATO) ให้เข้าแทรกแซงสงครามกลางเมืองลาวแต่ซีโต้ก็ไม่ได้ตอบสนองแต่อย่างใด ดังนั้นกระทรวงต่างประเทศญี่ปุ่นจึงเล็งเห็นว่าประเทศไทยน่าจะเปลี่ยนท่าทีมาสู่การต่อต้านคอมมิวนิสต์และใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกา อีกทั้งมีแนวโน้มที่จะสร้างความสัมพันธ์กับฟิลิปปินส์และมาลายามากขึ้น ถือเป็นโอกาสอันดีของญี่ปุ่นที่จะได้เข้ามามีบทบาทในประเทศไทย เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำไทยอะกิระ โอเอะ จึงได้ส่งโทรเลขต่อกระทรวงต่างประเทศญี่ปุ่นว่า “สำหรับประเทศของเราประเทศไทยเป็นแนวหน้าทางเศรษฐกิจ เพราะฉะนั้นญี่ปุ่นจะต้องให้ความ

สำคัญกับประเทศไทยเป็นอันดับแรก” “บริเวณของประเทศไทยและมาลายาจะเป็นป้อมปราการสุดท้าย”¹⁵ สำหรับญี่ปุ่นประเทศไทยไม่ได้มีความสำคัญทางด้านการค้าเท่านั้นแต่ยังเป็นปราการเพื่อป้องกันลัทธิคอมมิวนิสต์อีกด้วย นายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะซึ่งถือว่าญี่ปุ่นเป็นสมาชิกของกลุ่มโลกเสรีที่มีศักยภาพ จึงจะรับผิดชอบบทบาทนี้และดำเนินนโยบายเชิงรุกต่อประเทศต่างๆ ในเอเชีย ทั้งยังมีแผนการว่าตั้งแต่วันที่ 16-30 พฤศจิกายน ค.ศ. 1961 จะเดินทางไปเยือนประเทศปากีสถาน อินเดีย พม่า และไทย โดยแสดงความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาเงินเยนพิเศษในการเดินทางเยือนประเทศไทยอีกด้วย¹⁶

2.5 การเจรจาที่ไม่มีทางออก

การเจรจาเรื่องเงินเยนพิเศษนี้ไม่มีความก้าวหน้ามากนัก จนในเดือนมิถุนายน 1961 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีของไทย ได้แต่งตั้งนายบุญชนะ อัตถากร เป็นตัวแทนนายกรัฐมนตรีให้เจรจากับฝ่ายญี่ปุ่นอย่างไม่เป็นทางการ เขาได้เจรจากับรัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศญี่ปุ่นโคซากะ อิบิตีกรมเอเชียโอเอชิ อิบิตีกรมการคลังไซบาระ และเอกอัครราชทูตประจำประเทศไทยโอเอะ โดยฝ่ายญี่ปุ่นมีความคิดเห็นแตกออกเป็นสองฝ่ายคือฝ่ายหนึ่ง ได้แก่ ไซบาระมีความคิดเห็นว่าข้อตกลงนี้ได้รับการรับรองจากรัฐสภาแล้ว จึงไม่สามารถแก้ไขได้อีกครั้งเพื่อให้ประเทศไทยได้ผลประโยชน์มากขึ้น อีกฝ่ายหนึ่ง ได้แก่ โอเอชิและโคซากะซึ่งมีความเห็นใจต่อฝ่ายไทย ทั้งยังเห็นด้วยที่จะแก้ไขข้อตกลงเพื่อส่งเสริมมิตรภาพระหว่างไทย-ญี่ปุ่น

¹⁴ 外務省『池田総理の米国及びカナダ訪問』1961年8月外交記録A0362

¹⁵ 大江発代務大臣宛「池田・サリット両総理会談に關し意見具申の件」1961年10月18日外交記録A0359

¹⁶ 吉次 (2009)

โคซากะได้โน้มน้าวให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง มีมติให้หันมาเห็นด้วยกับตนก่อนที่นายกรัฐมนตรี ฮายาโตะ อิเคดะ จะเดินทางไปเยือนประเทศไทย แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ท่าทีของรัฐบาลญี่ปุ่น ต่อประเด็นเงินเยนพิเศษ 9,600 ล้านเยน คือ เห็นว่าควรจะมีดอกเบี้ยต่ำกว่า 5.5% ต่อปี และ ใช้เวลา 20 ปีตามข้อตกลงเดิม แต่ฝ่ายไทยไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอดังกล่าว เนื่องจากนักการเมือง และนายกรัฐมนตรีของไทยเกรงว่าจะได้รับเสียง วิพากษ์วิจารณ์จากประชาชนไทยในการที่รัฐบาล ไทยต้องกลายเป็นลูกหนี้ของญี่ปุ่นและการเงินกู้ยืม ลักษณะนี้ก็สามารถหาได้จากประเทศอื่น รวมถึง เงินใหม่ที่กำหนดให้ต้องนำเงินจำนวนนี้มาบริโภค สินค้าและบริการจากญี่ปุ่นก็ไม่มีที่น่าสนใจต่อ ฝ่ายไทย อย่างไรก็ตามฝ่ายไทยเสนอว่าเงินจำนวน 9,600 ล้านเยนนี้เป็นหนี้ของญี่ปุ่นและต้องการ ให้ญี่ปุ่นชำระในงวดเดียวพร้อมทั้งไม่อนุมัติให้ลด หย่อนหนี้อีกด้วย แต่สิ่งที่ฝ่ายไทยยอม คือ ระยะเวลาชำระภายใน 5 ปีหรือการชำระด้วยสินค้า จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กล่าวต่อเอกอัครราชทูต โอเอะว่า เศรษฐกิจของญี่ปุ่นกับไทยแตกต่างกัน อย่างมาก จนไม่อาจจะเปรียบเทียบกันได้ ญี่ปุ่น เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วเงินจำนวนแค่นี้ไม่มีความหมายอะไร¹⁷ รัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศ โคซากะกล่าวในรัฐสภาญี่ปุ่นก่อนที่นายกรัฐมนตรี ฮายาโตะ อิเคดะ จะเดินทางไปเยือนประเทศไทยว่า “การแก้ไขปัญหาเงินเยนพิเศษจะส่งเสริมมิตรภาพ ระหว่างญี่ปุ่นกับไทยได้ เพราะฉะนั้นเราตั้งใจที่จะแก้ไขปัญหาเรื่องนี้อยู่ แต่เป็นไปได้ว่าจะเป็นการให้เปล่า”¹⁸ กล่าวคือ รัฐบาลญี่ปุ่นไม่ยอมที่จะ

เปลี่ยนเงื่อนไขในข้อตกลงที่ตกลงกันไว้ก่อนแล้ว ก่อนที่นายกรัฐมนตรีฮายาโตะอิเคดะจะเดินทางไปถึง ประเทศไทยในเดือนพฤศจิกายนนั้นก็ไม่มีสัญญาณ บ่งชี้ว่าปัญหานี้จะมีการพัฒนาขึ้น นอกจากนี้ เอกอัครราชทูตโอเอะได้ส่งโทรเลขให้แก่รัฐบาล ญี่ปุ่นว่า “ความต้อร้อนของรัฐบาลไทยเป็นเรื่องที่น่าเศร้าใจมาก” หากนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะ ไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาครั้งนี้ได้ อาจนำมาสู่ การตอบโต้อย่างรุนแรงของฝ่ายไทยและเป็นที่ คาดหวังว่าการประชุมระหว่างนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะ และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จะสามารถหา ทางออกให้กับปัญหานี้ได้¹⁹

2.6 การประชุมระหว่างนายกรัฐมนตรี ฮายาโตะ อิเคดะและจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

การประชุมเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องเงินเยน พิเศษวันแรกนั้นมีขึ้นในวันที่ 27 พฤศจิกายน ค.ศ. 1961 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เรียกห้องให้ญี่ปุ่น ชำระหนี้งวดเดียว แต่นายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะปฏิเสธโดยตลอด ส่งผลให้ไม่มีการตกลงใด ๆ กันได้ ต่อมาในวันที่ 28 การประชุมครั้งที่สองได้ หารื้อกันเรื่องเงินเยนพิเศษอย่างต่อเนื่องแต่ก็ไม่มี สัญญาณว่าจะหาทางออกได้และเมื่อการประชุม ดำเนินไปได้ระยะหนึ่งนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะและจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้แยกออกไป คุยกันเองตามลำพัง สุดท้ายนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะ ยอมที่จะชำระหนี้จำนวน 9,600 ล้านเยน ในระยะเวลา 8 ปี ส่งผลให้ปัญหาเงินเยนพิเศษนี้ ก็สามารถถูกล่วงไปได้ แต่ก็เป็นการตัดสินใจของ นายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะ แต่เพียงผู้เดียว²⁰

¹⁷ ณรง พ่วงพิศ(2541)

¹⁸ 昭和36年10月20日参議院予算委員会第8号

¹⁹ 吉次(2009)

²⁰ 石井・吉川(1987)

หลังจากที่สามารถบรรลุข้อตกลงเรื่องเงินเยนพิเศษได้สำเร็จแล้วนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะและจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันต่อสถานการณ์โลก โดยนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะ ได้แสดงความเห็นห่วงต่อประเทศลาวและเวียดนาม ทั้งยังเสนอว่า “เพื่อที่จะตอบโต้การขยายอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ทั้งสองประเทศจะต้องร่วมมือกัน” จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้แสดงความคิดเห็นว่า “ประเทศลาวน่าจะตกอยู่ใต้อิทธิพลของคอมมิวนิสต์” และ “เราจะคาดหวังให้สหรัฐอเมริกาเข้ามาแก้ไขปัญหาในประเทศไทยไม่ได้” จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยังอธิบายแผนการการตอบโต้คอมมิวนิสต์ในประเทศไทยให้นายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะ ได้รับทราบ ในแถลงการณ์ร่วมในวันที่ 28 พฤศจิกายน ได้มีการกล่าวถึงการแก้ไขปัญหาลเงินเยนพิเศษที่บรรลุข้อตกลงแล้ว แต่ไม่ได้มีการกล่าวถึงลัทธิคอมมิวนิสต์แต่อย่างใด²¹ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ให้สัมภาษณ์แก่นักข่าวว่า “เหมือนได้สมบัติที่จมอยู่ในมหาสมุทรแปซิฟิก” เขายังแสดงท่าทีพอใจอย่างมากที่สามารถแก้ไขปัญหาลเงินเยนพิเศษได้ในที่สุด²²

2.7 ข้อตกลงเงินเยนพิเศษใหม่

หลังจากที่นายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะและจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้บรรลุข้อตกลงแล้วในวันที่ 31 มกราคม ค.ศ. 1962 ทั้งสองประเทศได้ลงนามในข้อตกลงใหม่ครั้งนี้ ซึ่งระบุว่า 7 ปีแรกนั้นญี่ปุ่นจะชำระเงินจำนวนปีละ 1 พันล้านเยนในทุกเดือนพฤษภาคมและในปีที่ 8 ญี่ปุ่นจะชำระเงินเป็นจำนวน 2,600 ล้านเยน ส่วนรัฐบาลไทยจะซื้อสินค้าประเภททุนของญี่ปุ่นและบริการของประชาชนญี่ปุ่น

3. การอภิปรายในรัฐสภา

3.1 ภาพรวมของการอภิปรายในรัฐสภา

ในรัฐสภามีการอภิปรายอย่างรุนแรงว่าด้วยการรับรองข้อตกลงใหม่นี้ ทั้งในสภาสูงและสภาล่างในการประชุมวิสามัญพร้อมกับกรรมาธิการการทูตและกรรมาธิการงบประมาณ ฝ่ายค้านคือพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่น พรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย และพรรคคอมมิวนิสต์แห่งญี่ปุ่น ได้ทำการวิพากษ์วิจารณ์ต่อนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะและรัฐบาล โดยฝ่ายรัฐบาลได้อธิบายถึงข้อตกลงเงินเยนพิเศษครั้งนี้ว่า (1) ประเทศไทยเป็นคู่ค้าที่สำคัญของประเทศญี่ปุ่น นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังได้ดูแลอย่างมากในการค้ากับประเทศไทยและมีโอกาสจะถูกกีดกันการค้าจากประเทศไทยได้ (2) ญี่ปุ่นเคยพยายามเจรจาและต่อรองกับฝ่ายไทยเพื่อให้ลดภาระด้านการช่วยเหลือของญี่ปุ่นต่อไทยอย่างเต็มที่แต่ไม่ประสบความสำเร็จจึงต้องยอมอ่อนข้อต่อฝ่ายไทย แต่ในด้านของพรรคฝ่ายค้าน โต้แย้งด้วยข้อสงสัยทางการเมืองในการช่วยเหลือครั้งนี้ คือ การต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ต่อไปนี้จะเป็นการเจาะลึกถึงประเด็นทั้งสามนี้อย่างละเอียด

3.2 ความหวาดกลัวในการตอบโต้ทางเศรษฐกิจจากประเทศไทย

นายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะ ชี้แจงในรัฐสภาว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจต่อประเทศญี่ปุ่นและในขณะนั้นได้เสียดุลการค้าต่อญี่ปุ่น ซึ่งเป็นไปได้ว่าจะตอบโต้ญี่ปุ่นในทางเศรษฐกิจ

²¹ 吉次 (2009)

²² 石井・吉川 (1987)

“ประเทศไทยเป็นประเทศที่สำคัญที่สุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สำหรับญี่ปุ่น ชาวญี่ปุ่นก็อาศัยอยู่ในประเทศไทยกว่า 1 พันคน และมีโรงเรียนประถมของชาวญี่ปุ่นที่ประเทศไทยอีกด้วย ไม่มีประเทศใดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่ในจำนวนถึงหนึ่งพันคน ซึ่งหมายความว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นเป็นความสัมพันธ์พิเศษ ในอนาคตหากว่าญี่ปุ่นจะมุ่งหน้าสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศไทยเปรียบเสมือนนั่งร้านสำหรับญี่ปุ่น”²³ “การชำระหนี้ 9,600 ล้านเยนนี้ หากว่ามีผลเสียต่อความสัมพันธ์ของไทยและญี่ปุ่นในแง่นโยบายต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ญี่ปุ่นก็ไม่อาจจะที่จะรับมือกับเหตุการณ์เช่นนี้ได้”²⁴ “สำหรับประเทศไทยการค้ากับญี่ปุ่นมีมากที่สุด ซึ่งมากเสียยิ่งกว่าการค้ากับสหรัฐอเมริกาหรืออังกฤษ”²⁵ “ก่อนหน้านี้การนำเข้าและส่งออกระหว่างไทยและญี่ปุ่นนั้นอยู่ในภาวะที่สมดุล แต่เนื่องจากญี่ปุ่นไม่ได้นำเข้าข้าวจากประเทศไทย จึงเกิดการเสียดุลทางการค้า การส่งออกจากญี่ปุ่นมีมูลค่า 100-120 ล้านดอลลาร์ต่อปี แต่ฝ่ายไทยไม่สามารถที่จะส่งออกข้าว เพราะฉะนั้นการนำเข้าจากญี่ปุ่นมีมูลค่าถึง 50-60 ล้านดอลลาร์ต่อปี ซึ่งประเทศไทยขาดดุลต่อญี่ปุ่นกว่าสองเท่า คือ ประมาณ 50-60 ล้านดอลลาร์”²⁶ “ถ้าหากประเทศไทยจะกำหนดปริมาณการนำเข้าก็จะเป็นปัญหาใหญ่ ซึ่งหากมองในแง่เศรษฐกิจเช่นนี้ด้วยมุมมองที่ลึกและกว้างแล้วสำหรับประชาชนญี่ปุ่นและประชาชนไทย ไม่มีทางออกอื่นอีกแล้วนอกจากการตกลงตามที่ได้ทำไว้ นี่เป็นผลสรุปของรัฐบาลที่คิดมากกว่า 6 ปีแล้ว”²⁷

ด้านฝ่ายค้านแสดงความไม่เห็นด้วยกับคำอธิบายของนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะ เรียวอิชิ อินามูระ (พรรคสังคมนิยม) กล่าวว่า “ความไม่พอใจของฝ่ายไทยต่อญี่ปุ่นในเรื่องการเสียดุลการค้าต่อญี่ปุ่นในเวลาหลายปีมานี้ ซึ่งหากญี่ปุ่นจะไม่เปลี่ยนนโยบายพื้นฐานทางการค้า มอบเงิน 9,600 ล้านเยนโดยให้เปล่าแล้ว ก็ไม่อาจจะแก้ปัญหาได้” กล่าวคือ การกระทำเช่นนี้ของรัฐบาลไม่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในสายตาของพรรคฝ่ายค้าน อินามูระยังกล่าวอีกว่า “ระหว่างญี่ปุ่นและไทยเองก็มีสนธิสัญญาไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือมาแล้ว ดังนั้นสำหรับไทยก็ไม่สามารถที่จะตัดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่ราวกับจะเป็นการตัดความสัมพันธ์ทางการทูตได้ หากรัฐสภาไม่รับรองข้อตกลงใหม่และก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจระหว่างทั้งสองประเทศแล้ว เรื่องนี้จะต้องแก้ไขปัญหาด้วยการเจรจาอีกทางหนึ่ง” อินามูระยังวิจารณ์รัฐบาลต่อไปอีกว่า “คำอธิบายของนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะ ที่หวาดกลัวต่อความเป็นไปได้ในการตอบโต้ทางเศรษฐกิจจากประเทศไทย ไม่มีความชอบธรรมใดๆ ในการอธิบายเรื่องการยอมบรรลุข้อตกลงกรณีเงินเยนพิเศษ”²⁸

โมริอิโตะ โมริชิม่า (พรรคสังคมนิยม) อดีตนักการทูตวิจารณ์รัฐบาลว่า “ประเทศไทยไม่สามารถที่จะตัดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับญี่ปุ่นได้และไม่สามารถที่จะขึ้นภาษีสินค้านำเข้าของญี่ปุ่นได้ ด้วยว่าเป็นความไม่เป็นธรรมอย่างยิ่งและหากประเทศไทยดำเนินการเช่นว่าจริง ผู้ที่จะเสียหายในระยะยาวก็คือประเทศไทยเอง หาก

²³ 昭和37年01月29日衆議院予算委員会第2号

²⁴ 昭和37年01月30日衆議院予算委員会第3号

²⁵ 昭和37年01月30日衆議院予算委員会第3号

²⁶ 昭和37年01月29日衆議院予算委員会第2号

²⁷ 昭和37年02月27日衆議院外務委員会第6号

²⁸ 昭和37年04月06日衆議院本会議33号

ประเทศไทยต่อต้านสินค้าและชาวญี่ปุ่นก็จะขัดแย้งกับหลักการชาติที่ได้รับความอนุเคราะห์ยิ่ง (Most favored nation clause) ซึ่งเป็นหัวใจหลักของสนธิสัญญาพาณิชย์”²⁹

นายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะได้ตอบได้ว่า “ถึงแม้ว่าญี่ปุ่นจะมีฐานะเป็นชาติที่ได้รับความอนุเคราะห์ยิ่งแล้ว ประเทศไทยก็ยังสามารถตอบโต้ทางเศรษฐกิจต่อญี่ปุ่นได้ คือในประเภทสินค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่นที่ไม่ส่งผลกระทบต่อประเทศอื่น ซึ่งไม่ได้ขัดแย้งต่อหลักการชาติที่ได้รับความอนุเคราะห์ยิ่ง หากประเทศไทยต้องการที่จะยกเลิกสนธิสัญญานี้ก็จะสามารถยกเลิกได้ในเวลาอันสั้น”³⁰ กล่าวคือนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะย้ำอีกว่ามีความเป็นไปได้ว่าจะมีการเสียผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

3.3 ประสิทธิภาพในการชำระหนี้

นายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะอธิบายว่าการตัดสินใจครั้งนี้ได้มีการเตรียมการมาก่อนแล้วและไม่ใช่ว่าการตัดสินใจของตนเพียงผู้เดียว โดยหลังจากที่ได้หารือกับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ “ปัญหานี้เอกอัครราชทูตของญี่ปุ่นก็ได้เริ่มการเจรจามาเป็นเวลานานแล้ว” นายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะยังได้อธิบายถึงความเป็นมาของการเจรจาว่า “เงินจำนวน 9,600 ล้านเยนนีเป็นการลงทุนและสินเชื่อเพื่อให้มีผลประโยชน์ต่อประเทศไทย ให้มีอัตราดอกเบี้ยต่ำในระยะยาว”³¹ “หากญี่ปุ่นให้เงินจำนวนนี้แก่ประเทศไทยเพื่อจัดตั้งโรงงานขึ้นมาในเวลา 20-30 ปี ก็จะสามารถสะสมทุนได้เท่ากับ

เงินกู้ 9,600 ล้านเยน มันเป็นเรื่องที่ดีหรือไม่? หรือให้กู้ยืมเงินจำนวน 9,600 ล้านเยนเป็นเงินแล้วจะคิดดอกเบี้ยอย่างไร หากให้กู้ยืมเงินก่อนเดียวในตอนนี้และคิดดอกเบี้ยร้อยละ 2-3% และรอเวลาให้ประเทศไทยได้กำไรจากดอกเบี้ยเหล่านี้เพื่อให้ประเทศไทยสะสมทุนได้เท่ากับเงินที่กู้ยืมไปจะเป็นเรื่องดีหรือไม่? รัฐบาลได้ให้เอกอัครราชทูตเจรจาในประเด็นนี้เป็นเวลานานแล้ว”³² “การกู้ยืมเงินหรือการให้เปล่านั้นไม่ใช่ประเด็นใหญ่ การทำอย่างไรให้การใช้จ่ายของญี่ปุ่นอยู่ในสภาพคล่อง หรือจะทำให้ประเทศไทยมีความพึงพอใจกับสิ่งนี้ได้อย่างไร และจะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นดีขึ้นหรือไม่เป็นเรื่องที่สำคัญกว่า”³³ “ในช่วงเวลานี้เราได้หาแนวทางเพื่อเจรจากับฝ่ายไทยให้ยอมลดหย่อนเงินจำนวน 9,600 ล้านเยนลง โดยพิจารณาความสัมพันธ์กับไทย”³⁴ “มีแผนการของกระทรวงการคลังและกระทรวงการต่างประเทศผ่านท่านเอกอัครราชทูตในตอนแรกได้เสนอต่อฝ่ายไทยว่า ญี่ปุ่นจะชำระหนี้เป็นจำนวน 3,000 ล้านเยน แต่ฝ่ายไทยปฏิเสธข้อเสนอในการลดหย่อนหนี้ครั้งนี้” “จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ตอบต่อท่านทูตว่าฝ่ายไทยจะไม่ยอมลดหย่อนหนี้แต่อย่างใดและตั้งหน้าตั้งตารอเงินเยนพิเศษจำนวน 9,600 ล้านเยนอยู่ ซึ่งก็เป็นการแสดงท่าทีต่อประชาชนไทย เพื่อไม่ให้เกิดความรู้สึกว่ารัฐบาลไทยกู้ยืมเงินจากญี่ปุ่นเท่านั้นเอง”³⁵ “ในข้อตกลงปี ค.ศ. 1955 การสรุปยังระบุว่าจะต้องชำระหนี้เป็นจำนวน 9,600 ล้านเยน เพราะฉะนั้นการลดหย่อนจากฝ่ายไทยจึงเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ เพราะข้อตกลงถูกกำหนด

²⁹ 昭和37年03月27日衆議院外務委員会第17号

³⁰ 昭和37年03月27日衆議院外務委員会第17号

³¹ 昭和37年02月06日衆議院本会議第9号

³² 昭和37年02月09日参議院本会議第8号

³³ 昭和37年02月27日衆議院外務委員会第6号

³⁴ 昭和37年01月30日衆議院予算委員会第3号

³⁵ 昭和37年02月06日衆議院本会議第9号

ไว้แล้ว” “ในแง่เศรษฐศาสตร์ถ้าหากญี่ปุ่นให้ประเทศไทยกู้ยืมสำหรับตั้งโรงงาน 9,600 ล้านเยน ในระยะเวลา 30 ปี หากโรงงานเกิดขาดทุน ก็ไม่รู้ว่าจะได้ต้นทุนคืนเมื่อไหร่ ถือว่าขาดทุน เมื่อเทียบกับการแบ่งชำระหนี้ในระยะยาวตามข้อตกลงก็เป็นผลดีต่อการคลังญี่ปุ่น จะทำให้จำนวนเงินที่จะต้องชำระจริงๆ เหลือน้อยลง อีกทั้งทำให้ญี่ปุ่นมีสภาพคล่องทางการเงินอีกด้วย”³⁶ “จะให้เงิน 9,600 ล้านเยนหรือ 15,000 ล้านเยน แต่หากประชาชนไทยไม่พอใจกับวิธีการแบบญี่ปุ่นก็ไม่มีผลใดๆ เพราะฉะนั้นเลือกวิธีที่คนไทยชอบจะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นดีขึ้นมาได้ ซึ่งในทางการทูตก็ควรจะทำเช่นนี้”³⁷ “ถึงอย่างไรญี่ปุ่นก็ต้องจ่ายเป็นจำนวน 9,600 ล้านเยนอยู่ดี สำหรับญี่ปุ่นวิธีที่ดีที่สุดก็คือ การชำระในระยะยาวและจ่ายในแต่ละครั้งให้น้อยที่สุด” “มีปัญหากว่าที่จะชำระในระยะยาวเท่าไร” “ผมได้หารือกับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แบบตัวต่อตัวโดยการคำนวณลงในกระดาษให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เห็นและสรุปว่าจะชำระในระยะเวลา 8 ปี โดยปีสุดท้ายจะชำระ 2,600 ล้านเยน ซึ่งช่วง 7 ปีแรกจะชำระเพียงแค่ 1,000 ล้านเยนเท่านั้น”³⁸ จากคำพูดข้างต้นของนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะ ได้อธิบายว่ามีความพยายามที่จะเจรจาลดหย่อนปริมาณหนี้มาก่อนแล้ว แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ ปริมาณหนี้ของญี่ปุ่นจึงมีเท่าเดิม นายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะ จึงทำการเปรียบเทียบรูปแบบการชำระหนี้แบบระยะยาวกับแบ่งช่วงให้รัฐสภาเห็น ซึ่งนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะได้ยืนยันว่าแบบหลังนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อ

ญี่ปุ่นมากกว่า (ดูตารางเปรียบเทียบที่ภาคผนวก)

เซทสึโอะ โยโกมิจิ (พรรคสังคมนิยม) ได้วิจารณ์นายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะว่า “ถึงอย่างไรการลดปริมาณหนี้ที่ญี่ปุ่นจะได้เปรียบมากกว่าการชำระเป็นช่วง” โยโกมิจิยังได้กล่าวในทำนองที่ว่านายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะเป็นผู้ที่มีความสามารถในการคิดคำนวณสูงจึงไม่อาจที่จะคำนวณคลาดเคลื่อนได้³⁹ ตลอดการประชุมนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะยังยืนยันว่าการชำระหนี้ตามข้อตกลงจะเป็นประโยชน์ทางการคลัง แต่ฝ่ายค้านก็ยังยืนยันกรานไม่เห็นด้วยต่อนโยบายของนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะ

3.4 ข้อสงสัยของพรรคฝ่ายค้านเรื่อง การต่อต้านคอมมิวนิสต์ของรัฐบาล

ฝ่ายค้านมองว่าเหตุผลสำคัญในการบรรลุข้อตกลงนี้ไม่ได้มีสาเหตุทางเศรษฐกิจเพียงประการเดียวดังที่นายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะได้อธิบาย แต่มีความมุ่งหวังทางการเมืองในการต่อต้านคอมมิวนิสต์

จิโระ โมริโมโตะ (พรรคสังคมนิยม) กล่าวในรัฐสภาว่า “ตั้งแต่นายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะได้เข้าพบประธานาธิบดีเคนเนดี นายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะมีความริบเร่อย่างมากในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับอเมริกา คือ ร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาเพื่อที่จะใช้ระบบทหารเพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ในเอเชียและต้องการที่จะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในภูมิภาคนี้แทนสหรัฐอเมริกา”⁴⁰

³⁶ 昭和37年04月03日衆議院外務委員会第20号

³⁷ 昭和37年01月30日衆議院予算委員会第3号

³⁸ 昭和37年02月06日衆議院本会議第9号

³⁹ 昭和37年03月02日衆議院予算委員会第18号

⁴⁰ 昭和36年12月22日参議院本会議第3号

โทชิโอะ คูโรดะ (พรรคสังคมนิยม) ได้วิจารณ์ถึงจุดร่วมกันระหว่างชำระหนี้ต่อกองทุน GARIOA (Government and Relief in Occupied Areas) และ EROA (Economic Rehabilitation in Occupied Areas) กับการชำระหนี้เงินเยนพิเศษให้แก่ประเทศไทยและวิพากษ์วิจารณ์นโยบายทางการทูตของนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะ “สำหรับกองทุน GARIOA และ EROA ที่สหรัฐอเมริกาจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือประเทศญี่ปุ่น ประชาชนญี่ปุ่นเข้าใจว่านี่คือเงินให้เปล่าของรัฐบาลอเมริกา ในรัฐสภาญี่ปุ่นก็ลงมติขอขอบคุณแก่อเมริกาไปแล้ว แต่ครั้งนี้รัฐบาลสรุปว่ากองทุนนี้เป็นหนี้ของญี่ปุ่นและขออนุญาตชำระหนี้เป็นจำนวน 490 ล้านดอลลาร์ต่อรัฐสภาอยู่ สำหรับเงินเยนพิเศษมีลักษณะตรงกันข้าม รัฐบาลทำให้เงินกู้เปลี่ยนมาเป็นเงินให้เปล่าและขอการรับรองจากรัฐสภาเพื่อแก้ไขข้อตกลงอยู่ในขณะนี้ พูดง่ายๆ ว่าสิ่งที่คิดว่ารับมากลายเป็นหนี้ สิ่งที่เป็นเจ้าหนี้กลับกลายเป็นให้เปล่า ทั้งสองเรื่องนี้เป็นสิ่งที่ย้อนแย้งกันอย่างแปลกประหลาด ถึงแม้ว่าจะมีความย้อนแย้งที่แปลกแต่ก็มีจุดร่วมกันว่าประเทศของเราจ่ายเงินให้แก่ต่างประเทศโดย มีจุดร่วมกันที่สำคัญมากกว่านี้อีก เงินเหล่านี้ที่จะถูกใช้สนับสนุนประเทศที่เป็นฐานทางยุทธศาสตร์ของสหรัฐอเมริกาในโลกตะวันออก เงินที่ชำระหนี้ของกองทุน GARIOA และ EROA รวมทั้งการชำระหนี้เงินเยนพิเศษของไทยและการประชุมร่วมกับประเทศเกาหลีใต้ดูเหมือนว่าเป็นคนละเรื่อง แต่จริงๆ แล้วมีความเชื่อมโยงกันอยู่คือ ญี่ปุ่นมีบทบาทที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโลกเสรีให้เหนียวแน่นมากขึ้นโดยมีนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาเป็น

ศูนย์กลาง ผู้ผลักดันนโยบายนี้คือสหรัฐอเมริกา นโยบายทางการทูตของนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะก็คือฐานทางยุทธศาสตร์ของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคเอเชีย ซึ่งเป็นความร่วมมือและทำให้องค์กรทหารของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความเข้มแข็งขึ้น ทั้งยังมีเจตนาที่จะขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นออกไปด้วย เราไม่เข้าใจว่าทำไมนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะถึงตัดสินใจเช่นนี้ในกรณีประเทศไทย ประเทศนี้มีความหมายอะไร? เราเดาว่าการที่ประเทศไทยเป็นที่ตั้งของสำนักงานใหญ่ของซีโต้ ทั้งยังเป็นศูนย์กลางในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะฉะนั้นนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะมีเจตนาที่จะสนับสนุนและทำให้ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้มแข็งภายใต้กลุ่มโลกเสรี ทั้งยังเป็นแนวร่วมในการต่อต้านพรรคคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากนี้การให้เงินแก่ประเทศไทย เหตุใดจึงต้องรีบเร่งตกลง แต่กรณีประเทศพม่าที่วางตัวเป็นกลางในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลับได้รับค่าชดเชยจากสงครามที่ล่าช้า ในความหมายนี้การแก้ไขข้อตกลงเงินเยนพิเศษกับประเทศไทยนั้นเป็นผลของนโยบายทางการทูตของรัฐบาลฮายาโตะ อิเคดะ ที่มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมสงครามเย็นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เราคิดอย่างนี้”⁴¹

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ โคซากะ ได้อธิบายข้อสงสัยของฝ่ายค้านในประเด็นการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ว่า “การแก้ไขสัญญาเงินเยนพิเศษครั้งนี้ มีคนบางคนมองว่าเป็นการรับผิดชอบแทนการช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาแต่ความคิดแบบนี้ไม่มีหลักฐานและมีอคติอย่างมาก การส่งเสริมมิตรภาพกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเป็นนโยบายหลักของเรา ซึ่งเราได้

⁴¹ 昭和37年03月13日衆議院外務委員会第11号

ตัดสินใจด้วยตัวเอง” โคซากะได้ปฏิเสธข้อสงสัยของพรรคฝ่ายค้าน แต่ก็ไม่ได้อธิบายรายละเอียดและไม่ว่าจะโน้มน้าวให้ฝ่ายค้านหันมาเห็นด้วยได้⁴²

รัฐบาลฮายาโตะ อิเคดะพยายามเน้นเหตุผลทางเศรษฐกิจเป็นเหตุผลหลักในการยอมรับลดข้อตกลงในปัญหากรณีเงินเยนพิเศษ แต่หากพิจารณาประเด็นสำคัญทางการทูตแล้ว ก็น่าเชื่อถือได้ตามที่พรรคฝ่ายค้านได้ทำการวิพากษ์วิจารณ์ไว้ว่า เบื้องหลังและเหตุผลที่นายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะยอมที่จะปฏิบัติตามข้อตกลงนี้มีจุดประสงค์เพื่อการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ไม่ได้มีความมุ่งหวังด้านเศรษฐกิจเพียงประการเดียว

ในที่สุดการประชุมรัฐสภาของสภาล่าง ในวันที่ 5 เมษายน ค.ศ. 1962 ผลปรากฏว่าข้อตกลงที่ได้ทำกับประเทศไทยสามารถผ่านสภาไปได้ด้วยเสียงข้างมากและในวันที่ 4 พฤษภาคมข้อตกลงนี้ก็ผ่านในสภาสูงด้วยเสียงข้างมากเช่นกัน ในวันที่ 9 พฤษภาคม ค.ศ. 1962 ข้อตกลงนี้ก็มีผลบังคับใช้ โดยรัฐบาลญี่ปุ่นส่งเงินมายังธนาคารโตเกียว ธนาคารมิทซูบิชิและธนาคารแห่งประเทศไทยตามข้อตกลงในข้อบัญญัติของรัฐบาลไทยฝากไว้ด้วยอัตราดอกเบี้ยปีละ 3% ในเดือนพฤษภาคม 1969 รัฐบาลญี่ปุ่นก็สามารถชำระหนี้เงินเยนพิเศษนี้จนหมดสิ้นสินค้าประเภททุนและบริการของประชาชนญี่ปุ่นที่รัฐบาลไทยได้ใช้นั้น ได้แก่ การตั้งโรงงานผลิตเครื่องนุ่งห่มทหารของกระทรวงกลาโหม 1,600 ล้านบาท เรือสำรวจการประมง 200 ล้านบาท อุปกรณ์รถไฟ 1,900 ล้านบาท หัวจักรดีเซล 400 ล้านบาท และโรงผลิตไฟฟ้าเขื่อนน้ำอูน 200 ล้านบาท เป็นต้น แต่ยังคงเหลืออีก 3,000 ล้านบาทซึ่งอยู่ในบัญชี

ของธนาคารต่างๆ ถึงแม้ว่าในปีสุดท้ายของการชำระหนี้ก็ยังมีความคงเหลืออยู่ เพราะฉะนั้นรัฐบาลไทยจึงนำเงินจำนวนนี้ไปจัดตั้งกองทุนส่งเสริมอุตสาหกรรม เพื่อใช้จ่ายตามพระราชบัญญัติ พ.ศ. 2504 ในการสั่งซื้อผลิตภัณฑ์และบริการจากญี่ปุ่นของธุรกิจเอกชนต่างๆ ซึ่งเป็นผลให้การลงทุนของญี่ปุ่นในไทยได้เพิ่มปริมาณมากขึ้นอย่างรวดเร็ว จนกลายเป็นอันดับหนึ่งในช่วงเวลานั้น⁴³ การชำระหนี้เงินเยนพิเศษนี้มีลักษณะเหมือนการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจซึ่งเปรียบเสมือนต้นแบบของโอดีเอที่จะเริ่มขึ้นในประเทศไทยตั้งแต่ปี 1968 และปรากฏว่าส่งผลให้บริษัทญี่ปุ่นมีอิทธิพลอย่างมากในประเทศไทยและมีมูลค่าการส่งออกสินค้าญี่ปุ่นมายังประเทศไทยก็ขยายตัวเพิ่มมากขึ้น

4. สรุป

ในงานศึกษาชิ้นนี้มุ่งเน้นศึกษาความเป็นมาของการเจรจากรณีการแก้ไขปัญหาเงินเยนพิเศษและเจาะลึกถึงการอภิปรายภายในรัฐสภาญี่ปุ่นเพื่อการรองรับข้อตกลงใหม่ในประเด็นเดียวกัน ปัจจัยเกี่ยวข้องที่ทำให้นายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะตัดสินใจยอมอ่อนข้อต่อประเทศไทย ซึ่งนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะได้อ้างว่า (1) ประเทศไทยเป็นคู่ค้าที่สำคัญของประเทศญี่ปุ่น นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังได้ดุลอย่างมากในการค้ากับประเทศไทย จึงมีโอกาที่จะถูกกีดกันการค้าจากประเทศไทยได้ (2) ญี่ปุ่นเคยพยายามเจรจาและต่อรองกับฝ่ายไทยเพื่อให้ลดภาระด้านการช่วยเหลือของญี่ปุ่นต่อไทยอย่างเต็มที่แต่ไม่ประสบความสำเร็จ จึงจำเป็นต้องยอมรับข้อเสนอมของฝ่ายไทย อย่างไรก็ตาม ทางพรรคฝ่ายค้านได้โต้แย้งว่ามีเหตุผลทางการเมือง

⁴² 昭和37年04月10日参議院外務委員会第11号

⁴³ 外務省『わが外交の近況第10号』昭和41年8月

ในการช่วยเหลือครั้งนี้คือ การสนับสนุนประเทศที่ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ และในการประชุมระหว่างนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะกับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ก็มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นอื่นนอกจากเรื่องเงินเยนพิเศษคือการแลกเปลี่ยนการจัดการในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ภายในประเทศนี้ ซึ่งเป็นหลักฐานที่ช่วยยืนยันข้อสงสัยของพรรคฝ่ายค้านว่าความเป็นจริงในระดับหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม การชำระหนี้เงินเยนพิเศษนี้มีผลทำให้บริษัทญี่ปุ่นหลายแห่งสามารถขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจภายในประเทศไทยได้ เป็นส่วนหนึ่งทำให้สมัยของรัฐบาลฮายาโตะ อิเคดะจะถูกมองว่าเป็นช่วงเวลาที่มีความเติบโตอย่างมากทางเศรษฐกิจ ไม่มีการประท้วงอย่างรุนแรงเช่นเดียวกับสมัยของนายกรัฐมนตรีโนบุสุเกะ คิชิ และการอ่อนข้อของนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะ

จะถูกชูประเด็นด้านเศรษฐกิจ แต่จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่า สมัยของรัฐบาลฮายาโตะ อิเคดะก็มีความมุ่งหวังให้ญี่ปุ่นเข้ามามีบทบาททางการเมืองในภูมิภาคเอเชียแทนที่สหรัฐอเมริกา โดยผ่านการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ และการเจรจาแก้ไขปัญหาเงินเยนพิเศษระหว่างไทยกับญี่ปุ่น เพราะฉะนั้นอาจตีความใหม่ได้ว่า การอ่อนข้อของนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะ เป็นการใช้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นข้ออ้างเพื่อปิดบังจุดมุ่งหมายทางการเมือง

แต่อย่างไรก็ตามงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเอกสารขั้นต้นที่เป็นภาษาญี่ปุ่นเพียงด้านเดียว หากมีการสืบค้นข้อมูลจากเอกสารขั้นต้นภาษาไทยที่กล่าวถึงเหตุการณ์ต่างๆที่เกี่ยวข้องของฝ่ายไทยมาเป็นข้อมูลเพิ่มเติมจะยิ่งทำให้ผลการวิเคราะห์ครั้งนี้ น่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ดิเรก ชัยนาม. *ไทยกับสงครามโลกครั้งที่สอง*. ไทยวัฒนาพานิช. 2513

ณรง พ่วงพิศ. “ปัญหาเงินเยนพิเศษระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น (พ.ศ. 2484-2505)”

วารสารประวัติศาสตร์ 2541

ทวี ธีระวงศ์เสรี. *สัมพันธภาพทางการเมืองระหว่างไทยกับญี่ปุ่น*. ไทยวัฒนาพานิช. 2524

ภาษาญี่ปุ่น

石井米雄・吉川利治(1987)『日・タイ交流六〇〇年史』講談社

市川健二郎(1976)「戦時特別円の返済と賠償」『東京水産大学論集』第11号

市川健二郎(1985)「戦後日本の東南アジア回帰—タイ特別円をめぐる諸問題」『東京水産大学論集』第20号

宍戸寿雄編(1973)『タイ経済発展の諸条件』アジア経済研究所

清水克隆(1965)『東南アジアの内幕』サンケイ新聞出版局

西岡秀雄(1970)『日・タイ交流史』大門出版

西野順治郎(1978)『新版・日・タイ四百年史』時事通信社
賠償問題研究会(1959)『日本の賠償』世界ジャーナル社
村嶋英治(1992)「日タイ同盟下の軍費交渉1941～1944」東南アジア史学
会編『東南アジア—歴史と文化』
村嶋英治(1996)『ピブーン—独立タイ王国の立憲革命』岩波書店
吉川利治(1982)「タイ国ピブーン政権と太平洋戦争」『東南アジア研究』第
19巻第4号
吉川利治(2011)『同盟国タイと駐屯日本軍—『大東亜戦争期』の知られざ
る国際関係』雄山閣
吉次公介(2009)『池田政権期の日本外交と冷戦—戦後日本外交の座標
軸1960—1964』岩波書店
データベース
国会議事録検索システム<http://kokkai.ndl.go.jp/>

ภาษาอังกฤษ

Ingram, J.C.,(1971)Economic Change in Thailand,1850-1970.Stanford University
Press.
Swan, L. William (2009)Japan’s Economic Relations with Thailand; The Rise to
“Top Trader” 1875-1942, White Lotus
Virabongs Ramangkura(1974)Japanese Aid to Southeast Asia: The Case of Thai-
land, in K.S. Sandhu and E.P.T.Tang Eds.,Japan as an Economic Power and
its Implication for Southeast Asia. Singapore University Press, pp.58-74.

สถานภาพความรู้และความเข้าใจ “ญี่ปุ่น” ของสังคมไทย: ศึกษาจากวิทยานิพนธ์ญี่ปุ่นศึกษา

สรัญญา คงจิตต์¹
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษา เพื่อสำรวจสถานภาพความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับญี่ปุ่นของสังคมไทยผ่านการศึกษาวิทยานิพนธ์จากมหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ ที่มีสถาบันที่เกี่ยวข้องกับญี่ปุ่นศึกษา 3 สถาบัน เพื่อสร้างฐานข้อมูลความรู้การวิจัยในระดับบัณฑิตศึกษา และวิเคราะห์ประเด็นการศึกษาที่ควรศึกษาต่อไป โดยใช้คำว่า “ญี่ปุ่น” เป็นคำสำคัญในการสืบค้นข้อมูลจากฐานข้อมูลรวบรวมวิทยานิพนธ์ไทยในโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทยถึงปี พ.ศ. 2553 ผลการศึกษา พบว่า มีวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับญี่ปุ่นในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มากที่สุด และมีอยู่ในหลายสาขาวิชา หากแต่ประเด็นศึกษาก็น่าจะเป็นการศึกษาจากสภาวะสังคมปัจจุบันในขณะนั้นๆ เน้นความสัมพันธ์ด้านการค้าการลงทุน การศึกษาในช่วง 10 ปีหลังค่อนข้างไปด้านภาษาและวรรณคดี ทำให้ทราบว่ายังขาดงานวิจัยเพื่อร่วมมือแก้ไข และเตรียมรับมือปัญหาในมิติอื่นๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งเป็นประเด็นที่ควรเร่งศึกษาเพื่อขยายความรู้ญี่ปุ่นศึกษาของสังคมไทยต่อไป

¹ ประธานศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (saranya.jpcmu@gmail.com) (ผู้ร่วมทีมวิจัย นายสุรสิทธิ์ สมุทคุปต์, Dr.Senjo Nakai, อ.เฉลิมพล คงจิตต์)

State of Knowledge on Japanese Studies in Thailand: A Survey of Master's Theses

Saranya Kongjit¹

Faculty of Humanities, Chiang Mai University

Abstract

This research aims to study the state of knowledge of Japanese Studies in Thai society by analyzing the data, master's degree theses, gathered from three Japanese Studies schooling universities via Thai Library Integrated System (ThailIS). The purposes of the study is to (1) create the Japanese Studies theses database and (2) to indicate what issues about Japan that should be studied furthermore.

The result of research shows that the Japanese Studies related theses were found most in Thammasat University. Though topics of study is quite vary, they, however, related to current issues such as trading and investment in the meantime. Besides, the tendency of Japanese studies in the past 10 years also implies that the literature and Japanese linguistics related topics were very popular topics. This phenomenon suggests that we still lack of some significant fields of studies about Japan which should be more emphasized.

¹ Director of Japanese Studies Center. Faculty of Humanities, Chiang Mai University (saranya.jpcmu@gmail.com)

1. การสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่น ที่สอดคล้องต่อลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นปัจจุบัน

ไทยกับญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ภายใต้เงื่อนไขความสัมพันธ์นี้ สังคมไทยได้ผลิตความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับญี่ปุ่นมากมาย แต่ทว่ายังไม่อาจกล่าวได้ว่าความรู้ความเข้าใจนั้น จะช่วยให้สังคมไทยเข้าใจญี่ปุ่นได้อย่างแท้จริง

Wada, Jun (2004) ได้แสดงข้อเสนอไว้ว่า พลัฏของโลกาภิวัตน์ ถึงแม้จะนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงด้านดี เช่น การสร้างโอกาสที่กว้างขวางขึ้นของระบบเศรษฐกิจ และการที่แต่ละชาติจะมีความเข้าใจระหว่างกันดีขึ้น แต่ที่จริงแล้วจำเป็นที่จะต้องตระหนักถึงด้านที่มีความเสี่ยงของโลกาภิวัตน์ที่อาจจะเกิดผลลัพธ์ไปในอีกด้านหนึ่ง การติดต่อกับอีกวัฒนธรรมหนึ่งอาจจะนำมาซึ่งความขัดแย้ง และแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วยการพัฒนาคุณภาพความรู้เกี่ยวกับอีกชาติหนึ่ง หากเตรียมตัวเรียนรู้ “ผู้อื่น” ดีเท่าไร ก็หมายถึงการเพิ่มขีดความสามารถในการเผชิญหน้ากับอนาคตนั่นเอง

2. สถานภาพการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นและญี่ปุ่นศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบัน

2.1. สถานภาพการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่น

ผลสำรวจเกี่ยวกับสถานการณ์การเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นของ The Japan Foundation ปี ค.ศ. 2009 พบว่า มีผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นในฐานะภาษาต่างประเทศที่เป็นผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยมีจำนวนถึง 78,802 คน จัดอยู่ในลำดับที่ 7 ของ

โลก ประเด็นสำคัญอีกประการ ได้แก่ นักศึกษาชาวไทยในระดับอุดมศึกษา ที่ศึกษาภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทยนั้นมีจำนวน 21,915 คน ซึ่งถือเป็นลำดับที่ 1 ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นอันดับที่ 5 ของโลก อีกทั้งรายงานฉบับนี้ ยังได้ชี้ให้เห็นว่าแรงจูงใจอันดับต้นๆ ในการศึกษาภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนคือ ความสนใจในตัวภาษา การสนทนา สื่อสาร การทุนหรือแอนิเมชัน วรรณคดี และประวัติศาสตร์ และยังแสดงให้เห็นว่าแรงจูงใจที่เกิดจากความใคร่รู้ ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยี ก็มีเพิ่มมากขึ้นถึงเท่าตัว เมื่อเทียบกับผลสำรวจในปี ค.ศ. 2006 แสดงให้เห็นว่า ผู้เรียนเริ่มให้ความสนใจกับสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจการเมือง และความเป็นญี่ปุ่นในด้านอื่นๆ นอกเหนือจากภาษาญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้น

งานวิจัยเกี่ยวกับ หลักสูตรการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นในระดับอุดมศึกษาของประเทศไทยของ エックアリアスリ、エックナリン (2008) ได้ชี้ให้เห็นว่า เนื้อหาหลักสูตรการเรียนส่วนใหญ่มุ่งเน้นพัฒนาทักษะภาษา เพื่อให้ผ่านเกณฑ์การสอบวัดระดับความรู้ความสามารถด้านภาษาญี่ปุ่น เพื่อรับรองความสามารถด้านภาษาในการสมัครเข้าทำงานในบริษัทญี่ปุ่นมากกว่าที่จะเพิ่มพูนความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่นในภาพรวม

2.2. สถานภาพการเรียนการสอนญี่ปุ่นศึกษา

อันที่จริงการศึกษาเกี่ยวกับญี่ปุ่นในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ได้มีมาก่อนหน้านี้แล้ว รวมถึงการศึกษาทางด้าน “ญี่ปุ่นศึกษา” ได้ขยายตัวมากขึ้น มหาวิทยาลัยอย่างน้อยสี่แห่งได้มีการศึกษาระดับมหาบัณฑิตทางด้านญี่ปุ่น

ศึกษา และได้มีผลงานการศึกษาของมหาบัณฑิตจำนวนไม่น้อยที่เกี่ยวข้องกับญี่ปุ่นในด้านต่างๆ ผลงานการศึกษาเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นตัวแทนความรู้ความเข้าใจสังคมการเมืองวัฒนธรรมและเศรษฐกิจญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี

แต่ทว่าจากผลการสำรวจของนักวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษาที่รวบรวมไว้ในเอกสารหลังการประชุมเรื่อง “การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นกับการส่งเสริมการเรียนการสอนญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย: การย้อนพินิจในอดีตและการส่งเสริมในอนาคต” (ศิริพร วัชชวัลคุ และคณะ, 2548) พบว่า การเรียนการสอนญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยยังมีข้อจำกัดมากมาย และมีเนื้อหากระจุกตัวตามความเชี่ยวชาญของผู้สอน งานด้านเศรษฐกิจ การบริหารธุรกิจ และเทคโนโลยีมีมากกว่างานด้านรัฐศาสตร์ และงานด้านประวัติศาสตร์นั้นยังมีไม่มากนัก อีกทั้งส่วนใหญ่เป็นการศึกษาโดยใช้ข้อมูลเอกสารของฝ่ายไทยและตะวันตก มากกว่าที่จะใช้ข้อมูลจากเอกสารของฝ่ายญี่ปุ่น ทั้งนี้การศึกษาเรื่องราวของประเทศญี่ปุ่นนั้น มีความคาบเกี่ยวกันในหลายด้านเช่น การศึกษาด้านประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง หรือแม้กระทั่งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บางกรณีไม่สามารถแยกแยะได้ว่า งานชิ้นใดเป็นงานด้านใด ทั้งนี้การตื่นตัวในการศึกษาด้านญี่ปุ่นศึกษาจะขึ้นอยู่กับความสำเร็จของญี่ปุ่นทั้งด้านเศรษฐกิจ รวมถึงการศึกษา ซึ่งจะศึกษาญี่ปุ่นในฐานะที่เป็นต้นแบบเป็นส่วนใหญ่ แต่อย่างไรก็ดี ก็มีการศึกษาญี่ปุ่นจากประสบการณ์ด้านเศรษฐกิจที่ย่ำแย่อีกด้วย ทั้งนี้ปัญหาความไม่แพร่หลายของการเรียนการสอนด้านญี่ปุ่นศึกษา เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างของการจัดการศึกษา และปัญหาจำนวนผู้เชี่ยวชาญที่มีอยู่อย่างจำกัดทั้งในแง่ปริมาณและสาขาวิชา

2.3 คุณสมบัติของบุคลากรด้านภาษาญี่ปุ่น และญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย

ダムロンチャイ、ナリーヌット (2013) คณะภาษาและการสื่อสาร สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ได้ทำการวิจัยในหัวข้อ “ความคาดหวังต่อคุณสมบัติของบุคลากรด้านภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทย” เพื่อศึกษาความคาดหวังต่อคุณสมบัติของผู้จบการศึกษาด้านญี่ปุ่นศึกษา โดยมีข้อสรุปว่า ผู้ประกอบการโดยส่วนใหญ่ต้องการบุคลากรชาวไทยที่มีความสามารถด้านภาษาญี่ปุ่นในหลากหลายตำแหน่งหลากหลายสายวิชาชีพไม่ได้จำกัดอยู่เพียงอาชีพล่ามนักแปลหรือผู้ประสานงานเพียงอย่างเดียว อีกทั้งผู้ประกอบการชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่คาดหวังว่าบัณฑิตจะต้องมีทักษะด้านการใช้ภาษาญี่ปุ่นเป็นพื้นฐาน ประกอบกับมีความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมญี่ปุ่น ทั้งวัฒนธรรมในแง่ทั่วไป ตลอดจนวัฒนธรรมองค์กรญี่ปุ่น ซึ่งมีเอกลักษณ์และแตกต่างจากวัฒนธรรมอื่นๆ และงานวิจัยนี้ยังชี้ให้เห็นปัญหาว่า แนวทางการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาส่วนใหญ่มักเน้นแต่เพียงทักษะด้านการใช้ภาษาทั่วไปหรือภาษาธุรกิจพื้นฐาน แต่ยังไม่เน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมญี่ปุ่นอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างพื้นฐานให้กับผู้เรียน เพื่อเตรียมความพร้อมในการออกไปประกอบวิชาชีพกับคนญี่ปุ่น อีกทั้งการศึกษาเกี่ยวกับญี่ปุ่นศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ที่เน้นพัฒนาระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นในองค์กรรวม ยังมีอยู่น้อย และได้เสนอให้มีการพยายามพัฒนาบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจในด้านญี่ปุ่นศึกษาให้เพิ่มมากขึ้น โดยอาจพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาที่เน้นทักษะด้านอื่นๆ นอกเหนือจากทักษะด้านภาษาญี่ปุ่น หรือพัฒนาหลักสูตรบัณฑิตศึกษาด้านญี่ปุ่นศึกษาให้มีมากยิ่งขึ้นกว่าในปัจจุบัน

จากงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่า ในปัจจุบันผู้เรียนเริ่มสนใจที่จะเรียนรู้ญี่ปุ่นในประเด็นอื่นที่นอกเหนือจากการเรียนภาษาเพิ่มขึ้น แต่หลักสูตรการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นของแต่ละมหาวิทยาลัยยังเน้นการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นมากกว่าการให้ความรู้ในภาพรวมเกี่ยวกับญี่ปุ่น และถึงแม้จะมีการเปิดการเรียนการสอนญี่ปุ่นศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาแล้วก็ตาม แต่ยังมีข้อจำกัดในการผลิตความรู้หลายประการ สะท้อนให้เห็นถึงการขาดบุคลากรผู้เชี่ยวชาญด้านญี่ปุ่นศึกษาที่มีความรู้ภาษาญี่ปุ่น

ดังนั้น จึงควรมุ่งเน้นที่จะใช้ทักษะ และทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ไปสู่การศึกษาสังคมวัฒนธรรมญี่ปุ่น เพื่อสร้างความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่นหรือที่เรียกกันว่า “ญี่ปุ่นศึกษา” ให้ลึกซึ้งในหลายมิติเพิ่มเติมจากความรู้ด้านภาษาญี่ปุ่นให้กับสังคมไทย เพื่อให้นักศึกษามีความรู้รอบด้าน รู้เท่าทันความเป็นญี่ปุ่นในสถานะโลกเช่นปัจจุบัน เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ผู้ใช้บัณฑิต และตอบสนองความต้องการของสังคม อันจะนำไปสู่การกระชับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นให้เป็นไปอย่างราบรื่นและแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นไป

3. การสำรวจสถานภาพความรู้และความเข้าใจ “ญี่ปุ่น” ของสังคมไทยจากวิทยานิพนธ์

ศูนย์ ญี่ปุ่นศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้เล็งเห็นความสำคัญในการสร้างความรู้ด้านญี่ปุ่นศึกษา และความสำคัญในการเร่งผลิตบุคลากรด้านญี่ปุ่นศึกษา เพื่อการขยายขอบเขตความรู้ด้านญี่ปุ่นศึกษาต่อไปในอนาคต อย่างยั่งยืนให้กับสังคมไทย โดยเฉพาะในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยจึงได้เปิดสอนหลักสูตรปริญญาโท สาขาญี่ปุ่นศึกษา เพื่อสร้าง

บุคลากรที่มีความรู้ชุดใหม่เกี่ยวกับ “ญี่ปุ่นศึกษา” ตั้งแต่เดือนสิงหาคม ปีการศึกษา 2556 ที่ผ่านมา

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้สามารถต่อยอดความรู้และสร้างความรู้ด้านญี่ปุ่นศึกษายุคใหม่ได้อย่างถูกต้องและถูกทิศทาง จำเป็นที่จะต้องมีการสำรวจหัวข้อและเนื้อหาในภาพรวมของวิทยานิพนธ์ปริญญาโทญี่ปุ่นศึกษาในปัจจุบัน เพื่อให้เห็นถึงพรมแดนของความรู้ อันหมายรวมถึงถึงความเข้าใจในข้อจำกัดและข้อดีของความเข้าใจญี่ปุ่นศึกษาของสังคมไทยในปัจจุบัน อันจะนำไปสู่การค้นพบประเด็นที่ควรศึกษาต่อไปเพื่อขยายความรู้ญี่ปุ่นศึกษาในอนาคต

งานวิจัยนี้จึงได้รวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ผลงานการศึกษาวิทยานิพนธ์ด้านญี่ปุ่นศึกษา ของหลักสูตรในระดับบัณฑิตศึกษา ของมหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติที่มีหน่วยงานที่เกี่ยวกับญี่ปุ่นศึกษา จำนวน 3 แห่ง คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยจะศึกษาพัฒนาการความเปลี่ยนแปลงของความรู้ความเข้าใจ “ญี่ปุ่น” ที่เชื่อมโยงกับบริบทของสังคมวัฒนธรรม เพื่อให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีผลต่อการสร้างความรู้ความเข้าใจ “ญี่ปุ่น” ในเรื่องต่างๆ อันจะก่อให้เกิดความเข้าใจถึงขอบเขตความใส่ใจเรียนรู้ หรือความสนใจที่จะรู้เรื่อง “ญี่ปุ่น” ในระดับบัณฑิตศึกษาของไทย รวมถึงจะศึกษาเอกสารเชิงวิเคราะห์ อันจะทำให้เห็นถึงข้อเด่นและข้อด้อยในความรู้ความเข้าใจ “ญี่ปุ่น” ของสังคมไทยที่ผ่านมา เพื่อที่จะนำไปสู่การแสวงหาแนวทางการศึกษาที่จะเพิ่มพูนความรู้และความเข้าใจ “ญี่ปุ่น” ในด้านที่ยังขาดตกบกพร่อง และศึกษาในด้านที่ยังไม่มีความรู้และความเข้าใจ เพื่อเป็นแนวทางประเด็นปัญหาเพื่อศึกษาค้นคว้าต่อไป

งานวิจัยนี้เลือกใช้วิธีการรวบรวมข้อมูล และจัดกลุ่มข้อมูลแบ่งตามช่วงเวลา และ หัวข้อตามรูปแบบการศึกษาของ วรเวศม์ สุวรรณระดา (ศิริพร วัชชวัลคุ และคณะ, 2548) กล่าวคือใช้คำว่า “ญี่ปุ่น” เป็นคำสำคัญในการสืบค้นจากฐานข้อมูลรวบรวมวิทยานิพนธ์ไทยในโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (<http://tdc.thailis.or.th/tdc/>) ที่เผยแพร่ออนไลน์ รวมถึงการเดินทางเพื่อสืบค้นและรวบรวมข้อมูลโดยตรงจากฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ที่ห้องสมุดกลางของมหาวิทยาลัยทั้ง 3 แห่ง ดังกล่าวข้างต้น โดยกำหนดขอบเขตงานวิทยานิพนธ์ถึงปี พ.ศ. 2553 และนำข้อมูลดังกล่าววิเคราะห์สังเคราะห์ประมวลความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่นศึกษา เชิงสังคมวิทยาและประวัติศาสตร์ โดยแยกพิจารณาในประเด็นของปริมาณหัวข้องานวิทยานิพนธ์ และพิจารณาความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ความเปลี่ยนแปลงบทบาทความสัมพันธ์ ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในมิติต่างๆ ซึ่งเป็นการผสมผสานรูปแบบการศึกษาของ พันเอกหญิงนงลักษณ์ ลิ้มศิริ (ศิริพร วัชชวัลคุ และคณะ, 2548) ร่วมกับการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณ หัวข้องานวิทยานิพนธ์ และช่วงเวลา ตามแบบการศึกษาของ วรเวศม์ สุวรรณระดา (ศิริพร วัชชวัลคุ และคณะ, 2548) และในการจัดกลุ่มความรู้จากงานวิทยานิพนธ์ จะทำโดยศึกษาในเชิงปริมาณควบคู่กับการวิเคราะห์เนื้อหาวิทยานิพนธ์ โดยการแบ่งกลุ่มเชิงปริมาณจะพิจารณาจากสาขาวิชาที่ผู้เขียนสังกัดอยู่ แต่การแบ่งกลุ่มเนื้อหา จะใช้เกณฑ์การแบ่งกลุ่มของ Nippon Decimal Classification (NDC) 9th ed.

-2nd Categories- เนื่องจากมีความละเอียดและสอดคล้องกับบริบทสังคมของประเทศญี่ปุ่น อีกทั้งเพื่อสร้างความคุ้นเคยการแบ่งฐานข้อมูลแบบญี่ปุ่น ซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่ต้องการค้นคว้าวิจัยโดยใช้ฐานข้อมูลจากห้องสมุดในประเทศญี่ปุ่น

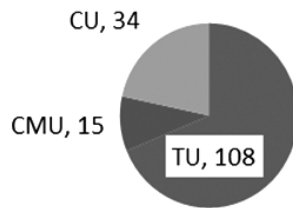
อีกทั้งงานวิจัยนี้ ได้มีการตรวจสอบผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงวิพากษ์และการสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านญี่ปุ่นศึกษา ตัวแทนเครือข่ายนักวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย เช่น ตัวแทนที่ปรึกษาคณะกรรมการสมาคมญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย, ตัวแทนคณาจารย์ที่รับผิดชอบหลักสูตรญี่ปุ่นศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา เพื่อศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม รวมถึงร่วมอภิปรายและรับฟังข้อเสนอแนะสำหรับการปรับปรุงและพัฒนาสรุปความคิดรวบยอดของงานวิจัยอีกด้วย

4. ผลสำรวจพรมแดนความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่นจากงานวิทยานิพนธ์ในมหาวิทยาลัยของไทย

4.1 จำนวน และหมวดหมู่เนื้อหาวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับญี่ปุ่น

ผลงานวิจัยเพื่อสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท มีสองแบบคือ การค้นคว้าอิสระ และวิทยานิพนธ์ แต่ในงานวิจัยนี้สืบค้นเฉพาะจำนวนของงานวิทยานิพนธ์ ซึ่งค้นพบทั้งหมด 157 เล่ม (พ.ศ. 2517-2553) เป็นของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (TU) จำนวน 108 เล่ม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (CU) จำนวน 34 เล่ม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (CMU) จำนวน 15 เล่ม แสดงอัตราส่วนได้ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิวงกลมแสดงอัตราส่วนงานวิทยานิพนธ์ในแต่ละมหาวิทยาลัย

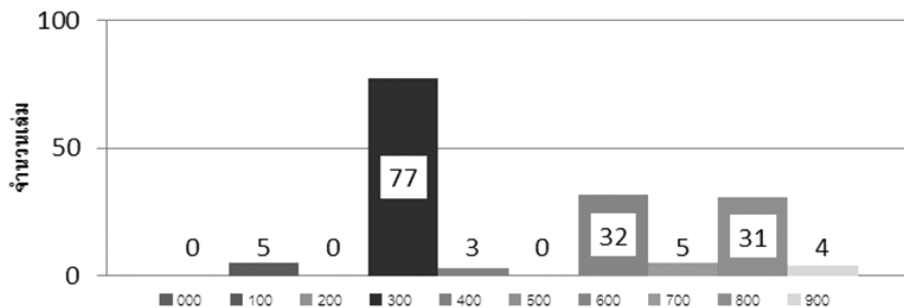

ภาพที่ 1 : แผนภูมิวงกลมแสดงอัตราส่วนงานวิทยานิพนธ์ในแต่ละมหาวิทยาลัย

จากข้อมูลข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า สาขา วิชาญี่ปุ่นศึกษา คณะศิลปศาสตร์ เป็นฐานกำลัง สำคัญในการผลิตองค์ความรู้ด้านญี่ปุ่นศึกษาให้กับ สังคมไทย

เมื่อพิจารณาหมวดหมู่กลุ่มเนื้อหาของ งานวิทยานิพนธ์ โดยยึดเกณฑ์การแบ่งหมวดหมู่ ของ Nipon Decimal Classification (NDC) 9th ed. categories² ที่ใช้ในการจัดทำเป็นฐานข้อมูล สำหรับสืบค้นในห้องสมุดของประเทศญี่ปุ่น ได้ผล การศึกษาดังแผนภูมิต่อไปนี้

จำนวนวิทยานิพนธ์ทั้งหมดแยกตามหมวด

ภาพที่ 2 : แผนภูมิแสดงจำนวนวิทยานิพนธ์ทั้งหมดแยกตามหมวด

กล่าวคือ มีงานวิทยานิพนธ์ในหมวด 300 ด้านสังคมศาสตร์ (Social Science) มากที่สุด จำนวน 77 เล่ม รองลงมาเป็นวิทยานิพนธ์ในหมวด

600 ด้านอุตสาหกรรมและการค้า (Industry and Commerce) จำนวน 32 เล่ม และ 800 ด้านภาษา (Language) มากเป็นลำดับที่สาม จำนวน 31 เล่ม

² 00... เบ็ดเตล็ดหรือความรู้ทั่วไป (General works) วิชาความรู้ที่ไม่อาจจัดไว้ในหมวดใดๆ, 01...บรรณานุกรมและบัญชีรายการ (แค็ตตาล็อก), 100 ปรัชญา (Philosophy), 200 ประวัติศาสตร์ทั่วไป, 300 สังคมศาสตร์ (Social Science), 400 วิทยาศาสตร์ (Natural Science) , 500 เทคโนโลยี และ วิศวกรรมศาสตร์ (Technology, Engineering), 600 อุตสาหกรรมและการค้า (Industry and Commerce), 700 ศิลปกรรม, วิจิตรกรรม (The arts, Fine arts), 800 ภาษาศาสตร์ (Language), 900 วรรณคดี (Literature)

ในขณะที่งานวิจัยหมวดอื่นๆ คือ 100 ด้านปรัชญา (Philosophy), 400 ด้านวิทยาศาสตร์ (Natural Science), 700 ด้านศิลปะ (The Arts, Fine Arts), 900 ด้านวรรณคดี (Literature) มีไม่เกิน 5 เล่ม และไม่มีงานวิทยานิพนธ์ในหมวด 000 งานทั่วไป (General Work), 200 ประวัติศาสตร์ทั่วไป (General History) และ 500 วิศวกรรม (Technology Engineering)

แต่ทว่า เมื่อพิจารณาการแบ่งเนื้อหาในแต่ละหมวดออกเป็นกลุ่มย่อย จะเห็นได้ว่าการศึกษเกี่ยวกับญี่ปุ่นที่ผ่านมานางานวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษาในประเทศไทย เป็นการมุ่งเน้นศึกษาญี่ปุ่นด้านภาษาญี่ปุ่น (81...) มากที่สุด รวม 31 เล่ม รองลงมา คือ การศึกษาด้านเศรษฐกิจ

(33...) รวม 20 เล่ม ลำดับที่สาม คือ ด้านสังคม (36...) และด้านการเมืองการปกครอง (31...) รวมด้านละ 14 เล่ม

4.2 จำนวนวิทยานิพนธ์กับบริบททางสังคม

เมื่อพิจารณาจำนวนวิทยานิพนธ์ในแต่ละปี จะเห็นได้ว่างานวิทยานิพนธ์ด้านญี่ปุ่นศึกษา เริ่มมีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 และได้มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมากในปี พ.ศ. 2545 และหากพิจารณาปริมาณงานและความต่อเนื่องของงานวิจัย จะเห็นได้ว่าสามารถแบ่งช่วงการศึกษาเกี่ยวกับญี่ปุ่นศึกษาได้เป็นสามช่วง ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 3 : แผนภูมิแสดงจำนวนวิทยานิพนธ์แยกตามปี พ.ศ.

1. ช่วงแรก ระหว่างปี พ.ศ. 2517-2529 เป็นช่วงที่เริ่มมีวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับญี่ปุ่น แต่มีจำนวนเพียง 1 หรือ 2 เล่ม และไม่ได้มีอย่างต่อเนื่อง จะมีวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับญี่ปุ่นเฉพาะในปี พ.ศ. 2517 พ.ศ. 2521 และ พ.ศ. 2523 (3 เล่ม)

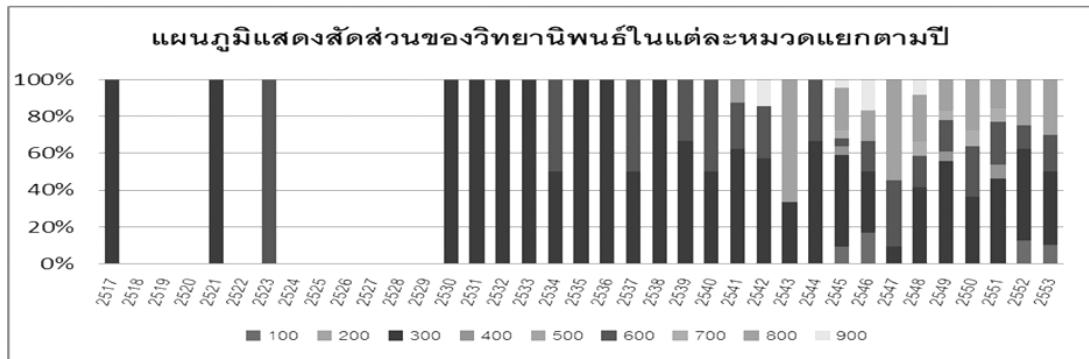
2. ช่วงที่สอง ระหว่างปี พ.ศ. 2530-2540 เป็นช่วงที่มีวิทยานิพนธ์อย่างต่อเนื่อง แต่ยังมีจำนวนไม่มากนัก เฉลี่ยไม่เกิน 4 เล่ม หลังจากทิ้งช่วงไปในระหว่าง ปี พ.ศ. 2534-2539 (19 เล่ม)

3. ช่วงที่สาม ระหว่างปี พ.ศ. 2541-2553 เป็นช่วงที่มีวิทยานิพนธ์เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยในปี พ.ศ. 2541 เป็นปีที่มีจำนวนวิทยานิพนธ์เพิ่มขึ้นเป็น 8 เล่ม มีจำนวนลดลงอย่างมากในปี พ.ศ. 2543 แต่ในปีถัดมาก็มีจำนวนเพิ่มขึ้น และอีกสองปีถัดมา ในปี พ.ศ. 2545 ก็มีจำนวนวิทยานิพนธ์มากที่สุด จำนวน 22 เล่ม พ.ศ. 2546 จะมีจำนวนลดลงอีกครั้ง เหลือเพียง 6 เล่ม แต่ ในปี พ.ศ. 2548 ก็กลับมีเพิ่มมากขึ้นเป็น จำนวน 18 เล่ม และหลัง

จากนั้นก็มีจำนวนวิทยานิพนธ์มากกว่า 8 เล่มอย่างต่อเนื่อง (135 เล่ม) โดย ผลงานส่วนใหญ่เป็นผลงานของสาขาวิชาญี่ปุ่นศึกษา คณะศิลปศาสตร์เป็นหลัก

และเมื่อพิจารณาหมวดหมู่เนื้อหา จะพบว่า งานในหมวด 300 ด้านสังคมศาสตร์ (Social

Science) และหมวด 600 ด้านอุตสาหกรรมและการค้า (Industry and Commerce) จะมีในทั้งสามช่วง ส่วนวิทยานิพนธ์ในหมวด 800 ด้านภาษา (Language) และงานในหมวดอื่นๆ เริ่มปรากฏตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 ซึ่งเป็นช่วงที่สาม ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 4 : แผนภูมิแสดงสัดส่วนของวิทยานิพนธ์ในแต่ละหมวดแยก

ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงจำนวนของวิทยานิพนธ์ดังกล่าว อาจเกี่ยวข้องกับการจัดตั้งหน่วยงานที่สนับสนุนด้านญี่ปุ่นศึกษา การเปิดหลักสูตรปริญญาโทด้านภาษาญี่ปุ่น วรรณคดีญี่ปุ่น และญี่ปุ่นศึกษาในมหาวิทยาลัยของไทย โดยเฉพาะการศึกษาในช่วงที่สาม ตั้งแต่หลังปี พ.ศ. 2540 เกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับการเปิดหลักสูตรสาขาวิชาญี่ปุ่นศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวคือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้เปิดสอนวิชาภาษาญี่ปุ่นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2507 และมีการพัฒนาเป็นสถาบันญี่ปุ่นศึกษาและเป็นสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ในปี พ.ศ. 2526 และเปิดสอนญี่ปุ่นศึกษาในระดับปริญญาโท ในปี พ.ศ. 2540 และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็ได้เปิดสอนระดับปริญญาโท ด้านภาษาและวรรณคดีญี่ปุ่น ในปี พ.ศ. 2541 และเปิดสอนด้านการสอนภาษาญี่ปุ่น ปี พ.ศ. 2550 สิ่งนี้จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้งานวิทยานิพนธ์

เกี่ยวกับญี่ปุ่นมีอย่างต่อเนื่องและหลากหลายขึ้นนั่นเอง

4.3. ลักษณะการเปลี่ยนแปลงของประเด็นศึกษาในงานวิทยานิพนธ์

4.3.1 ช่วงแรก ระหว่างปี พ.ศ. 2517-2529 (3 เล่ม)

การศึกษาในช่วงแรก ล้วนศึกษาเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น ด้านธุรกิจการค้า และการลงทุนระหว่างประเทศ โดยเฉพาะบทบาทและความสัมพันธ์กับประเทศในกลุ่มอาเซียน เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความสนใจบทบาทของญี่ปุ่น ในฐานะเข้ามาลงทุนหรือทำการค้า ในขณะที่ไทยและประเทศในกลุ่มอาเซียนเป็นฝ่ายตอบสนองการลงทุนและการค้าเหล่านั้น เป็นการศึกษาเชิงรับ เพื่อเข้าใจญี่ปุ่นในฐานะประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ ดังนี้

1) ชูเกียรติ บัณจุวงศ์. 2517. การดำเนินนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น. สาขาวิชารัฐศาสตร์ทางการทูต. คณะรัฐศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

2) ภรณ์ กาญจนะพักกะ. 2521. ธุรกิจร่วมในประเทศไทย (ศึกษาเฉพาะกรณี ธุรกิจร่วมทุนญี่ปุ่น-ไทย). สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์. คณะเศรษฐศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

3) พัฒน์ กมลวาทินิส. 2523. การค้าระหว่างประเทศญี่ปุ่นและประเทศในกลุ่มอาเซียน. สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์. คณะเศรษฐศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

4.3.2. ช่วงที่สอง ระหว่างปี พ.ศ. 2530-2540 (19 เล่ม)

งานวิทยานิพนธ์ในช่วงนี้ มีประเด็นการศึกษาหลากหลายด้านเพิ่มขึ้น ทั้งด้านการสื่อสารมวลชน กฎหมาย การใช้ชีวิตของผู้ข้ามพรมแดน การเกษตร เป็นการศึกษาที่แสดงให้เห็นการพยายามเข้าใจญี่ปุ่น เปลี่ยนบทบาทความสัมพันธ์จากผู้รองรับการลงทุนมาเป็นการรุกทางด้านการค้าเช่น

4) ละเอียด ศิลาน้อย. 2534. การประเมินผลการใช้สื่อของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ในตลาดญี่ปุ่น. สาขาวิชาสื่อสารมวลชน. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

5) आयुธ สมานเดชา. 2534. อำนาจหน้าที่ของอัยการสูงสุด: ศึกษาเปรียบเทียบกับสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น. สาขาวิชานิติศาสตร์. คณะนิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

6) มะลิวรรณ เดชาฤทธิ์. 2537. การศึกษานโยบายและแผนการสื่อสารโครงข่ายบริการสื่อสารร่วมระบบดิจิทัล เปรียบเทียบประเทศไทย

และประเทศญี่ปุ่น. สาขาวิชาสื่อสารมวลชน. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

7) นกมล ขาติประเสริฐ. 2540. การศึกษาการเปิดรับ และการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับประเทศไทยของนักศึกษาไทยในประเทศญี่ปุ่น. สาขาวิชาสื่อสารมวลชน. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

8) สุพรรณ ปัญญาฟู. 2540. อิทธิพลของความขึ้นลัมพัทธ์ อุณหภูมิและการใช้สารเคมีควบคุมเชื้อราระหว่างการเก็บรักษา ที่มีผลต่อคุณภาพของเมล็ดพันธุ์ข้าวญี่ปุ่น. สาขาวิชาวิทยาการหลังการเก็บเกี่ยว. คณะเกษตรศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อีกทั้ง ยังมีงานที่ศึกษาญี่ปุ่นในเชิงเปรียบเทียบ เพื่อหาข้อดีที่จะนำมาเป็นต้นแบบให้กับสังคมไทย เช่น

9) โกศล ปราคำ. 2530. การศึกษาเปรียบเทียบการบริหารงานบุคคลระดับท้องถิ่นของการประถมศึกษาในประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. คณะศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

10) ลัดดา จาริกสถิตย์วงศ์. 2535. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของบรรษัทข้ามชาติ ศึกษาเฉพาะกรณีบรรษัทข้ามชาติญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกา. สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์. คณะสังคมสงเคราะห์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

11) กนกวรรณ บุษบกแก้ว. 2539. การถ่ายทอดเทคโนโลยีในการประกอบรถยนต์กรณีศึกษาเปรียบเทียบบริษัทจากประเทศญี่ปุ่นและบริษัทจากประเทศเยอรมนี. สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์. คณะเศรษฐศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

12) ปราณี รักไทยแสนทวี. 2539. *การศึกษาเปรียบเทียบหนังสือเรียนคณิตศาสตร์ไทยและญี่ปุ่นในระดับประถมศึกษา*. สาขาวิชาประถมศึกษา. คณะครุศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นอกจากนี้ เริ่มมีงานที่ศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในมิติอื่นๆ และเริ่มมีผลงานวิทยานิพนธ์ที่แสดงให้เห็นการให้ความสนใจ และการเริ่มเกิดข้อกังขาเกี่ยวกับผลกระทบในการเป็นผู้รับเอาสินค้าและรับการลงทุนของญี่ปุ่นที่ส่งผลกระทบต่อประเทศไทย เช่น

13) สุวรรณ สันคติประภา. 2532. *พฤติกรรมการอ่านและการเลือกอ่านหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่นของเด็กไทยในกรุงเทพมหานคร*. สาขาวิชาสื่อสารมวลชน. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

14) ชลดา ไฉยเวทย์ศิริกุล. 2539. *ผลกระทบของการลงทุนทางตรงจากญี่ปุ่นต่อดุลการค้าของไทยที่มีต่อญี่ปุ่น*. สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์. คณะเศรษฐศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

15) พิมพ์พันธุ์ ศรีพิพิธ. 2540. *การสื่อสารในองค์การและความพึงพอใจในการทำงานของพนักงานคนไทยในบริษัทข้ามชาติญี่ปุ่น*. สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการ. คณะนิเทศศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

16) สมใจ ตะเภาพงษ์. 2540. *ญี่ปุ่นกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การขยายบทบาททางการเมืองเพื่อรักษาผลประโยชน์ทางความมั่นคงในทศวรรษ 1970-1990*. สาขาวิชาการระหว่างประเทศและการทูต. คณะรัฐศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

4.3.3 ช่วงที่สาม ระหว่างปี พ.ศ. 2541-2553 (135 เล่ม)

วิทยานิพนธ์ในช่วงนี้เริ่มมีการศึกษาในด้านการทำงานร่วมกัน ผลกระทบต่างๆ รวมถึงความขัดแย้งที่เกิดจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม เริ่มมองญี่ปุ่นในฐานะการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน เช่น

17) สุนนททิพย์ ใจเหล็ก. 2541. *การศึกษาเปรียบเทียบคุณภาพของชีวิตการทำงานของลูกจ้างในบริษัทไทยกับลูกจ้างในบริษัทข้ามชาติญี่ปุ่น*. สาขาวิชาพัฒนาแรงงานและสวัสดิการ. คณะสังคมสงเคราะห์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

18) พิพัฒน์ นรัจฉริยางกูร. 2541. *การให้อำนาจพนักงานอัยการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนผู้เสียหายในคดีมลพิษ*. สาขาวิชานิติศาสตร์. คณะนิติศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

19) ชาศรีย์นรทิพย์ เสวิกุล. 2542. *การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทและจุดประสงค์ของความช่วยเหลือจากอเมริกาและญี่ปุ่นต่อประเทศไทยในช่วงปี 1970-1980*. สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์และการเงินระหว่างประเทศ. คณะเศรษฐศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

20) จริยา อธิวรกุล. 2542. *ความสัมพันธ์ระหว่างการกำกับและการแสดงออกของตนและการใช้อำนาจ กับความผูกพันต่อองค์การเปรียบเทียบระหว่างผู้บริหารชาวไทย และชาวญี่ปุ่น ในบริษัทข้ามชาติ*. สาขาวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์กร. คณะศิลปศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เริ่มมีการศึกษา ด้านวรรณคดี ด้านภาษาศาสตร์ ด้านสังคมวัฒนธรรม รวมถึงมีผลงานของชาวญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นอีกด้วย ซึ่งผลงานในด้านภาษาศาสตร์ ก็จะมีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่น

21) ไตชัยกิติ นະกะจะวะ. 2541. *การแปลตามวจนลีลาของเสียงนาสิกท้ายพยางค์ในภาษาไทยของนักศึกษาญี่ปุ่น*. สาขาวิชาภาษาศาสตร์. คณะศิลปศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

22) โทชิคะซุ ซาซากิ. 2541. การศึกษาเปรียบเทียบโครงสร้างเงินเดือน และการบริหารระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชนของประเทศญี่ปุ่น. สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง. คณะรัฐศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

23) โยชิโกะ ยามาโมโน. 2542. ภาพเมืองไทยที่สะท้อนในไฮกุที่เขียนโดยชาวญี่ปุ่นในประเทศไทย. สาขาวิชาไทยศึกษา. คณะอักษรศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

24) วิชยดา แก้วเอียน. 2543. การศึกษาหน่วยเสริมท้ายประโยค YO จากการรับรู้ของผู้ฟัง. สาขาวิชาญี่ปุ่นศึกษา. คณะศิลปศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

25) สุวพรรณ ครุฑเมือง. 2544. การศึกษาพฤติกรรมการเรียนภาษาญี่ปุ่นของนักศึกษาวิชาเอกภาษาญี่ปุ่นในมหาวิทยาลัยไทย. สาขาวิชาญี่ปุ่นศึกษา. คณะศิลปศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

26) สุดสวาท จันทร์ดำ. 2544. ความสำคัญเชิงสัญลักษณ์ของข้าวในสังคมวัฒนธรรมญี่ปุ่น. สาขาวิชาญี่ปุ่นศึกษา. คณะศิลปศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

27) เกรียงไกร พัฒนกุลโกเมธ. 2549. แนวคิดบริบททางสังคม และบริบททางวัฒนธรรมญี่ปุ่นที่ปรากฏในภาพยนตร์การ์ตูนของสตูดิโอจิบลิ. สาขาวิชาสื่อสารมวลชน. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ทั้งนี้ การศึกษาด้านภาษา แบ่งได้เป็นสองรูปแบบคือ การศึกษาโครงสร้างภาษา กับ การศึกษาการใช้ภาษา ซึ่งการศึกษาเกี่ยวกับกลวิธีการใช้ภาษาที่สะท้อนความรู้สึกนึกคิดของชาวญี่ปุ่นมีเพิ่มมากขึ้น

28) รัตน์จิต ทองเปรม. 2545. การใช้ kanoo hyoogen [v.(e.) rurareru] และ [v.dic. form koto ga dekiru] ในภาษาญี่ปุ่น. สาขาวิชาญี่ปุ่นศึกษา. คณะศิลปศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

29) รัฐกิตติ เลิศวิทวาณิช. 2545. การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการเจรจาต่อรองของญี่ปุ่น-ไทย. สาขาวิชาญี่ปุ่นศึกษา. คณะศิลปศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

30) วัชรชัย ขอบเหลือง. 2547. กลวิธีการสื่อสารโดยการพูดอ้อมในภาษาญี่ปุ่น. สาขาวิชาญี่ปุ่นศึกษา. คณะศิลปศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

31) วรวรรณ เฟื่องขจรศักดิ์. 2548. ศึกษาเปรียบเทียบกลวิธีการขอโทษของคนญี่ปุ่นและคนไทย. สาขาวิชาญี่ปุ่นศึกษา. คณะศิลปศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

32) วันวิสาข์ กุลภัทรนิรันดร์. 2549. การเปรียบเทียบโครงสร้างและกลวิธีการโต้แย้งในภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทย. สาขาวิชาญี่ปุ่นศึกษา. คณะศิลปศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เริ่มมีการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ทั้งนี้ การศึกษาจากมุมมองของชาวไทย จะมองชาวญี่ปุ่นในฐานะลูกค้า เป็นแหล่งรายได้ หากแต่ในมุมมองของชาวญี่ปุ่นจะศึกษาในประเด็นปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของคนญี่ปุ่นที่พึ่งได้รับจากไทย สะท้อนการมีมุมมองที่แตกต่างและสวนทางกันระหว่างคนไทยกับคนญี่ปุ่น

33) ประเทือง หงสรานากร. 2549. ความต้องการ และความพร้อมในการสนองตอบความต้องการเรื่องการท่องเที่ยวแบบพำนักรถเพื่อการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมโดยชุมชน

ไทย กรมศึกษากลุ่มลูกค้าเป้าหมายคนญี่ปุ่นวัยเกษียณ. สาขาวิชาญี่ปุ่นศึกษา. คณะศิลปศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

34) ภาณี ศรีอาจ. 2549. *สภาพการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นในสถานที่พักเพื่อการท่องเที่ยวพำนักระยะยาว กรมศึกษาโครงการริเออี ลุมพินี เรสซิเดนซ์ กรุงเทพมหานคร. สาขาวิชาเคหการ. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.*

35) ริชา ทาคาฮาชิ. 2551. *ปัจจัยที่มีผลต่อปัญหาสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นในประเทศไทย. สาขาวิชาการพัฒนาระบบสาธารณสุข. คณะวิทยาลัยวิทยาศาสตร์สาธารณสุข. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.*

36) โมโมโกะ ทากิฮาระ. 2552. *คุณภาพชีวิตในการพำนักระยะยาวของชาวญี่ปุ่นในของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่พำนักระยะยาว เขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. สาขาวิชาภูมิภาคศึกษา. คณะบัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.*

ประเด็นการศึกษาด้านญี่ปุ่นศึกษาจากวิทยานิพนธ์ ในระดับบัณฑิตศึกษาที่ค้นพบทั้งหมดข้างต้น ล้วนเป็นการศึกษาเพื่อที่จะเข้าใจสถานการณ์ปัจจุบัน มีประเด็นการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับไทย หรือบทบาทของญี่ปุ่นที่มีต่อสังคมโลกในขณะนั้นๆ ทั้งนี้การศึกษาส่วนใหญ่ล้วนเป็นการศึกษาญี่ปุ่นในแง่ของผลประโยชน์เชิงธุรกิจ และสิ่งที่น่าสังเกตคือ งานวิทยานิพนธ์ของสาขาวิชาญี่ปุ่นศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นแหล่งความรู้สำคัญด้านญี่ปุ่นศึกษา ในช่วงหลังกลายเป็นการศึกษาด้านภาษามากขึ้น

6. บทสรุปประเด็นการศึกษาด้านญี่ปุ่นศึกษาที่ควรศึกษาต่อไปในอนาคต

สุริชัย หวันแก้ว (2550) นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านญี่ปุ่นศึกษา กล่าวไว้ว่า ในปัจจุบันนี้เราอาศัยอยู่ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และเป็นการอยู่ร่วมกันของชุมชนมนุษย์ในโลก อีกทั้งเราอยู่ในโลกที่เต็มไปด้วยวิกฤตปัญหา ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดความไม่แน่นอนหรือปรากฏการณ์หลายอย่างที่ไม่เคยพบเจอมาก่อน เช่น โรคระบาดที่คาดไม่ถึง ภัยพิบัติในรูปแบบใหม่ต่างๆ สิ่งเหล่านี้ทำให้ภาพลักษณ์ญี่ปุ่นที่เรารู้จักเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้ญี่ปุ่นศึกษามีฐานะเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นเดียวกัน กล่าวคือการที่จะศึกษาญี่ปุ่น ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ และเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนหัวข้อ มุมมอง แนวคิด และวิธีการศึกษาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน เพื่อให้เข้าใจปรากฏการณ์ใหม่ๆ เหล่านี้ได้อย่างลึกซึ้งถูกต้อง

แต่ทว่า ประเด็นการศึกษาด้านญี่ปุ่นศึกษาจากวิทยานิพนธ์ในระดับบัณฑิตศึกษาที่ค้นพบข้างต้น ยังไม่ค่อยมีการศึกษาโดยมองญี่ปุ่นในฐานะเพื่อนร่วมโลกที่อยู่ในสภาวะโลกาภิวัตน์ที่เต็มไปด้วยวิกฤตปัญหา เพื่อเรียนรู้ที่จะหาทางรับมือหรือป้องกันปัญหาต่างๆ ที่จะเกิดในอนาคตร่วมกันเท่าที่ควร อีกทั้งยังเห็นได้ว่า มีแนวโน้มที่จะมีงานวิทยานิพนธ์ด้านภาษาและวรรณคดีเพิ่มมากขึ้น

ทั้งนี้ ดังที่นักวิชาการได้กล่าวข้างต้นว่า การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับญี่ปุ่นศึกษานั้น มีปัจจัยแวดล้อมหลายประการ ทั้งในส่วนของนักศึกษา และผู้เชี่ยวชาญที่จะชี้แนะ รวมถึงการบริหารจัดการระบบการศึกษา อีกทั้งการศึกษารุ่นนี้ใช้วิธีทาง

สถิติโดยการคำนวณร้อยละอย่างง่ายเพียงบางส่วน แสดงในงานวิจัยนี้ ก็คือการสะท้อนให้เห็นว่าความสำคัญในการสืบค้นอาจจะไม่ครอบคลุมงานพยายามที่จะสร้างความรู้ด้านญี่ปุ่นศึกษา ให้เป็นไปด้านญี่ปุ่นศึกษาทั้งหมด แต่ก็กล่าวได้ว่าสามารถในทิศทางที่เป็นประโยชน์สูงสุดให้กับสังคมไทย ให้สะท้อนให้เห็นสถานภาพการศึกษาด้านญี่ปุ่นศึกษา มีความสมดุล ไม่เอียงไปเฉพาะความรู้ด้านภาษา ก็ในระดับบัณฑิตศึกษาของไทยให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น เป็นหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งที่นักวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษาทุกฝ่ายต้องร่วมมือกัน

เอกสารอ้างอิง

- ศิริพร วัชชวัลคุ และ คณะ. (2548). เอกสารหลังการประชุมเรื่อง ความช่วยเหลือของญี่ปุ่น กับญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย. โครงการญี่ปุ่นศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เจแปนฟาวน์เดชั่น. กรุงเทพฯ.
- สุรัชย์ หวันแก้ว. (2550). “ญี่ปุ่นศึกษาในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง” และ “ญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย”. เอกสารหลังการประชุมวิชาการระดับชาติ เครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยครั้งที่ 1 สังคมศาสตร์ 1. 2-4.
- อรรถจักร สัตยานุรักษ์. 2545. นิเวศประวัติศาสตร์: พรมแดนความรู้. โครงการจัดพิมพ์คปไฟ. กรุงเทพฯ.
- エックアリヤスイリ、エックナリン(2008)「体高等教育機関の日本語専攻カリキュラム開発に関する研究—プリンス・オブ・ソンクラー大学を例に—」『日本言語文化研究会論集—特定課題研究報告』第4号、政策研究大学院大学
- ダムロンチャイ、ナリーヌต(2013)「タイにおける日本語の人材: 今、そしてこれから」『所報』3号、盤谷日本人商工会議所
- 和田純 (2004) 「いごちの悪い共存時代」の文化交流—「地球規模の安全保障=共生」への参画をめざして—」『遠近』創刊号、国際交流基金
- McGray, Douglas. (2002). Japan's Gross National Cool. Foreign Affairs 120. 44-54.
- The Japan Foundation. (2008). Present Condition of Overseas Japanese-Language Education. Report on Japanese-Language Abroad 2006.
- < <http://www.jpjf.go.jp/j/japanese/survey/result/dl/gaiyo2006.pdf>> 8/7/2011
- The Japan Foundation. (2013). Present Condition of Overseas Japanese-Language Education. Report on Japanese-Language Education Abroad 2009. <http://www.jpjf.go.jp/j/japanese/survey/result/dl/survey_2009/gaiyo2009.pdf> 31/3/2013
- < <http://www.th.emb-japan.go.jp/th/relation/index.html>> 8/06/2010
- < http://www.tu-japanese.org/index.php?page=view_student_publish> 8/06/2010

วารสาร jsn Journal เปิดรับบทความวิชาการหรือบทความวิจัยต้นฉบับจาก อาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นักศึกษา และบุคคลทั่วไป ที่ทำงานวิชาการเกี่ยวกับญี่ปุ่นศึกษา บทความที่ส่งมายังกองบรรณาธิการเพื่อรับการพิจารณาสำหรับตีพิมพ์ต้องเป็นต้นฉบับที่ไม่เคยตีพิมพ์ที่ไหนมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาเพื่อการตีพิมพ์ในวารสารหรือสิ่งพิมพ์ประเภทอื่น บทความอาจเขียนเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็ได้ รูปแบบของการจัดเตรียมบทความจะต้องเป็นไปตามแนวทางของวารสาร ก่อนที่บทความจะได้รับการตีพิมพ์ในวารสาร บทความจะต้องผ่านการอ่านและการประเมินคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในสาขานั้นๆ วิธีการประเมินบทความใช้ blinding system

แนวทางการจัดเตรียมต้นฉบับ

บทความต้นฉบับที่จะเสนอเพื่อรับการพิจารณาตีพิมพ์ควรมีความยาวไม่เกิน 20 หน้ากระดาษ A4 โดยจัดหน้ากระดาษด้วยขนาดมาตรฐาน บทความต้นฉบับจะประกอบด้วย 3 ส่วน ส่วนที่หนึ่ง (หน้าแรก) ระบุ ชื่อบทความ ชื่อ-สกุลผู้เขียน สังกัด บทคัดย่อ คำสำคัญ และเชิงอรรถ เป็นภาษาไทย ส่วนที่สอง (หน้าที่สอง) มีรายละเอียดทุกประการเหมือนในหน้าแรกเป็นภาษาอังกฤษ ส่วนที่สาม (ตั้งแต่หน้าที่สามเป็นต้นไป) เป็นเนื้อหาของบทความโดยเรียงลำดับตามมาตรฐานปกติของการเขียนบทความ ทั้งนี้ผู้เขียนควรใช้ตัวเลขอารบิกในการเรียงลำดับองค์ประกอบของบทความในส่วนของบทนำจนถึงบทสรุป บรรณานุกรมหรือภาคผนวก(ถ้ามี)ให้เขียนต่อท้ายจากบทสรุปตามลำดับโดยไม่ต้องใช้ตัวเลขในการเรียงลำดับการจัดทำบรรณานุกรมให้ใช้ระบบ APA (American Psychological Association)

รูปแบบของการนำเสนอ

การเตรียมต้นฉบับบทความให้มีระยะห่างระหว่างบรรทัด single space กรณีตัวอักษรภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ ให้ใช้ตัวอักษร Cordia New ขนาดของตัวอักษรที่ใช้มีรายละเอียดดังนี้

1. ชื่อบทความ: ตัวเข้ม ขนาด 20 พอยท์
2. ชื่อ-สกุลของผู้เขียน: ตัวเข้ม ขนาด 16 พอยท์ (สังกัดของผู้เขียน: ตัวเอียง ขนาด 16 พอยท์)

3. บทคัดย่อ: ตัวปกติ ขนาด 16 พอยท์ (ไม่เกิน 10 บรรทัด)
4. คำสำคัญ: ตัวปกติ ขนาด 16 พอยท์ (ไม่เกิน 5 คำ)
5. หัวเรื่อง: ระดับต้น (เช่น 1.XXX, 5.XXX, บรรณานุกรม, ภาคผนวก) ตัวเข้ม ขนาด 18 พอยท์, ระดับรองลงไป (เช่น 1.1, 2.1.3) ตัวเข้ม ขนาด 16 พอยท์
6. เนื้อหา: ตัวปกติ ขนาด 16 พอยท์
7. เชิงอรรถในหน้าแรกและหน้าที่สอง: ตัวปกติ ขนาด 12 พอยท์ (มีสองส่วน)
- * รายละเอียดบางประการที่ผู้เขียนต้องการระบุเกี่ยวกับบทความ กิตติกรรม-ประกาศ ฯลฯ

** ระบุตำแหน่งทางวิชาการหรือตำแหน่งอื่นของผู้เขียนบทความ ที่อยู่และ e-mail ดังตัวอย่างต่อไปนี้ รองศาสตราจารย์ ดร... , ที่อยู่ติดต่อได้ : , e-mail :

8. เชิงอรรถในเนื้อหาบทความ: เขียนไว้ในแต่ละหน้า ตัวปกติ ขนาด 12 พอยท์ เรียงลำดับด้วยตัวเลขอารบิก

9. ตาราง: ตัวเข้มหรือตัวปกติ ขนาด ไม่เกิน 16 พอยท์ (ตามความเหมาะสม)
10. บรรณานุกรม: ตัวปกติ ขนาด 16 พอยท์
11. ภาคผนวก: ตัวปกติ ขนาด 16 พอยท์

หากมีความจำเป็นต้องใช้ตัวอักษรภาษาญี่ปุ่นให้ใช้ MS Mincho ตัวอักษรภาษาญี่ปุ่นที่ใช้โดยทั่วไปในเนื้อหาให้มีขนาด 10.5 พอยท์ (จะมีขนาดอักษรเท่ากับอักษรไทย Cordia New ขนาด 16 พอยท์) หากเป็นการใช้ภาษาญี่ปุ่นในส่วนอื่นๆ ของบทความให้ปรับขนาดตามความเหมาะสมโดยยึดถือหลักเกณฑ์ข้างต้น

ตารางและภาพ

ผู้เขียนจะต้องเรียงลำดับตารางและภาพโดยใช้ตัวเลขอารบิก (เช่น ตารางที่ 1 ภาพที่ 2) และต้องระบุชื่อตารางและภาพหลังตัวเลขด้วย โดยกำกับไว้บนตารางหรือภาพ ขนาดของตัวอักษรในตารางและภาพใช้ตามหลักเกณฑ์ข้างต้นโดยพิจารณาตามความเหมาะสม ความสวยงาม และลักษณะของเนื้อหา ต้องระบุแหล่งที่มาของตารางและภาพให้ครบถ้วน หากเป็นผลการศึกษาหรือเรียบเรียงโดยผู้เขียน ให้ระบุด้วย เช่น คำนวณ/เรียบเรียง/สรุปโดยผู้เขียน

การอ้างอิงในเนื้อหาและการลงรายการบรรณานุกรม แบบ APA

การอ้างอิงในเนื้อหาให้ระบุชื่อสกุลของผู้เขียน ตามด้วยปีที่พิมพ์และเลขหน้าภายในวงเล็บ ตัวอย่างเช่น กรณีหนังสือ บทความในวารสาร หรือรายงานวิจัย (อ้างศักดิ์

อายุวัฒนะ, 2547, น. 20) หรือ (Feuchtwanger, 2002, p. 99) กรณีหนังสืออ้างอิง (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, 2546, น. 37) หรือ (Merriam-Webster's collegiate dictionary, 1993, p. 125) กรณีเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ (ชวณะ ภวกันันท์, 2548) หรือ (Lesley University, 2005) ตัวอย่างการลงรายการบรรณานุกรมของสิ่งพิมพ์ประเภทต่างๆ มีดังนี้

หนังสือ

ธำรงค์ดี อายุวัฒนะ. (2547). *ไทยในมาเลเซีย*. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.

Feuchtwanger, E. (2002). *Bismark*. London: Routledge.

หนังสือแปล

ซองต์, ณ. (2547). *ปีกแห่งพลัง* [Les ailes de courage] (พูลสุข อาภาวัชรรัตน์ ต้นพรหม, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์. (ต้นฉบับพิมพ์ ปี ค.ศ. 1872)

Leplace, P.S. (1951). *A philosophical essay on probabilities* (F.W. Truscott&F.L.Emory, Trans.). New York: Dover. (Original work published 1814)

หนังสืออ้างอิง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. (2546). กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คส์.
Merriam-Webster's collegiate dictionary (10th ed.). (1993).
Springfield, MA: Merriam-Webster.

รายงานวิจัย

ฉันทนา บรรพศิริโชติ หวันแก้ว. (2535). *การศึกษาสถานภาพและนโยบายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนผู้ด้อยโอกาส:เด็กทำงาน*(รายงานผลการวิจัย).
กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Broadhurst, R. G., & Maller, R.A. (1991). *Sex offending and recidivism* (Tech.Rep.No.3). Nedland, Western Australia: University of Western Australia, Crime Research Centre.

วารสาร

ประมูล สัจจิเศษ. (2541). ปัญหาและแนวทางแก้ไขเศรษฐกิจไทย. *สังคมศาสตร์
ปริทัศน์*, 19(2), 34-39.

McArdle, E. (2006). Getting it right. *Harvard Law Bulletin*, 57(2),
22-27.

เอกสารอิเล็กทรอนิกส์

ชวนะ ภวานันท์. (2548). ธุรกิจสปาไทยนำก้าวไกลไปกว่านี้. ค้นเมื่อ
25 ธันวาคม 2548, จาก [http://www.businessgai.co.th/
content.php?data=407720-opinion](http://www.businessgai.co.th/content.php?data=407720-opinion)

Lesley University. (2005). Basic APA format for citing print
materialist media. Retrieved April, 28, 2006, from [http://
lesley.edu/library/guide/citation](http://lesley.edu/library/guide/citation)

การเสนอบทความ

ผู้เขียนต้องส่งบทความในรูปแบบเอกสารจำนวน 3 ชุด โดยส่งทางไปรษณีย์มายัง
กองบรรณาธิการ jsn Journal (รศ.ดร.วรเวศม์ สุวรรณระดา) ชั้น 3 อาคารวิศิษฐ์
ประจวบเหมาะ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330

jsn Journal is a peer-reviewed academic journal published by the Japanese Studies Association of Thailand (JSAT) once a year. It publishes original academic articles on any Japanese related issues in both humanities and social sciences, for example, linguistics, literatures, Japanese language as foreign language, culture, history, politics, international relations, law, public policy, economy and business, society, education.

ISSN 2229-1997

Editor

Worawet Suwanrada
Chulalongkorn University

Editorial Board

Chaiwat Kamchoo *Chulalongkorn University*
Siriporn Wajjwalku *Thammasat University*
Saikaew Tipakorn *Chulalongkorn University*
Patamawadee Pochanukul *Thammasat University*
Buddhagarn Rutchatorn *Chulalongkorn University*
Chantana Chanbanchong *Naresuan University*
Maitree Inprasitha *Khonkaen University*
Warintorn Wuwongse *Thammasat University*
Sirimonporn Suriyawongpaisal
Chulalongkorn University
Kanlayanee Sitasuwan *Chulalongkorn University*
Chomnard Setisarn *Chulalongkorn University*
Pakatip Skulkru *Thammasat University*
Pranee Jongsutjarittam *Kasetsart University*
Surangsri Tonseingsom *Chulalongkorn University*
Nonglak Limsiri
Chulachomklao Royal Military Academy
Chollada Kopatta *Thammasat University*

Editorial Secretariat

Ekasit Nunbhakdi
Orn-anong Saiphoklang

Editorial correspondence

jsn Journal (Worawet Suwanrada)
3rd Floor Visidh Prajuabmoh Building
Chulalongkorn University,
Pathumwan, Bangkok 10330
E-mail: jsnjournal@gmail.com

Editorial Note

The Role of Animals in Japanese Poems in Hyakunin'isshu Attaya Suwanrada	1
Japanese Parliamentary Debate on Settlement of Japan-Thai "Special Yen Problem" Yuji Misukami	17
State of Knowledge on Japanese Studies in Thailand: Island A Survey of Master's Theses Saranya Kongjit	34